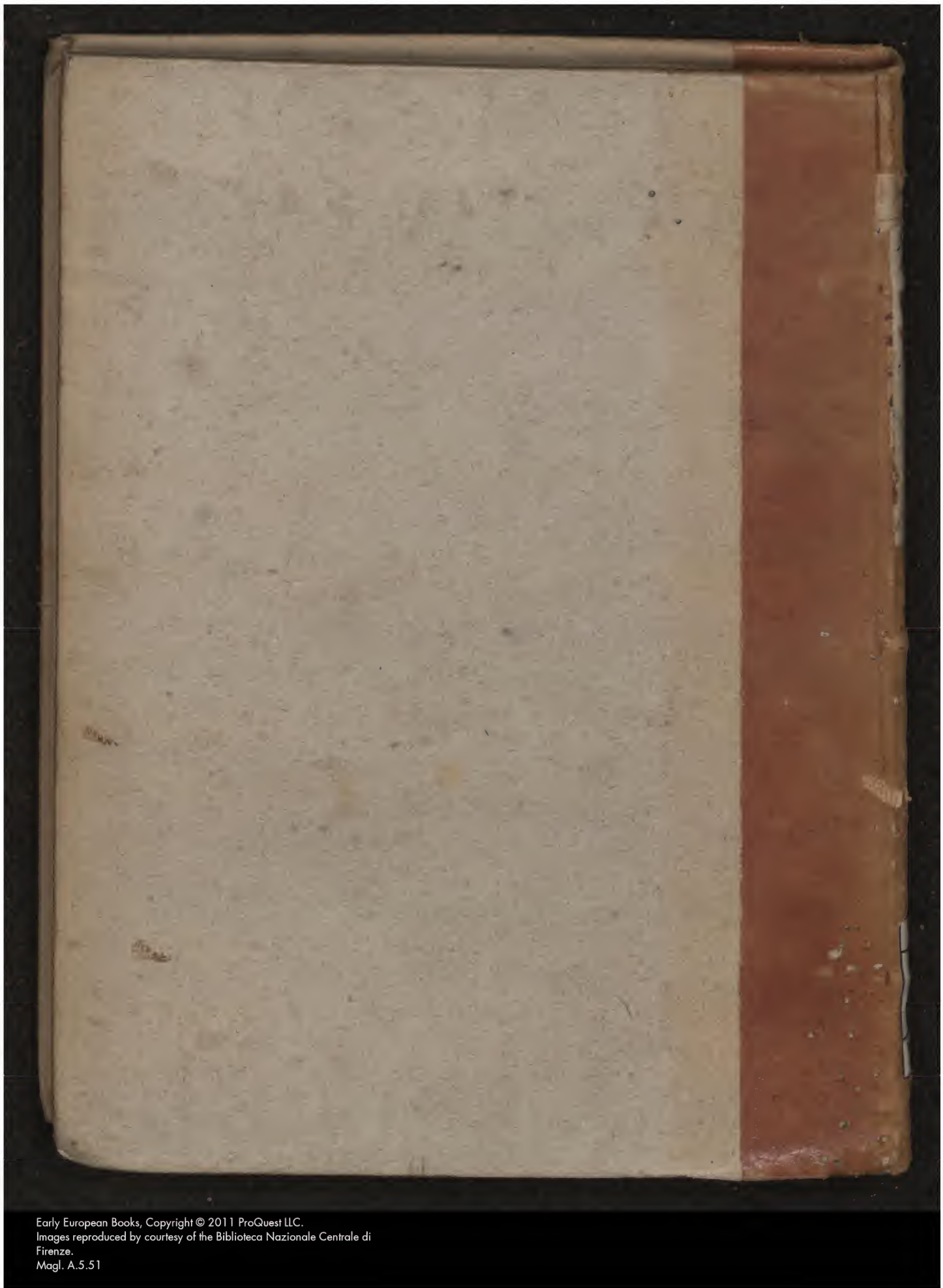

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. A.5.51

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. A.5.51

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. A.5.51

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. A.5.51

INCUNABULI
A
5
51
Biblioteca Nazionale
Centrale - Firenze

FRANCISCI
CAESARIS AVGVSTI
MVNIFICENTIA.

7000

XII ~~ARIST.~~

ALEXANDRI

~~Spheody. in ARISTOT.~~

De ANIMA 2. ed. 4. ed.

DONATO

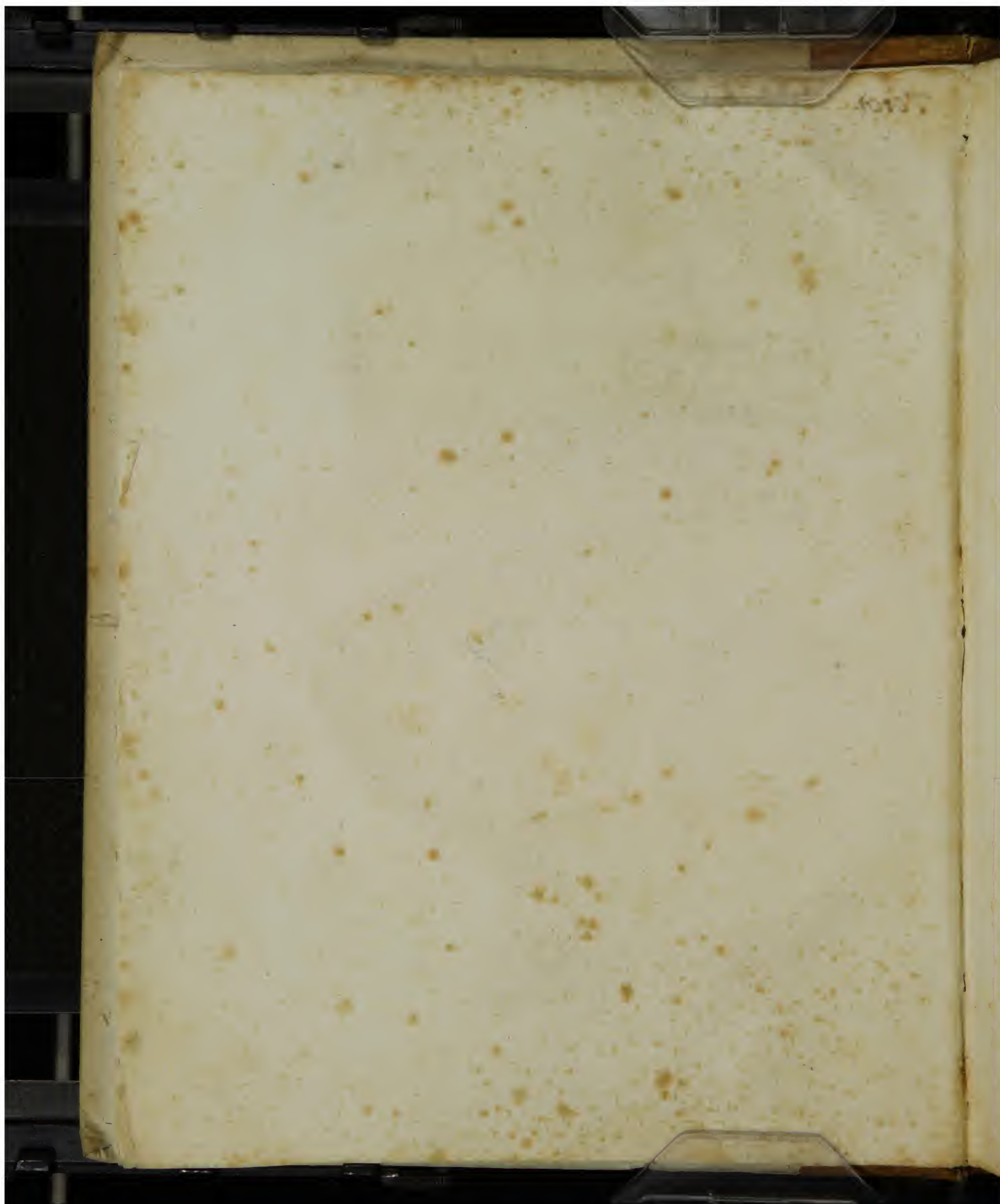
Brux. 1. 2. 3.

740a

phia

HIERONYMI DONATI PATRICII VE/
NETI IN INTERPRETATIONEM ALE/
XANDRI APHRODISEI.

PRAEFATIO.

Ristotelem philosophum
ita ab initio antiquitas ad
mirata est: ut eum lauda/
ret potius q̄ sectaretur .
Nam & in gracia & in ita
lia diu Platonem sequuti
sunt: ambitione & pompa
maiore q̄ studio . Quod
& carminibus & dialogis & affectatis translationi
bus rerum naturæ traditione proposita delectabā
tur. Quam docendi rationem: iam per ea tempora
receptam: quom: uelut a philosophiæ grauitate &
simplicitate alienam omnino repudiasset Aristote
les: difficilior & pressior iisdem temporibus uisus
est. Sed cum in disponenda doctrinarum institu
tione mire doctus & atticus . tum in incessendis
antiquis philosophis assidue & foeliciter pertinax.
philosophie tandem apud posteros principatū op
tinuit: ut multis iam sæculis longe plures sub Ari
stotele q̄ sub Platone profecisse uideantur . Non

a z

quod aristoteles doctior fuerit: Plato indoctior. Superstitiosæ enim scientiæ est eos inuicem comparare: a quibus discere magis cõuenit. Vtriq; summi extitere: & diuina quadam prouidentia alendis & instituendis ingeniis accommodati. Verum monumenta: quæ sequeremur: quibusq; institueremur. plura & distinctiora reliq; Aristoteles in cuius libris: non alio fere contextu rerum naturæ scientia proposita est: q̃ quo res ipsæ constant & generantur. Quod uulgata iam illa in omnes Aristotelis libros & a græcis auctoribus sumpta diuisio plane commõstrat. Aristoteli theophrastus & eudemus & alii complures ex peripateticis adhasere: eiusq; libros interpretati sunt: & diu quidem maiore ipsorum gloria q̃ adiscentium utilitate. Verum multis post sæculis Alexandro aphrodiseo: sub diuis seuro & antonino imperatoribus philosophiam profitente: ita Aristotelis & peripateticorum nomẽ increbuit: ut tunc primum non iam Aristoteles. Sed philosophus duntaxat uocaretur. Neq; item dignus hoc philosophiæ nomine censeretur: qui nõ ex alexandri officina pdisset: & satis tituli & estimationis haberet: qui alexandræus nuncupari meruisset. Inter quos fuere themistius. amonius simplicius philoponus olympiodorus aliiq; pmulti. Post quos græcia æte dilapidata. & roma atq; ita/

lia diruta pefum fimul iuerunt bonæ litteræ: expu
gnatæq; a barbaris: ad barbaros se receperūt. Nā/
q; apud mauritanos: qui non tam cordubā in be/
thyca: q̄ uniuersas fōrme hispanias occupabant:
philosophiæ & medicinæ studia uiguere: iiq; Ari/
stotelem & Alexandrū Hippocratem & Galenū .
cum optimis quibusq; græcis iſterpretatoribus ſuo
idiomate ſuos effecerunt: quo factum eſt : ut do/
ctus & excellens quidam nidor ex eorum culina:
ad nos uſq; peruenerit. In qua permulti ſummo
ingenio & pari doctrina præſtātiffimi euasere. Ex
quibus ſatis ſit auicenam intēr medicos: aueroim
inter philoſophos enumeraffe. Ille ex græcis medi
cis maxime: quæ ad ſpectatiuam iatrices partem
pertinent fere in unum redegit omnia. hic ex græ/
cis enarratoribus: eos & ſequi & inceſſere delecta
tus. uelut ex optimis ſōtib; philoſophiam uiſus
eſt : non tam hauſiſſe q̄ expreſſiſſe. Quum ſolus
is fuerit: qui commentatoris nomen adeptus ſit.
Tantum eſt ſequi bonos auctores & ex agro fer/
tili meſſem facere. Fere qui aueroim exacte lege/
rit. & ſuis quæq; locis ſingulatim ſingula contule
rit: eius doctrinam ab optimis auctoribus prodif/
ſe comperiet. In eius enim interpretationibus Ale/
xandrum Themiftiū & Simplicium licet uidere.
Diuerſa linguæ proprietate paraphraſi quadā ex

ferme

pressos: & dictis opinionibus sententiis: ubi egregie quid dicitur ferme eosdem. Recentiores proximioribus seculis in britania & galliis atq; italia religionibus addicti. magis ex religione q̄ ex aristotelis doctrina acutissime philosophati sunt: & qua parte Aristotelem sequuti sunt: omnia complevere non tam interpretationibus q̄ titillatibus argutiis. Quippe qui per cauillamenta & questiunculas philosophiam tradidere. Ut ambitiosa & prae-postera quadam consuetudine prius disputare: q̄ discere incipiam. Coeterum alios ut se quisq; opinionione addixit alia studia delectat. Alii eos qui philosophiam abdicatis bonis litteris p̄fessi sunt: stomachantur & detestantur. Neq; dignos putant: qui uix inspicere: aut legi debeant. Alii philosophiam ita inimicam bonis litteris censent: ut etiam solocismos & barbarismos affectent: & in auctoritatem scientiae proferant. Ita tumultuatur humanum genus. & interdum uel in ipso inani gestit & fluctuat. Sed meo quidem iudicio hominis uere philosophantis est prestare prudentiam: non umbram sed corpus amplecti. Rerum scientiam siue inter latinos: siue inter graecos: siue inter barbaros sic amore: & studio prosequi: & repudiatis abiectisq; corticibus nucleos degustare. Atqui quomodo uicio

temporum liberalia studia pleriq; sequamur : alii
ut discamus : alii ut discere uideamur . Tantum
sciat : qui Alexandrum legerit : se nihil inanis : ac
uento quodam turgidæ ostentationis : sed meros
philosophiæ succos imbibiturum . Ego quom enar
rationem eius de anima in manus desumpsissem
legendi potius q̄ interpretandi gratia : ex nostro se
natu : apud Mediolanenses principes : legatum a/
gens : quantum per occupationes publicas licuit
curavi : ut simul in ocio honestissimo uersarer . Si/
mul qua parte possem liberalibus ingeniis subin/
de prodessem . Itaq; eam maiore interpretationis
fide : q̄ eloquentiæ ambitu ut a nostris legi pos/
set latinam feci . Boni consulant : qui legent . Si ea
quæ ad philosophiam pertinent simplicius : quam
elegantius uersa cognoscent . Non est hæc exercita
tio uel eruditis omnino facilis : neque alias in uer/
tendis rerum naturæ traditionibus hæc in plerisq;
foelix audacia est : tametsi eam præclare attigerunt
æuo nostro theodorus Gaza : & Hermolaus bar/
barus uiri omni doctrinarū & morum laude cu/
mulatissimi . Librum hunc esse Alexandri : non
tā iscriptio : q̄ stilus & citatæ aposterioribus : præ/
sertim ab auerroi particulæ : fidē faciunt cuius in/
a   iiii

terpretatio in partem : dicata est nemini in uñi /
uersum iis dicata sit: qui eam legēdam duxerint.
Id dūtaxat ex hoc labore mercedis & gloriæ mi /
hi postulo. Siquid quenq̃ inter legendum offen /
derit: non autorem accuset. Sed interpretem.

Alexandri aphrodisei enarratio de anima ex ari /
stotelis institutione . interprete Hieronymo dona /
to Patritio Veneto.

Ropositum nostræ institutionis ē
ut de anima differamus: quæ uer
p satur in corpore: quod generatur
& interit: & quā sit illius sub /
stantia : quæ: quotue potestates:
quæ potestatum inter se discrimina referamus.
Quom enim diuinis præceptis audientem esse in
primis operæprecium sit. Præcipitur autem a py /
thio apolline & publica fere præconis uoce pmul /
gatur. Nosce te ipm. Quæ uox non solum a deo:
uerum etiam a deo qui præsentire futura credit:
prænūciata est. Perinde quasi omnibus ex sua cu /
iusq; cognitione naturalis uiuendi ratio statuen /
da uideatur. Sua uero cuiusq; cognitio in eius cō /
templatione posita est : propter quod ipsum est.
Propter animam autem homo: homo est. Necel /
sarium igitur esse arbitramur cum deo obsequi :
tum a natura traditam uitam uiuere instituenti
ante omnia animæ scientiam adipisci: & quānam
sit illius natura dignoscere. Sane uero quemad /
modum in reliquis philosophiæ partibus ea quæ
ab Aristotele tradita sunt semper aliis præponen /

da esse censuimus : & tanti hominis opinionem
longe ueriores cæteris existimauimus . Pariter
hoc loco ea : quæ de animæ doctrina sentimus ex
eadem nostræ institutionis lege absoluentur.
Quod si ea quæ ab aristotele de natura animæ re
citata sunt perspicue pro uiribus assequemur Pe
culiari nostra consolatione freti opido eleganter &
recte singula tradidisse putabimus.

Quæ sit animæ substantia.

Ere autem affecuturum ea : quæ
de anima traduntur : & rationes
f quæ ad eius substantiam pertinet
tractaturum : animaduertere præ
ter cætera opus est : id quod in
natura ambitiose elaboratum est. Quom enim
qualis & quæ res sit natura didicerimus. Nobisq;
persuaserimus : quocunq; opere uel admirabili qd

ntercedente arte confectum sit: longe maiore ad/
miratione digna esse effecta naturæ facile fidem
præstabimus iis quæ a nobis de animæ substan/
tia recensenda sunt. Nihil enim magis in causa
est: ut quom de anima differitur ambiguis diffi/
cultatibus inuoluamur: q̄ quod difficillimum est
illius potestates functionesq; iis quæ de ipsa dicū/
tur consentanea & concordī ratione coniungere.
Quasi omni corporea uirtute diuiniora & maiora
esse existimentur. Quare si ea quæ commodè & ap/
te de animæ substantia proferūtur. Contradictio/
nibus implicare non uolumus. Primo loco ipse
possidentis animam corporis apparatus contem/
plandus est: & internarum inuicem externarumq;
partiū cum ipso uenustatis & pulchritudinis con/
centu: lex & dispositio conquirenda. Simul enim
hæc ipsa speculati fuerimus haud quaquam ulte/
rius admirabile & nostra opinione maius esse ui/
debitur: ut in corpore supra q̄ opinari possumus:
mirabiliter atq; ambitiose disposito anima tot ī se
motionum principia possidens contineatur. Vide/
tur autem iis qui hac in parte summā rei diuisio/
ne comprehendunt: illud ex oībus maxime uerita/
tem atq; euidētiam præ se ferre. Substantiā omnē
corporeā & sensilem ex duplicatis partibus esse

compositam : ex subiecto quodam: quod materiam dicimus: & ex ea natura: quæ subiectū format atq; definit: quam formam siue speciē appellamus: quod enim hæc ita se se habeant: si ad ea opera: quæ ab arte profecta sunt animum aduerteris : perspicue ac liquido patere poterit : quom enim hæc tibi in expedito constiterint : in iis hoc quidem materiam & subiectum: hoc autem formam & speciem esse comperies. Subiectum sane æs: lapidem: lignum: cæram siue quid aliud attuleris : quod artificio deformatum & figuratum sit: speciem autem id : quod ab artifice in re subiecta perfectum est. Eninvero statuæ materia aut æs: aut lapis est: si ex iis statua cōstituta sit. Species uero est huius illiusue generis figura & forma: quæ illud idem est: quod per artem factum est: & ars ipsa. Quicquid enim per artem in subiecta materia: ab artifice gignitur: ars est. Materia autem artis corpus: id: quod artem amplecti natum est: nec habet in propria definitione : id: quod in ipso: ab arte importatum est : quemadmodum autem in corporibus : quæ artificio constant: unumquodq; duplicem habet modum: ita in iis: quæ natura cōstituta sunt: longe tamē priore ratione compies. Ars. n. naturam imitatur: non aut natura artē: & in singulis qdē corpibus natu/

ra cōstantibus alterum subiectum & materia est:
alterum in ipsa materia species. Aeris enim mate-
ria aqua ē siue uaporosa exhalatio. Ea enim quæ
ex metallis constituta sunt: quæ conflantur & li-
quescent: id: quod humidum est materiā habent.
forma uero in eiusmodi humido est conflaturæ ri-
gor atq; concretio: & quo pacto per artem species
in re quapiam affecta arsitidem ipsa est: eodem
modo naturalibus rebus ingenita species: nihil a-
liud q̄ ipsa natura est: uerum in naturalibus cor-
poribus differentia comperta est. Sunt enim eorū
alia simplicia: alia composita. Compositorum sa-
ne corporum materia: & quod iis subiicitur natu-
rale etiannū corpus est. Pari pacto ex materia cō-
stitutum ac specie. Omne enim naturale corpus
iis constat: simplicia autem corpora nequaquā si-
bi compositum subiectum sortita sunt. Iam enim
& ipsa compositum quodpiam forent: quod si ho-
rum subiectum compositum non est: non etiā cor-
pus erit quandoquidem corpus omne ex materia
constat & specie: erit igitur simplicium corporum
subiectum atq; materia. Simplex quædā & a spe-
cie sequestrata natura: quæ suapte ratione infor-
mis atq; infigurata omni specie carere dignoscit.
Per hanc enim quæ informis & est: & dicitur: id:
quod in ea fit forma nuncupatur: qua præcedens

effata

ipsam priuatio esse definit atq; eiusmodi materi-
am proprie materiam appellare possumus. Nan-
q; materia: quæ compositis corporibus subiicitur:
materia quidem est; non simpliciter autem mate-
ria. Quandoquidem nō sine specie aliqua subiici
uidetur estq; rursus huius alia quoq; materia: in
quibus autem corporibus subiectum simplex est
horum profecto materia proprie & simpliciter ma-
teria nuncupatur: fieri autem nullo modo potest
ut perse materia subsistat: eo q; quemadmodum
diximus circa eiusmodi ens & corpus & compo-
situm habent ut sint: quom sit autem semper sub
specie aliqua separatur: & abiungitur ab ea: sola
duntaxat intellectione fere eodem modo se se ha-
bens ad simplicium corporum formas: quasi cæra
ad figuras. Eninuero si in cæra substantia: figu-
ram quampiam inseparabilem esse contingeret:
ubi cum hac esse desineret amplius proculdubio
cæra non esset: quæ sub alia quoq; figura cæra iti-
dem est. Pari ratione: ea quæ proprie materia nū-
cupatur: se se ad naturalium & simplicium corpo-
rum formas habet. Neq; enim absq; harū aliqua
subsistere potest: neq; cum harum aliqua est essen-
tia materiæ. Nāq; ubi id sit: neq; simplex: neq; in-
corporea: neq; alterius cuiuspiam esse uidebitur.
Præter ea simplicium corporum materiæ interitus

in propria formæ abiectiōe Consistit. Nō solum
autem eiusmodi materia: uerum ipsa quoq; mate-
riæ ingenta species: nullo pacto potest per se ipsa
subsistere. Quinimmo species magis hoc pati ui-
detur q̄ ipsa materia. Quanq̄ enim materia per se
subsistere sine forma non possit: tamen incompo-
sitis corporibus continenter excipitur: non q̄ sim-
pliciter materia sit: sed q̄ alicuius materia quom-
sit per se subsistere uidetur. Cuius generis materiā
in his: quæ artificio elaborata sunt reperiās: Spe-
cierum autem quæ in materia fiunt nulla unq̄ po-
test per se subsistere: siue simplicis: siue compositi
corporis esse deprehendatur. Forme igitur: quæ ar-
tis opere in subiectis materiis perficiuntur in sepa-
rabiles habent. Tametsi cōstat eiusmodi materias
absq; iis speciebus posse subsistere. Quāobrem ea
spēs: quæ ab arte est substantia nullo pacto ē: quē-
admodū & ars ipsa: ē. n. & ars ipsa eiusmodi spe-
cies sicut retro diximus: forma uero quæ ē a na-
tura proculdubio substantia est: quemadmodum
& ipsa natura: & nihil aliud est eiusmodi species
q̄ ipsa natura: Verumenimvero in igne quod &
naturale & simplex corpus est. Calorem & siccita-
tem speciem facimus: & ab iis atq; in iis genitam
leuitatem. In iisdem uero materia subiectum est:
quæ iuxta propriam naturam nihil eorū est. Sed

hæc ipsa pariter: & ea quæ iis controuersa sunt sci-
scipere nata est. Qua natura intercedente sim-
plicium inter se uicissitudines corporum fiunt.
Ex iis sane neutrum corpus esse dixeris. Sed id quod
ex iis constitutum est corpus & ignem a natura &
a substantia: quæ secundum speciem est principi-
um motionis in superiora tendentis leuitatem pos-
sidere fateberis. Quæ plane leuitas quom species
& natura ignis sit: ipsa haudquaquam mouetur.
Quonam enim pacto fieri possit: ut leuitas ipsa
per se moueatur: quom & aliqd alterius sit: & ip-
sa per se non subsistat. Est enim leuitas uis & po-
testas quæpiam corporis: a quo possidetur. Nulla
autem potestas a potente subiecto: separabilis est.
Neq; igitur per se mobilis erit. Sed in eodem cor-
pore in quo sit causa est motionis: quæ ab eodem
corpore proficiscitur. Ob idq; ab eadem potestate
moueri corpus dicitur: Ac si uirtutem atq; naturā
habeat per quam & secundum quam corpus mo-
ueatur. Neutra itaq; earum rerum corpus est: ex
quibus primis simplex corpus constat. Nec enim
materia corpus est. Omne quippe corpus & tacti-
le est: non absq; cōtrarietate quapiam: materia au-
tem omnis citra tactilem qualitatem & contrarie-
tatem habetur: & corpus quidem per se subsistens
est: materia uero specie indiget ad hoc ut sit. Ex pa

ri causa: neq; ipsa species corpus est. Quandoqui-
dem uelut ostendimus non potest ipa per se seor-
sum a materia separabilis & abiuncta subsistere:
utrunq; tamen substantiam esse non ambigimus
Nanq; sic ut materia: ita & naturalis species sub-
stantia est. Partes enim substantia: substantia sunt.
Quinimmo quia utrunq; ipsorum substantia est:
id quod ex ambobus constat: & substantia: & una
quæpiam natura est: Non ut illa quæ artificio fie-
ri animaduertimus: quæ secundum subiectum &
materiam substantia: secundum speciem autem
qualitates esse noscuntur. At uero ii qui addubi-
tare consueuerunt quonammodo fieri possit: ut ex
iis quæ incorporea sunt: corpus constituatur: non
diutius dubitationi insisterent si sese colligerent di-
scerētq; omne quod fit hoc aliquid ex aliquo fie-
ri: quod nō hoc ipsum fit quod fit. Calidum enim
fit ex non calido: & frigidum ex non frigido: & al-
bum ex non simili fit album. Nam si quippiam a-
liud quod calidum fit: causa est generatiōis eius:
qua calidum fit. id ipsum tamen quod fit calidū:
ex non calido gignitur. Non enim fit: quod iam ē.
Quare si generationem corporis supposueris: ne-
cessarium est asserere hoc ipsum: ex non corpore
fieri. Verum quia non simpliciter corpus generari
dicimus. Semper enim corpus est: siquidē & sem-
b

piternus & ingenuus & incorruptibilis mundus
est. Est autem generatio huius quidem & cuius /
dam corporis: ex non eiusmodi corpore generatio
non autem simpliciter ex non corpore. Quemad /
modum enim consideratione & ratione a specie:
materiam abiungimus quom abiuncta non sit.
Ab hac enim uel illa specie separabilis a specie au /
tem simpliciter inseparabilis est: uelut figura
a cara. Pariter sola consideratione & ratione cor /
poris generatio fere incorporea est. Quom au /
tem ignis & cetera corpora hoc ipsum esse: siue
essentiam habeant: quæ est & a subiecta mate /
ria & a specie quæ in ipsa materia est. Procul /
dubio per speciem: sunt id quod sunt. Ignis nan /
q; per speciem ignis est: & terra per idem terra. Ea /
dem deinceps ratio in aqua & aere statuenda est:
unumquodq; enim eorum corporum per speciem
est: id quod esse dicitur. Quippe quod unaquaq;
res est id quod est: per id quo a ceteris distingui /
tur: & differentiam habet. Atq; per speciem propri /
am quibusq; rebus inter se differentia est. Quan /
doquidem materia ratione subiecti idem in ipsis
est. Per speciem igitur siue formam unumquod /
q; est: id quod est. Quod si illud esse rei perfectio
nem dicimus per quod unaquaq; res est: id quod
est. Id enim in quo effectum est: id quod fit: & ue

lut iam factum & perfectum fieri definit: effectæ
rei perfectionem esse confitemur. Nō ante autem
fieri res definit: q̄ & tota: & integra: & incolumis
species ingenua sit: profecto non sine ratione om/
nibus corporibus in specie perfectionem esse dice
re possumus. Verum licet hæc quoq; sit in rebus:
quæ artificio constant: longe tamen prius in iis:
quæ a natura prodeunt est: id: quod est esse. Atq;
hoc est rei cuiusq; perfectio. Sane igitur ueritatē
inspicientibus in iis rebus: quæ ex materia & spe/
cie constituuntur: id per quod esse cuiq; est: & spe/
ciem & perfectionem esse liquido constabit.

Quod facere & pati corporibus per incorporea
competit.

n On solum autē cuiusq; rei essen/
tia & discrimina illa quibus inter
se res omnes distinguuntur: profi/
ciscuntur a specie: Verum etiam
differentiæ illæ quæ secūdum id:
quod est agere: & pati corporibus insunt: ab ip/
sa itidem specie proueniunt. Omnia enim quæ a/
gunt & quæ patiuntur quatenus corpora sunt ut
hoc: aut illud agāt: patiāturue a spē possidēt. Dif/

b z

ferentiam enim: quæ est secundum speciem: & hō
rum utrunq; indidem consequuntur. Iccirco non
ab re dicitur: pati & agere corpora: per ea quæ in/
corporea sunt. Quāobrem naturalia corpa: quo/
rum subiectum simplex est: hæc autem est proprio
uocabulo nuncupata materia: quæ subiicitur sim/
plicibus primisq; corporibus: quæ cæterorum cor/
porum elementa uocantur: hacinquam simplicia
corpora simplicem pariter speciem & naturam a/
depta sunt. Atq; ea de causa in his unius & simpli/
cis motionis natura causa esse comperta est. Si. n.
natura principium motus est. Erit pfecto simplex
natura simplicis quoq; motus principium. Simplex
uero motus proprie unus est. Quo fit ut hæc aut
supra duntaxat aut infra suapte natura ferantur.
In quibus autem non simplex subiectum continē/
ter est. Sed iam corpus aliquod siue compositum
in iisdem species ornatu distinctiore pfectior est.
Et eorum pariter natura similem modum habet.
Neq; immerito: species enim illa quæ est in mate/
ria & in subiecto: confert aliquid ad eorum specie/
quæ cōposita sunt. Atq; id eo amplius: si nō unū
duntaxat corpus subiectum sit. Quod in naturali/
bus & compositis corporibus haberi necesse est.
Non enim unum duntaxat ex simplicibus corpo/
ribus sortita sunt. Enimvero unius naturalis sim/

plicisq; corporis immutatio in simplex aliud cor-
pus educitur. Quare si naturale corpus compo-
situm & a simplicibus corporibus diuersum gigna-
tur: complura simplicium corporum haberi sub-
iecta necessarium est: & multitudo per eam specie-
rum: quæ in iisdem corporibus est differentiam :
multitudo est: atq; eam ob causam quom eiusmo-
di corpora : quæ composita sunt uelut plura & di-
uersa specie subiecta fortiantur: naturam quoq; &
speciem distinctiorem habeāt necesse est. Quom
præsertim unaquæq; natura ad communem spe-
ciem in subiectis sibi corporibus aliquid conferre
uideatur. Quodam enim modo species species &
perfectio perfectionum sit eiusmodi species. Quo
circa ii qui causas uicissitudinis : quæ in subiectis
uersatur manifeste percipiunt: specierum differen-
tiam quæ in corporibus est: mirari non debēt. E-
nim uero multitudo specierum earumq; diuersa cō-
mixtio ī subiectis corporibus æquabilem & ratio-
ni consentaneam mutationis causam asferre posse
censetur. Nāq; si ubi unum duntaxat subiectum
est: quod iis quæ ex se facta sunt nullam differen-
tiam confert. Tale autem subiectum est materia:
siccitas: & humiditas: caliditas: & frigiditas : ubi
duæ simul qualitates coeunt in iis quæ ex ipā ma-
teria gignuntur tantam differentię causam præ se

b iii

ferunt: ut ex una eadēq; materia: aliud ignis: aliud aer: aliud terra: aliud aqua gignatur. Itēq; aliud graue: aliud leue: Alia uero sint: quæ secunda ratione horū unūquodq; cōtineant. Quor non rationi consentaneum esse poterit: ut per spēs motricesq; uirtutes q̄ plurimū inter se differāt ea corpora: quæ ex horū oīum commixtione & temperamento pueniunt. Hinc arbores stirpesq; quom & naturalia & cōposita corpora sint a simpliciu corporum natura p motrices ptates q̄ maxime differunt. Namq; simplicia corpora unius simplicisq; motus ī seipsis principiu adepti sunt. Composita uero non solū nutritionis. Sed auctricis quoq; motionis ad oīa discrimina p̄cipiu h̄re cernunt. Porro inest iis oībus ptas qua sibi simile gignere possunt. Atq; quom hēant hęc inter se plantæ stirpesq; cōia: rursus illas inuicē p spēm plurimū differre uidemus. Quatenus & materia & subiecta materiae mixtione ac temperamēto diuersa sunt. Enimvero arbores plurimū sane inuicē. Sed lōge magis ab oleribus distinguunt. Quom ipsa quoq; olera & naturalia & cōposita corpa esse cōstet. Et tamen inter hęc ipsa rursus discrimē maximū eē aīaduertimus. Cuius rei nulla p̄fecto alia cā: q̄ illa quam retro rettulimus: afferri pōt. Est igit̄ eius modi species atq; p̄fectio: princeps uirtus animæ:

Nam si uiuens omne per aīam uiuit. Stirpes autē uiuunt. Siquidem nihil aliud est p se nutriri & augeri q̄ uiuere. Stirpes sane aīam habere fatebimur eritq; stirpium species anima. Quemadmodū autem in simplicibus corpibus: species haudquaquā secundum actum a potestate est. Sed est secundū potestātē a qua actus est: nec. n. actu inferius ferri terræ naturæ natura est: nihilo enim minus: si nō actu infra feratur terra permanebit. Sed ptās a qua id possidet: ut infra deferri possit: quæ nihil aliud q̄ grauitas est. Sane uero utrūq; pfectio ē: & grauitas ipsa. Siquidē forma est: & actus qui a grauitate pficiscitur: quandoquidē functiones & actus: qui ab habitu & potestate proueniunt habituum & potestatum perfectiones sunt. Vbi igitur utrunq; est & potestas & actio prior tempore præsudet potestatis habitusq; pfectio actu: qui a potestate & habitu proficiscitur. Idem in compositis corporibus euenire certissimum est. Itaq; si actus qui a ptātibus ducuntur formæ nō sunt. Sed ptātes ipsæ: quæ ab se puenientibus actibus præsident: & priores & præcedentes habent. erit sane stirpiū spēs: & aīa prima pfectio. Quom hac igit a nobis asseuerata & cōfessa sint. neminē arbitror eē: q̄ dubitet: aīal naturale corpus eē: & cōpositū quodpiā: qđ ex aīa & corpe cōstitutū sit. Quod si

corpus est: ex his habet ut sit. Omne autē corpus
ex materia & specie cōpositū est. Proculdubio ho-
rum aliud erit animātis materia. Aliud species: ue-
rum nō solum ex his: quæ de stirpibus retro dixi-
mus animā spēm: siue formam esse liquido cōsta-
re potest. Verum ēt id ex his quæ in prima operis
fronte monstrata sunt aperte dignoscitur. Iam. n.
asseueratum & positū est: id esse rei perfectionem
ac speciem p quod unaquaq; res habet ut sit. Ani-
mal nanq; per eiusmodi aīam: hoc est sensualem
id sortitur: ut aīal sit. Ea enim ab cæteris rebus oī-
bus quæ aīalia non sint: aīal differēs: animal est.
Enimvero aīa in aīante ipsius corporis species est.
Quandoquidem species in quibusq; corporibus.
subiectæ in ip̄is corpibus materiæ spēs sunt. Vex
animantiū aīa tanto stirpium forma ac spē perfe-
ctior est: q̄to ipsa stirpiū aīa primorum ac simpli-
ciū corpoꝝ formas excellit. Rursum sensibilis aīæ
differentiæ: eandem inter se analogiam seruare ui-
dentur: quā simpliciū corpoꝝ spēs ad stirpiū ani-
mam: & ipsa stirpiū anima ad sensualem animam
habet. Eius uero analogiæ differentiæ cā nihil ali-
ud est: q̄ ipsa subiectorum corpoꝝ differentiæ: &
pp specierum multitudinem & p̄ eiusmodi tem-
peramenti ac mixtionis constitutionem. Neq; ī me-
rito. Quandoquidē principiū non solum mediū:

sed potissima fere pars totius est: & diuersitas illa
quæ circa pricipiū aduenit: tametsi exilis admodū
& friuola sit: non ab re maximæ dñæ causa esse
potest. Quæ res ex uiag digressionē facile p̄cipit.
In quibus plærūq; euenit ut parua deflexio mo-
tionis: quæ nos ad plurimū inter se distantia loca
conferat cā sit. Adherens aut rei cuiq; genitæ mate-
ria pricipiū est. Cuius differentias effectaq; in ea
specierum diuersitatem sequi summopere conue-
nit. Non. n. omnis materia eandem p̄fectionem ē
nata suscipere. Ea igitur quorū a pricipio subiectū
nondū corpus est. simpliciore formā adipiscunt.
Quæ uero corpus subiectum habēt idq; compo-
situm & diuersas portiones continēs: ut alia portio
aliæ functioni accōmodata sit. Proculdubio spēm
pluribus ptātibus præditam nanciscunt. Velut or-
ganici uarieq; distincti corporis spēs: & p̄fectio sit.
Iccirco organici corporis spēm aīam esse dicimus.
Atq; id genus aīæ simplicius est: cuius organicum
corpus simplicius esse dignoscitur. Aīa uero quæ
pluribus ptātibus constat. Quæue perfectior est
subiectum corpus & distinctius & pluribus orga-
nis dispositum habet: cuius corporis eiusmodi ani-
mam formam dicimus. Quod si quispiam simul
hæc audierit & nos uelut ignis leuitatem: ita eius-
modi corporis animā speciem asserere præter opi-

nionem præterq; naturam existimabit . Profecto
ubi corporum : quorum hæ species sunt diuersita-
tes inspexerit : & apparatus qui in corporibus
animantium est : haud quaq̃ explicatu facilem :
& usquadeo a simplicibus corpibus diuersum a-
nimaduernerit : eos qui hæc sentiant nihil præter
opinionis expectationem asserere arbitrabitur .
Tantum enim abest ut præter opinionem id exi-
stimari debeat : ut uel maxime rationi cõsentane-
um sit : eandem inter se a formis analogiam habe-
ri : quã subiecta formis corpora mutuo fortiuntur .

Principiũ demonstrationis quod anima sit forma .

Vod enim anima species siue for-
ma sit : uel hunc in modum com-
mostrari potest . Confessum iam
q & receptum est : animal ex anima
corporeq; constitui : quom autem
quid ex quibusdam esse dicitur : id aut tanq̃ ex
partibus est : quæ permanent seruantur in toto : in
quas etiam totum ipsum diuiditur dissoluiturue .
Qua ratione domũ ex lateribus eẽ asseueramus :
aut tanq̃ ex quibusdam cõmixtum : uelut mulsa :
quã ex aqua mellemq; constare concedimus : quom
præterea in mel & aquam non ultra dissoluatur .

Quandoquidē neq; aqua neq; mel integrā seruā
tur in nullā: neq; propriam naturam post cōmix
tionē tenent. Aut tanq̄ ex materia & specie. Quo
modo dicimus statuam; ex are & figura: consti
tui. His igitur modis quom quippiam ex quibus
dam esse dicatur: animalq; ex corpore constet &
anima: Proculdubio aliquo ex iis quoq; supra me
morauimus modo: constabit. At uero fieri nullo
pacto potest: ut primo modo ex quibusdam esse
animal asseueremus. Appositio enim siue adiectio
quæ piā erit animæ & corporis: unde corpus a
nimatum prorsus esse nō poterit. Quæ res si hoc
modo se se habeat. Eueniet: ut non in qualitatis
sed q̄titatis genere animantibus anima cōferre ui
deatur. Porro neq; secūdo loco positus modus ex
cipiendus est. namq; non una: cum animæ & cor
poris interitu animalis generantur. Quod in his
quæ commixtionibus fiunt accidere diximus. Re
liquum igitur est: ut animal ex corpore & anima
uelut ex materia & specie constare concedamus.
Quod enim anima species corporis sit: & nō sub
stantia quæ piā: quæ per se ipsa subsistat: ex ip
sis animæ functionibus liquidissime perspicitur.
Neq; n. esse pōt: ut functio siue actio ulla aīalis
fiat abdicata corpis motiōe: quēadmodū: neq; sine
corporis motiōe p naturales impulsus delatio sit.

perinde quasi corpus per intraneam uim eisdem
impulsus agat. Enimuero & ali: & augeri: & sibi
simile gignere non absq; animata uirtute fit: hac
autem motiones corporis sunt: quin etiam ani/
mantia per sensoria sentiunt: quæ corpora esse ne
mini dubium est. Ipsi præterea appetitus manife/
ste immutata quapiam corporis parte fiunt. Con/
cupiscētiā enim: iram: furorē: in animalibus nō
aliter fieri posse conspiciamus. Nōne subeunte for/
midine corporis alteratio & contractio fit: Nonne
imaginatio intercedente fit corpore? Siquidē a sen/
su: qui in actu sit eleuatur. Quēadmodum infra
docebimus. Quod autē in impulsu corpus id sit.
quod mouetur nemo est qui non fateatur. Neq;
Præterea sine imaginatione deliberamus & sapi/
mus: imaginatio autem quidpiam est quod cum
corpore fit. Quod si absq; corporis motu nulla
esse potest animæ functio. Profecto anima est ali/
quid corporis & a corpore īseparabilis. In cassum
enim illam separabilem esse contingeret: si peculia/
ribus ac propriis actionibus fungi nō posset. Ani/
mam uero speciem esse corporis: uel illud indicio
est: quod iuxta affectiones proprietatesq; corpo/
rum ipsius quoq; animæ motio concitatur. Vbi
enim plerunq; uehemētiores causæ extrīsecus īci/
dunt: quæ ad iracundiā metū cupiditatēq; puocēt

Nōnunq̃ aut nihil omnino afficimur: aut cutete-
nus ac leuiter. Sepius e diuerso leuibus fere & ut
cunq; se offerentibus causis superfluenter pertur-
bationibus animi commouemur. quoties q̃ facil-
lime ad iram cæterasq; affectiones prōpta atq; ido-
nea corpora cōperiuntur. Siue quom iis deest ali-
quid: siue quom superat: siue quom quibusdā hu-
moribus afficiuntur: & enim superfluyente bile fa-
cilius irascimur: & leuionibus de causis plerūq; pa-
uidi dolentesq; reddimur ubi corpus nostrū apta
ad id affectione dispositū est. Atqui uel ob id ma-
xime quod in animalis corpore animā esse ab om-
nibus receptum est: eam esse corporis formādo ceri-
possumus. Quodq; quom multis modis aliquid
esse dicatur in alio: nō alio q̃ formæ modo anima
in corpore esse putanda est. Aliquid enim in ali-
quo esse dicitur: aut uelut species in genere quē
admodum in animali homo: aut sic ut genus in
speciebus: uelut animal in uolatili: quadrupede bi-
pede aquatili. in diuisis enim ex opposita ratione
in uicem speciebus ī species ipsas diuisi generis es-
sentia est. Tertio modo est aliquid in aliquo per-
inde ac pars in toto. Quo pacto manus in corpo-
re est: aut tanq̃ totum in partibus. Totum nanq;
hominis corpus esse dicimus ī capite dorso pecto-
re & reliquis partibus ex quibus uniuersum cor-

p̄us absoluitur. Est pr̄ter hos modos aliquid in aliquo uelut in uase & in loco. Quo pacto Dionem in foro esse dicimus: & uinum in fictili. Et accidentia pr̄terea in his quibus accidunt esse dicuntur: ut album in albo corpore: & item in sua mixtione quæ mixta sunt: uelut in mulsa uinum ac mel: uerum pr̄ter enumeratos modos in aliquo esse quid dicitur tanq̄ species siue forma in materia: Illud enim per quod aliquid: quom ex quibusdam sit: essentiam habet: si compareretur ad reliquum: sic est: uti forma in materia. Cæterum eodem modo se habet figura eiusmodi in statua quæ ex ære figuraq; cōstat. Itēq; grauitas in terra: quæ ex materia & ip̄a grauitate constituitur. His modis enumeratis: qbus intercedentibus aliud in alio esse asseueramus. Gubernatorem enim in nauigio nō aliter esse dixeris: q̄ p̄ modum quēpiam ex his quos attulimus: aīa in corpore quom sit: Sane in corpore non est perinde atq; corporis pars. Quippe quæ corpus foret. Quod quæuis ps corporis corpus est: & anima subinde animalibus non in qualitatem sed in quantitatem conferre uideretur. Pr̄terea pr̄ditum esse anima: simul uniuersum corpus esse non posset. Sed alterum ab altero abiunctum esse cōtingeret. Alioquin euenire

posset ut corpus per corpus igrederetur ac trans/
migraret. Sed neq; ut totum in partibus. Ita a/
nima in corpore est: q; ædem partes & animæ &
corpus esse uiderentur: ut anima uelut totum
in suis partibus esset. Verum non est item ani/
ma in corpore ut species in genere. Neq; enim id
corpus in quo est anima genus animæ est. Quip/
pe quod utrunq; hoc est anima & corpus unum
quiddam numero est. Genus autem & species
communia & uniuersalia sunt: & præter hæc cor/
pus esse animam concedere opus esset. At uero
neq; tanq; genus in speciebus: ita in corpore ani/
mam esse dixeris: quom ob eas quas retro at/
tulimus causas: tum uero quod si anima ge/
nus corporis asseratur: omne corpus animam es/
se necesse est. Quemadmodum omnis homo a/
nimal est. Non est item corpus locus animæ:
hinc enim id absurdum efficitur ut anima cor/
pus esse dicatur. Nanq; quod per se in loco est:
corpus est: locum præterea corpus esse continget.
Quod si ita se habeat confiteri necesse est corpus
esse uel interuallum aliquod inane uel terminum
rei continentis: hæ enim traditæ sunt de loco sen/
tentia. Quinetiam loci nequaquam interest ut rei
quæ in loco sit aliquid conferat quo quidpiam e/
iusmodi sit. Corpus autem anima præditum

differentias ad alia corpora cōparatas fortitur ab anima. Insuper esse nullo pacto potest ut ī corpore constitutur anima: uelut in uase. Vas enim eius rei quam continet locus est: atq; hoc solo a locinatura differre sentitur quod una cū his rebus quas continet transmigrare & transferri potest. Non est quoq; ut accidens in subiecto ita in corpore anima: quippe quæ substantia sit & uim cōtrariorum susceptricem habeat. Nullum autē accidens substantia est. Demum quicquid in subiecto quopiam est: eidem subiecto causa esse nullo pacto potest: quom uel absq; eo subiectum per se subsistere ualeat. Corpus autem organicum ī quo est anima: ut organicū sit: habet ab anima: Verū nec sic ut in cōmixto: ea quæ miscentur ita in corpore anima esse dicenda est. Nihil enim eiusmodi quod sit in aliquo peculiarem naturā incolumem retinet. Neq; aqua: neq; mel in mulla seruātur incolumbia. Corpus autem & anima utrūq; simul in animante permanet. Omnis præterea mixtio corporum est. Proinde si hoc asserueris animam corpus esse concedere oportebit. Prostre mo nō est in corpore anima uelut gubernator in naui. At uero si ita gubernatorem accipis quasi pro gubernatore artem gubernatoris itelligas. Anima hoc pacto esse in corpore poterit: uelut habitus & species in

materia. Ita enim se se habent habitus in iis rebus
in quibus habitus esse noscuntur: incorporei enim
sunt: atque ab iis rebus: in quibus sunt inseparabi-
les habentur. At uero si ita gubernatorem admi-
seris ut eum qui artem & habitum habet: accipi-
as: statim efficitur ut anima corpus sit: neque enim
esse potest gubernator absque corpore: ita eueniet ut
in abiuncta aliqua corporis parte ponatur uelut in
loco. Nec erit omne corpus præditum anima simul
iisdem affectionibus sensibusque comotum: & præ-
ter hæc accidat necesse est: ut corpus uiolenter im-
pellatur ab anima: possitque si eiusmodi sit corpore
abiuncta: seduci: & in corpus deinceps regredi ut
alio tempore corpus animatum sit alio autem ina-
nime. Atqui quænam cā hæc fuerit: ut quom quid-
piam tale sit anima protinus immigret in corpus?
Quisnam ingressus aut immigrationis modus?
Quæ causa illa est: ut simul cum corpore perma-
neat anima: prius etiam inquirere operæpretium
fuerit? Quænam sit illius substantia quæue natu-
ra? Quin etiā si animam non ut artē gubernatoriā: sed
ut gubernatorem. in corpore constitueris ipsam quoque ex
materia & specie constare fateri cogeris. Hæc autē
species erit anima. Si ab eodem consequitur ut sit
anima: a quo consequitur ut gubernatrix sit. Per
spem. n. quæque res habet ut sit id quod ē: a specie

c

uero: nō autem a materia gubernator habet ut gu-
bernator sit. Quas ob res si nullo eorum quos re-
tro attulimus modo animam in corpore esse pos-
sibile est: reliquum esse uidetur: ut sit in corpe tā-
q̃ forma siue species quandoquidē species est id p̃
quod unūquodq; est: id quod est. Animal autem
p̃ aīam animal est. Postq̃ aut aīa quæ perfectiōis
& entelechiæ uocabulo ab Aristotele nūcupari cō-
sueuit. Spēs est: sicut ostendimus. Neq; solū spēs
sed spēs in materia. Spēs. n. corporis est & naturalis
corporis non aut artificio constituti uelut statua.
Naturalis etiannum corporis: non quidem simpli-
cis: uelut ignis. Sed compositi & organici. Porro
speciem eius rei cuius ē species perfectionem esse
monstratum est: ideoq; eam & perfectionē & en-
telechiam appellare Aristoteli placuit: quoniam
causa sit: ut ea res cuius est: in perfectione ac fine
consistat. Non abre eiusmodi definitio tradita ab
Aristotele uideri p̃t. Entelechia at: Siue actus pri-
mus: iō dī q̃ p̃fectio diuisa bifariā est: altera habi-
tus & ptās est. Altera actus a ptāte pueniens. Ex
iis ptās prima ē & spēs & ex ptāte p̃fectio. Est igit̃
entelechia priā corporis naturalis organici. Corpus
aut̃ organicū illud appellamus quod plures diuer-
sasq; ptes sibi uēdicat. Quæ naturalibus ptātibus
fūgi ualeāt. Atq; hēt inq̃ uitā potentia ut id oīno

potentia uitam hñe intelligat: quod actu uitæ mu-
nere fungi possit. Id. n. quod iam absolutā pfectā/
q; aīam habet: ea intercedente q̄ plurima & agere
& pati pōt. Ali: generare: sentire: appetere: cōside-
rare: dicere: agere: sanari: ægrotare. Nāq; quicqd
aīa præditum est tametsi nō agat: nihilominus a-
gendi facultatem hñe conspicitur. Atq; id ipm qđ
est esse ptāte adiacēs est: qđ primæ entelechiæ na-
turā ostendit. Ipsa quoq; aīa subā eiusmodi ē: ut
cōplures aīas una definitione cōprehēdat. Nō sa-
ne quæ iter se eiisdē speciei sint. Sed quæ ordinē
quēpiam inuicem habeāt: ut alia quidē in his īper-
fectior sit ac fere priā: post hāc aut alia perfectior
quod ultra superiores: aliā quoq; ptātem accipiat
& rursus alia præter has aliam ptātem summat.
Neq; uero quom hæ iter se se hoc pacto habeātur
cōmunem definitionem: quæ certa & euident sit:
sortiri possunt. Quādoquidē necessariū est ut de-
finitio de iis ipsis omnibus prædicetur. Nec in de-
finitione quæ eiusmodi sit aliqd eorū quæ pfectio-
ra sunt significari pōt. Nō. n. ea quæ impfectiora
sunt definitione cōprehensa uiderent. Quos ut
cōis illa definitio aīa quom simplicior cōmunior/
q; sit: nullam earū quæ potissimum aīa ptātes esse
uident: complecti possit. Ex aliquo enim quod his
ipsis ptātibus cōe ē eiusmodi definitio cōstituitur.

c z

Quod inseparabilis est anima a corpe cuius ē aīa.

c
Aeternum si anima species est: sicut ostendimus necessarium est illam a corpe inseparabilem esse: & sua pte natura immobilem atq; incorpoream haberi. Hæc enim ī omni specie conditio est. Nanq; corpus simul utrunq; ē: & per se subsistens species uero & forma alterius est. Talis enim est entelechia & pfectio: quæ absq; eo cuius est esse non pōt. Quemadmodū neq; terminus absq; eo cuius est terminus. Quāobrem pari ratione animam abiūgi: & per se subsistere non posse dicendum est. Neq; est utiq; corpus: neq; etiam ex eorum opinione: qui omne corpus: aut materiam: aut ex materia esse asserunt. (Quæ stoicorum snīa est) esse poterit ipsa spēs corpus: enim uero species materia non est: q; materia sine qualitate est. Species autem qualitas quædam est. Neq; est ex materia. Nanq; si species rursum ex materia & specie cōstare dicatur. Prius pfecto altera species uidebitur ex utroq; constitui. Mox ad infinita progredi necesse est: si species ex materia & specie: & deinceps illa quoq; species ex materia & ex specie constituatur. Quod si speciē ex materia & specie sic esse dixeris: non quasi ex

alia quapiam specie. Sed uelut ipsa cum materia
speciem habente: non erit materia secundum se ex
sua ratione qualitatis experta. Materia. n. ad hoc ut
sit species aliqua & qualitate indiget. Si autem hæc: licet
non possit absque qualitate subsistere: qualitatis ta-
men expertem affirmat. Quoniam in propria illius na-
tura non est qualitas. Ita proculdubio species & quali-
tas sine materia erunt: tametsi una cum materia sub-
stantiam habeant. Ob id quod in propria speciei quali-
tatis natura materia nulla comprehenditur. Verum
quod non absurdum esse fateatur materiam ob id esse dicere quod
speciem & qualitatem accipiat: & materiam quampiam rur-
sus assumat. Quod ab iis affirmari necesse est: quod
speciem & qualitatem materiale corpus esse concedunt.
Quod si partes omnes corporis necessario corpora esse con-
tendunt: sicut superficiei: lineæ & temporis partes:
tempora lineas & superficies esse confitemur: Hic
autem efficere uelint: ut quomodo animal corpus sit:
species & materia quæ animalis partes sunt: cor-
pora esse uideantur: supino sane errore labuntur.
Non enim eo pacto materia & species partes corpo-
ris sunt: quo partes illæ in quas corpora secantur
& deciduntur: hæc namque corpori ad quantitatem con-
ferunt & sectæ manent atque subsistunt. At uero spe-
cies & materia haudquaquam eum in modum partes
corporis esse dicimus: sed sicut in statua partes sunt

as & forma: i qua deinceps statuæ diuisio eo mō
fieri nequit: quo in caput pectus & crura dispelci/
tur. Tametsi constat ex iis uelut ex eius partibus
quod simul ex utroq; constitutum est. Licet nō ea
dem penitusratione: figura enim quæ statuæ pars
est nō ut in q̄to: sed ut in quali statuæ conducit.
Neq; sic conducit ut in eo quod post separationē
a materia p se eē possit icolumē. Illa uero de qua
supradiximus corpore cōtinuorūq; diuisio in ptes
fit quæ q̄tatis rōne pensitantur: & quæ post di/
uisionē pmanent. Quapropter neq; eiusmodi ptes
simpliciter corpis eē dicūt: sed huius corpis: cuius
pars & id p quod tale quidpiam ē: non ē corpus.
At uero neq; iis rōnibus quicq; efficitur: qbus hoc
pacto argumētant. Id cuius ps corpus ē: ipm quo
q; corpus eē. Sensum aut ps aīa quom sit. Corpus
esse. Ipsam igit aīam corpus aliqd esse demonstra
ri. Nam si sensum uelut sensoriū accipiunt: id cor/
pus esse non imus inficias. Atqui illud nequaquā
animæ ps ē. Si uero per sensum sentiendi uim &
ptātem intelligunt: est profecto pars corporis: sed
non ut corpus accipitur. Nimirum si aīa corpus ē.
& corpus non ut materia: erit certe ut ex materia
& specie: quandoquidem: ut diximus: ita sentiunt
ut corpus omne a materia eiusmodi sit. At si hac
ita se habeant: atq; in eo corpore species anima sit

Si subiectū illud aīa corpus hoc quidpiam sit: qđ
p se subsistere ualeat. Siue spūs: siue qđ aliud nō
animatum: quod incolumi hoc corpi admotū: aīa
tum ex nō aīato possit efficere: huic sane erit aīa
uelut ii opinātur. Neq; enim dici potest ut p quā/
piam qualitatis ad spiritū adiectionem spiritus a/
nima fiat. Nam si adiectio qualitatis ad spm secū/
dum substantiam spiritus mutatione efficitur. Tūc
spiritum in aīam demutari dicere licebit. Quod si
post qualitatis adiectionem manet sps: plane ad/
iecta spiritui qualitas: spm aīam non facit. Tanq̃
ea quæ substantiam spiritus non mutet: sed acci/
dens spiritui superueniat. Enimuero nullum natu/
rale corpus: nisi secundum substantiam transmu/
tetur ex alia natura in aliam transmigrare potest.
Alia aut est natura aīa. Alia spūs. Nō. n. spūs aīa
genus dici pōt: quom hēat p se subsistentiā. Nul/
lum aut genus tale est ut possit per se subsistere.

Quod nullum ex simplicibus corporibus: sit aīa.

u Erum ii qui aīam corpis quidem
speciem eē concedunt. Illā autem
unum quodpiam ex subiectis ani/
mali corporibus faciunt. Puta i/
gnē aerem: aut aliud quid simile

c iiii

se portionem materiæ : reliquæ materiæ formam
facere non animaduertunt. Quod proculdubio q̄
absurdissimum est. Alia enim sicut ostēdimus na/
tura materiæ est : alia speciei: illa subiectum est.
hac in subiecto est. Illa formatum quidpiā. Hac
autem id quo formatur. Atq; hac in parte eos qui
se se horum hominum sententiæ addicunt id con/
sequitur ut siue ignem: siue aerem cæterorum tri/
um corporum perfectionem esse fateri cogantur.
Atq; idem ipsum generationem simul ex eorum/
dem corporum mixtione sortiri: id enim est perfe/
ctio. Atq; hoc pacto non erit id amplius in simpli/
cium corporum numero censendum. Quoniam
illud cuius generatio est ex complurium corporū
mixtione simplex esse nullo modo potest. Igit̃ non
erunt simplicia corpora quattuor numero. Atqui
nullum ex quattuor corporibus ex reliquorū mix/
xtione fieri possibile est. Quandoquidem necessa/
rium est ut quicquid ex aliorum mixtione consti/
tuitur: omnes eorum corporum ex quibus mixtū
est potestates adeptum sit. Eatenus enim mixtio a
corruptione dispescitur quod rerum quas immi/
sceri contingit non est integra & exacta corruptio.
ut igni frigiditatem atq; humiditatem: aeri siccita/
tem & frigiditatem inesse cōcedamus. Præter hæc
quodnam ex quattuor corporibus reliquorum tri

um speciem facis? Id quoq; accedit absurdum & insolens ut in animali solæ habeantur eius corporis uirtutes quod ex aliorum corporum temperamento compositum sit: uelut si id ignem esse dixeris caliditas & siccitas. Si uero quodpiam aliud reliquorum corporum eius corporis qualitates animalis potestates esse dicatur ea de causa quod id quod factum est: ex illius qualitatibus sit. Quod si non magis illius q̄ cæterorum corporum simplicium uirtutes in animali permanēt. Certe id quod factum est nequaquam ex iis singulis esse poterit. Non igitur erit species quod si non sit species non erit anima. Quid quod si unum ex elementis sit anima aut non omne animal animatum esse aut corpus intra corpus ingredi posse uidebitur. Quæ opinione quid stolidius possit eē nō uideo. Quoniam enim pacto fieri potest ut corpus quod se ipso refertum & pressum est quodq; nihil in se inane continet aliud in se corpus plenū itidem se ipso recipiat? Si enim quom se ipso plenum sit aliud rursum se ipso plenum corpus excipit nihil impedimento esse putabitur quod mox aliud & aliud deinceps excipi prohibeat enim uero nihilominus ante plenum fuerat quom solum esset: q̄ ubi aliud in se corpus exceperit. Itaq; nihil prohibere posse uidetur quim aliud denuo corpus excipiat &

deniq; maximum corpus in minimo collocetur.
At uero quis non indecens esse concesserit si eo in
loco qui aliquo corpore refertus sit aliud item cor
pus recipi posse dicamus. Quom & locus idē ma
neat & corpus pariter a quo locus ipse completur
in eodem loco persistat: neq; i diuersam quampiā
partem diuertat. Caterum q̄tum hāc opinio male
cohereat alio in loco a nobis habunde tractatum
est. Sed prāter hāc ii qui eius opinionis assertores
sunt proportionem eius speciei quā in animalibus
est ad speciem simplicium corporum & eorū quā
artificio constituta sunt seruare nullo pacto pos
sunt. Neq; enim eiusmodi species grauitas est: aut
leuitas aut figura. Plane si unum quidpiam elemē
torum animam esse statuūt. Quom species id sit
quod materiam informet: non autem id quod ex
utroq; constituitur: anima eiusdem elementi spe
cies esse uidebitnr. Puta grauitas aut cum hac ca
lidity & siccitas aut alia quāpiam simplicium
corporum forma. Caterum ii quoq; uehementer
errant: qui animam animalis quidem speciem fa
ciunt. Sed eam speciem siue formam uelut substā
tiam aliquam separabilem & ipsam per se existē
tem affirmāt. Quomodo naui gubernator assiste
re dicitur. Gubernatorem enim nauis speciem &

perfectionē esse contendunt. Fallūtur sane quem
gubernator neq; forma: neq; pfectio naui sit. Ab/
dicato. n. & absente gubernatore nihilo minus na
uem esse cōcedimus. Quod si forte actionis nauti
cæ forma gubernator dici possit profecto fiet naui
gii species tali schemate quo & ip̄a nauigii actio ē.
Ad illam enim gubernator aliquid cōfert. Anima
uero spēs est animalis quatenus animal est. Neq;
eo dūtaxat tempore quo operatur animal ē. Quo
fit ut primam entelechiam animam appellemus.
Quod enim ratione dispari & longe dissimili ani/
ma animalis & gubernator naui spēs sit uel hoc
ipso perspicuum est: quod abeunte gubernatore
naui permanet abeunte autem anima dissoluitur
& intererit animal. Quapropter ad naui figuram
Proportionē conferri poterit. Per illam enim na/
uis habet ut sit sicut animal per animam. Accedit
eodem quod gubernator non in tota naui est. At
omni ex parte animatum: corpus animalis est.
Atqui si eo modo anima uersetur in corpore quo
in naui gubernator semel abiunctam & semotam
a corpore aīam rursus corpus ingredi posse uidebi
tur. Vex quid erit id quod aīam si sit eiusmodi in
corpore detineat. Post hęc nō secūdū ppriā natu
ram corporis motum esse fateri coguntur. Igitur

citra naturam. Sed omnis motio: quæ præter naturam est uiolenta dicitur nec absq; corporis offensaculo sit. Quare si hanc opinionem sectari uolumus rursum ut anima sit corpus efficitur. Postremo non ab re erit eos qui hoc pacto animam speciem corporis asserunt; p̄cūctari. Quænam illa res sit quæ abiunctas inuicem differētesque naturas simul copulet contineatue ut unum quidpiam ex iis fiat & simul maneat. Difficile p̄fecto est ea in re causam asserre: & principium conuentus illius factæq; post conuentum copulationis adducere.

Animam quod ad se attinet immobilem esse.

q Vom autem anima species & forma corporis sit quemadmodū ante prædiximus: quandoquidem a corpore inseparabilis est eiusmodi species p̄fecto simul interibit cū corpore: quæcūq; corruptibilis corporis species eē deprehēditur. Erit igitur īmobilis per se. Neq; n. omnino necessarium est: ut id ip̄m etiam moueat quod rei cuiuspiam motionis est causa. Sed ea quæ absoluta & abiūcta sunt ab iis quæ ab se mouent quæue contactu & more corporis morent, mota

etiannum ipsa motione agi necessarium est. Quæ
cunq; .n. propellunt; trahūt; uoluunt. Important
simul etiam ipsa mouentur; & hoc pacto iis: quæ
ab se mouentur; causa motionis sunt. Quæcunq;
uero motarum rerum potestates & habitus eē no
scuntur; & in his quibus insunt cām motus affe/
runt. Hæc non solum oportet; ut quom mouent;
non moueantur. Sed etiam quom mouent ut mo
ueantur impossibile ē. Quonā enim pacto effece/
ris: ut per se moueatur; quod non per se abiunctū
& separabile sit. Eiusmodi autem sunt & habitus
& potestates & omnes deniq; corporū species: quo
in numero aīam esse retro monstratum est. Quē/
admodum .n. grauitas in causa est: ut terra ferra/
tur inferius: & terra ipsa huius motionis effe/
ctrix est: quom nequaquā ipsa moueatur: aut per se
substet. Nāq; quomodo grauitas moueri p se pos/
sit: quom species & natura corporis sit: a quo pos/
sidentur? Proculdubio eadem ratione anima in ani/
malibus motionum omnium quibus animal fun/
gitur causam habet. Quoniam eodem modo p a/
nimā ut moueri possint animalia facultatem ade/
pta sunt. Anima uero ita mouet corpus: ut per se
nullatenus moueatur. At quom mouetur corpus;
simul & ipsa mouetur; & ex accidenti mota dicit̃.
Quod in omni forma siue specie euenire necessa/

rium est. Quom simul insit corpori: cuius ē spēs :
atq; illi semp assideat. Ea de causa quod ab ipso
corpore inseparabilis est. Quomq; species peculia
ris & ppria causa sit motionis in corpore mouere
corpus ductu quodam & principatu dicitur. Ex
accidente autem simul ipa cum corpore species a/
gitur ea motione: qua corpus impellit. Nanq; gra
uitas se se secundum accidēs mouet quotiens cor
pori sub quo est: motionis infra tēdentis est causa.
Anima ēt secundū accidens : tunc se se mouebit:
quom animal: quod ipsam habet aīam: aīa inter/
cedente mouebitur. Licetq; alia quapiam ex causa
secundum locum animal moueri uideatur: anima
tamen ea duntaxat motione quæ ab se puenit ex
accidente a se ipsa propellitur. Enimvero si quo/
niam moueat: ob id ipam quoq; moueri asserunt:
quom eadem quietis ēt in corpore causa sit ipam
quoq; eodē pacto quiescere recte dici possit. Quæ
enim ratio est: ut & mouere & moueri animā di/
camus : eam uero quom quiescere faciat corpus:
quiescere ificiemur? Quod si res ita se se habeat:
non erit motus in animæ substantia cōstituēdus.
Namq; maxime peculiaris animæ functio in quie
te magis q̄ in actione uersatur. Aptius profecto &
magis proprium magis animæ nostræ cōsentane/
um est quietem agere. Addo ēt maxime præcipuū

Intellectio. n. quæ potissime cōueniens animæ fun-
ctio ē: quiete potius q̄ agitatione perficitur. Atq;
ea de causa longe ī senectute: q̄ in iuuentute pm-
ptior est: & sobrii ebriis: quiescentes agitatīs: in-
tellectu expeditiore noscuntur. Igitur magis pro-
prium magisq; secundum animæ naturam esse ui-
debitur frui potius quiete q̄ motu. Quas ob res
uerius dixeris animam: neque per se quiescere: ne-
q; per se moueri. Sed animal utriusq; huiusce mu-
neris per se functionem habere. Quemadmodum
enim incedere: uidere: audire animam non di-
cimus. Sed intercedente anima hominem: ita in re-
liquis actionibus ac motionibus: quæ uti ab ani-
mato & uti ab homine proficiuntur: nec opera-
tur anima: nec mouetur. Tametsi ad id plerunq;
dicendum loquendi consuetudo nos ducat: ea de
causa quod corpus in eiusmodi actionibus moue-
ri non est nobis: tam euidēti ratione perspicuum.
Verum tam animal quam homo iis fungi dicitur
intercedente anima: per quam homo consequitur
ut sit homo. Verum enimūero homo per animam
delectatur & mœret: Iracūduſ & meticulosus ē:
amat: odit: addiscit: intelligit: reminiscitur: man-
datq; memoriæ: & non alia de causa hæc agit: q̄
quod eiusmodi perfectione ac specie præditus est.

Sicut enim luctator intercedēte habitu luctatiōis
luctari solet: quom ars ipsa luctandi minime lu/
ctetur: & tibi cē sonare dicitur quom ars buccina/
toria non sonet: & textor texere nequaquam texē
te textoria. Ita sane in actionibus coniectādum ē:
quibus ea quæ habēt animam: quatenus sunt ani/
mata: fungūtur. In his enim nullas animalium fun/
ctiones: per se operatur anima. Sed per animam
id quod animam habet. Neq; tamen illud uerum
est esse has actiones animæ quia corpore ut orga/
no utatur. Nam sicut in cæteris potestatibus habi/
tibusq; nihil horum ita agit ut eo utatur cuius ē
habitus. Sed e diuersa ratione quæcunq; potesta/
tes & habitus sortita sunt intercedentibus potesta/
tibus atq; habitibus operatur. Neq; enim graui/
tas ob id infra tendit quod utat terra cuius est po/
testas. Sed terra ipsa intercedente grauitate: quæ
& potestas & forma & perfectio terræ est: fertur i/
ferius. Idem in anima modus habetur: quom ipsa
quoq; potestas & actus & forma sit eius corporis
a quo possidetur. Eius enim generatio quodāmo/
do ex mixtione & temperamento primorum cor/
porum est: sicut ostendimus. Atq; illud per aīam
operatur in quo principatum animæ esse conspici/
mus: id enim in primis & per se animatum ē. Ad
has uero functiones: quæ se intercedēte fiunt or/

ganicis corporis partibus utitur anima. Organa enim quæ animæ functionibus necessaria sunt in genita animalibus insunt & corporis partes habentur: neque abiuncta & separata sunt: uelut artium organa. Namque nerui: manus: pedes: sensoria: partes corporis sunt. Est enim sensorium portio corporis organici suscipiendis sensibus accommodata: anima uero animantis principium & causa est: non solum animales motiones efficiens. Sed etiam causa est secundum speciem: quam formalem appellamus quemadmodum ante monstratum est. Præter hæc autem est uelut id cuius generi aliquid est: & uelut finis. Quandoquidem anima eorum perfectio est: quæ animam habere cernuntur. Ea uero quæ præcedunt finem gratia finis habentur. In omnibus enim quæ secundum naturam fiunt: id cuius gratia aliquid fit finem esse putandum est.

Animam non esse harmoniam.

q Vi animam speciem & formam esse
asserunt ex eiusmodi subiectorum
sibi corporum temperamento ac mixtione congenitam ob id illam harmoniam: siue concentum esse existimare non debuerunt. Namque non ea de causa quod
d

sine eiusmodi mixtione & temperamēto animā eē
non possit unum idemq; cum iis anima esse cen /
fenda est. Nec enim idem est anima cum eiusmodi
corporum temperamento: quod ipsa harmonia
est. Sed est uis quādam in eiusmodi temperamē /
to congenita: quæ medicinalium potionum uirtu /
tibus comparari recte possit: quæ ex multarum re
rum immixtione componuntur. In his enim phar
macorum mixtura & compositio: alia duplex: alia
media est. At uero hemiolium: si forte sic eueniat
proportionem quāpiam ad harmoniam & con /
centum habet. Non autem ipsa harmonia est. Illa
quippe uis seu potestas: quæ ex potionum immix
tione eiusmodi concentum & rationem habēte re
silit: haud quāq; harmonia est. Est enim harmonia
ratio & compositio earum rerum: quæ inter se cō /
miscuntur. At qui emplasti. idest rei commixtæ uis
non est ratio qua intercedente res cōmixta misce /
tur. Hoc autem modo sese habet anima. Est enim
uis & forma: quæ per eiusmodi mixtionem ex cor
porum temperamento superuenit. Non autem rō
aut compositio temperamēti. Cōmodius profecto
sanitati: q̄ animæ harmoniæ nomē indideris. Lon
ge enim propius accedit harmoniæ sanitas q̄ aīa.
Nam & sanitas quārūdam rerum symmetria est:
quæ ex quāpiam ratione earundem rerum compo

fitio & mixtio est. Anima uero symmetria nō est.
Sed uis quādam: in ipsa symetria siue commēsu/
ratione: consistens quæ esse sine ea nullo modo po/
test. Ipsam uero animam nequaquā symmetriam eē
dixeris. Cæterum quom in duas partes harmonia
distrahatur: ut altera sit in corporum compositio/
ne: uelut quom ea quæ componuntur ita se se ha/
bent ut nihil eiusdem generis intermedium exci/
piatur: tunc ^{ἡρμῶσι} .i. coaptatum esse dicitur:
harmonia uocabulo eiusmodi compositio nuncu/
patur. Altera uero in rerum commixtarum ratio/
ne uersatur. Exempli gratia. Si secundum dupli/
ficatam rationem epitritus numerus commixtus
esse dicatur: eo enim quod hoc modo quid mix/
tum est eorum quæ in mixtione: quadam harmo/
nia intercedente copulari uidentur: fere aliud du/
plex aliud medium esse dixeris: ut eiusmodi mix/
tionem harmoniam esse cōcedamus. Sane ex prio/
re harmonia genere haud quaquā: idem est harmo/
nia & id quod ex rebus per harmoniam coniun/
ctis effectum est. Neq; enim ob id quod ligna in/
uicem commodè aptata uisuntur in gradibus gra/
dus quoq; ipi harmonia sunt. Neq; quod lapides
p harmonia dispositos i ædibus uideas: ob id ædes
ipsas quæ ex eorūde lapidū harmonia cōstant har/
monia eē cōcesseris. Eodē pacto in hac ipa harmo/
d z

nia. Aliud est harmonia aliud id: quod ex rebus p
harmoniam dispositis constitutum est. Idem mo/
dus harmoniæ illi debetur. Quæ secundum ratio/
nem est. Non enim simul ubi quæpiam ratione a/
liqua per harmoniam commixta cernuntur con/
tinuo id quod ex ea mixtione genitū est: aut har/
moniam: aut rationem esse cōcesseris. Namq; nō
eadem res est in cythara per harmoniam aptari &
sonos edere. Iam enim aptata eē per harmoniam
potest: tametsi sonos nullos edat. Strepitus uero
qui ex cythara eiusmodi harmonia intercedēte gi/
gnitur: alius est ab harmonia in qua gignitur. Et
sane affirmare possis non omnium rerum: quæ p
rationem quæpiam copulantur harmoniam esse
rationem. Ratio enim diplasia idest dualis harmo
nia non est quotiens in uino & melle fuerint: non
enim ex fortuito ac temere coeuntibus harmonia
cōstat. Sed ex quadam cantus modulationisq; cō/
positione conficitur. Namq; omnis cōcentus ī cer
ta ac definita ratione fit. Calidi autem & frigidi:
sicci: & humidi. hoc est elemētorum mixtio: cuius
mixtionis formam animam esse non ambigimus:
haudquaquam in certa ac definita ratione consi/
stit. Permanet enim eadē anima: quom uires: quæ
in ipsa mixtione sunt quadantenus intenduntur:
& remittātur. Omnino si quis temere rerum om/

nium quæ ratione aliqua commiscetur copula-
tionem harmoniam nuncupare uoluerit: hūc pror-
sus omnia quæ composita sunt per Harmoniam
aptata esse: fateri cōueniet. Enimuero ī rebus om-
nibus compositis semper aliqua compositionis ra-
tio repperitur. Quin & ii qui animam ex nonnul-
larum rerum mixtura & compositione cōstituūt:
eam nonnullorum corporum harmoniam aut cō-
positionem esse cogūtur asserere: inter quos sunt
stoici: qui animam spiritum quodāmodo ex igne
& aere cōpositum faciunt. Itemq; epicuri: quibus
aīa ex cōpluribus quibusdam differentibus īter se
corporibus: uī esse cōstituta. Quin & si platonis
sententiam intuemur: animæ substantia ex rerum
quarundam ratione aliqua coniunctarum cōposi-
tione constat. Quemadmodum in thimæo profert
Potius igitur sicut diximus ex eorum qui hac asse-
runt opinionibus anima harmonia esse poterit.
quam ex illius sententia: qui animam & habitum
& potestatem & formam cuidam simplicium cor-
porum mixtioni & temperamento superueniētem
affirmant. Quod si ad eos respexeris: qui coniun-
cta ipsa: & aīam idem faciunt ob id quod ex illo-
rum opinione animæ essentia ex quadam coniun-
cti seu subiecti compositione est: quæ sane compo-
sitio nihil aliud q̄ ipsa harmonia est: profecto cō-
d iii

positum ipsum ab harmonia essentiam haberi posse putabitur. Atqui si eius sententia adhereris qui coniuncta seu subiecta & animam non simpliciter idem faciunt. Sed illam uirtutem in quadam primorum corporum mixtione & temperamento constitutam affirmant. Proculdubio temperamentum illud materiae rationem habebit. Essentia uero animae: non (ut illi concedere coguntur) per harmoniam & temperamentum erit: sed per uirtutem & potestatem: quae in ipsa harmonia & temperamento genita esse dignoscitur.

Quot & quae sunt partes animae & quod finita sunt numero.

i
Gitur quae sit animae substantia: quaeue ad animam consequantur in uniuersum breuibus collecta pro uirili parte monstrauiamus.

Mox sequitur ut de animae partibus differamus: & quot quaeue sint ostendamus. Atque imprimis illas quidem plures numero: sed finitas esse declaremus. Complures ergo haberi animae potestates: neque unam duntaxat esse quam immutationes functionesque secus ad alia & per alia disiunctae plures esse uideri faciat. Quae fuit & de/

inocriti & nonnullorum aliorum philosophorum
opinio. Satis ipsa concretarum & simplicium inter
se potestatum pugna demonstrat. Apertissime au-
tem idem uel ex eo ostenditur q̄ nihil incassum
& temere fieri a natura conspicitur: & præter hæc
non nulla esse uidemus: quæ potestatem animæ
quom habeant fungi tamen reliquis actionibus
non possunt: quæ adsint ea circa quæ interceden-
tibus illis potestatibus functiones fiunt. Quod si
quispiam in his actiones ob id non fieri contendat
quod organa careant profecto is: nihil incassum
naturam agere: uerum esse negabit. Frustra enim
a natura factum esse uidebitur ut anima pluribus
actionibus fungendi facultate sit prædita si ab ea
dem natura propter organorum indigentiam age-
re atq; operari prohibeatur. Atqui quur nõ absur-
dissimum esse fatearis. Si hominem a ranis cate-
risq; utcunq; se se offerentibus animalibus non a-
nimæ potestate sed organica tantum parte corpo-
ris diuersum esse concesseris. Insuper hæc opinio
iis consentanea uidebitur: qui ^{μετεμψυχωσις}
idest uicissitudinem migrationemq; animarū asse-
rere non dubitarunt. Si nõ ex animæ potestatibus
sed ex organa animalium & functionū ipsarū diuer-
sitas fieri dicatur. Eadē. n. erit in omnibus animatis
aia sed ex corporum diuis differēter agere uidebi-

tur. Quod & illi quoq; concedere non uerentur.
Igitur complures esse animæ potestates ex iis. quæ
supra diximus habunde monstratum est. Quod
uero infinitæ nō sint eodē argumento patere pōt:
qd̄ nihil temere & frustra naturā agere uidemus.
Incaſſum p̄fecto īfinitus ptātum numerus affert̄
in medium. Si nullum animal infinitis potestati
bus fungi potest. Accedit eodē q̄ quom partes cor
poris habentis animā finitæ sint: ipsas itidem ani
mæ partes finitas esse debere ratione conuincitur.
Præter hæc natura cuiuspiam gratia res omnes fa
cit. Atq; simul in re quapiam primum & secundū
compereris. Semper id quod primum est supra se
cundum relationem possidet. Anima uero non so
lum natura est: sed a natura & quendam in se or
dinem potestatum habet. Erit igitur in iis ipsis po
testatibus postrema quædam potestas cuius gratia
sint reliquæ præcedentesq; potestates. Confestim
enim ubi potentiarum animæ prouentum in infi
nitum eduxeris: id pariter sustuleris naturam res
omnis cuiuspiam gratia facere. Quom ergo po
testates animæ & plures & finitæ habeantur quot
& quæ sint inquirere necessarium ē. Quom enim
(sicut paulo ante prædiximus). Sint aliqua quæ
in se ipsis habeāt aliud quod primum & aliud qd̄
secūdum sit. Itemq; aliud imperfectius aliud per/

fectius horum sane substantiam per communem definitionem continenter & exacte statuere non est. Ea de causa quod in his quæ perfectiora sunt rerum natura præcipue ac maxime designari solet. Communis autem definitio uim hæc ipsa demonstrantem continere non potest. Quandoquidem eiusmodi ratio his quæ imperfectiora sunt aptari nequit. Atq; ita fit uti communis non permaneat. Animam autem eodẽ modo se se habere cernimus. Namq; iter animæ potestates quædam primæ ac simpliciores sunt atq; ea de causa imperfectiores: quædam uero has subsequuntur: & rursum has aliæ; atq; ea inter se omnes ratione constant ut priores a posterioribus separari possint. Contra posteriores sine prioribus esse non possint. Est autem nobis sermo de anima: quæ in iis animalibus est: quæ generantur quæq; intereunt & corrumpuntur. Ad hanc enim attinet retro allata definitio. Enimvero deorum anima: si anima dicenda est: per rationem cognominem anima nuncupari potest. Igitur qui de anima disceptaturus est: de unaquaq; illius potestate singulatim ac proprie tradat oportet. Animæ uero quæ est in animalis quæ generationem & corruptionem sentiunt. Prima sane potestas illa est: quam altricẽ appellamus cui uis auctrix & genitrix coniungitur. Hac

enim primum potestate animatum corpus ab inanimato distinguitur. Iam igitur ea quæ eiusmodi potestate sunt prædita dicimus uiuere: quod ob id fit: quia adest anima: & uita in omnibus animalis est: nedum in ipsis stirpibus: ab altrice uirtute. Quemadmodum in sensu præditis fit: ut a sensuali potestate sentiant. Confestim enim necesse est intereant uiuentia simul hac ipsa potestate priuata sunt. Contra uiuunt omnia ubi illam adipiscuntur: & quæcunq; præterea complures potestates sortita sunt primæ huius potestatis præsentia uiuunt. Ideoq; uitam definimus nutritione & auctione: quæ ab altrice uirtute proueniunt. Secundum autem animæ genus: uis sensibilis est & impulsrix. Itemq; uis appetendi & imaginandi quas in nullo conspiciere est: ubi uis illa alatrix absuerit. Contra uis nutrix sine iis subsistere potest. Ea enim ad stirpes pertinet. Quæcunq; uero uim sensibilem habent animalia sunt: ui nanq; sensibili definitur animal. Atq; hæc eadem uim altricem necessario possident. Caterum quibus uis appetendi atq; imaginandi inest: iisdem uis sensuali adiungitur. Rursumq; ac mutuo appetendi imaginandiq; potestates ui sensibili copulantur: & quæcunq; deinceps uim impulsricem & secus locum motri-

cem habent imaginandi etiam & sentiendi uirtute sunt prædita. Verum enimvero omne quod per animam quam in se habeat secus locum immigrare & moueri natum est : necessario uim possidet : qua imagnetur sentiat. nutriatur. Non tamen omne quod uim imaginandi sentiendi & alendi possidet id continuo immigratione moueri natum est. Postrema uero animalium potestatum species est. Quæ passim rationalis dicitur. Sunt autem in ea uirtutes plurimæ : quarum alia consilium : alia opinionem : alia sententiā : alia deliberationem præbet. Quæ profecto quæ absolutissimæ animæ potestates habentur : quomodo id quod & præstantius & nobilius est sibi uendicant. Tum uero quod anima quæ iis potestatibus prædita sit reliquas omnes potestates habet : quomodo reperiatur anima quæ contraria ratione reliquas illas omnes potestates adepta sit : atque harum ipsarum rationalis animæ uirtutum particeps esse non possit. Quapropter quomodo animæ potestates complures sint : ubi rationalis uis est : ibidem una est ex omnibus anima. Nulla enim posteriorum potestatum potest absque præcedente subsistere. Sed sunt fere omnes uelut partes additis iis quæ sunt priora posterioribus. Atque ob id additionem siue auctariū quoddam ex prioribus faciunt. Ex præmonstrato autem

animarum atq; animalium potestatum discrimi-
ne communior quædam animatarum rerum diui-
sio distrahitur. Qua asserimus; eorum quæ anima
prædita sunt. Quædam esse stirpes; quædam ani-
malia. Deinceps animalium: alia haberi rationa-
lia: alia rationis expertia. Quæcunq; enim omnes
quas superius attulimus potestates habent; ea ra-
tionalia atq; absoluta sunt. Quibus ab omnium
maxime nobili uirtute inditum nomen est. Id au-
tem animal solus homo est. Quæ uero rationis
quidem expertia sunt. Sed habent sensum. irratio-
nalia appellantur: & ea possident quæ ad sensum
quæq; ad uirtutem secus locum motricem attine-
re cernuntur: & quoniam citra rationalem uirtu-
tem degunt propter nobilissimæ potestatis absen-
tiam priuationemq; irrationalia nuncupantur. De-
mum uero quæ ab altrice & genitrice dūtaxat uir-
tute disponuntur stirpes esse constat. Quom igi-
tur ita se se habeat anima: atq; ob eam causam cō-
muni definitione euidenter demonstrari non pos-
sit operæ præcium ac necessarium est: si de anima
dicere uolumus: de quaq; potestate membratim
ac pprie sermonē facere. Hoc. n. pacto quæ sit aīæ
substātia quæue natura deprehēdeē. Eatenus ue-
ro de his ipsis ptātibus disseremus: q̄tenus earū cu-
iusq; natura atq; diuersitas liquido nobis pateat:

Enimuero inhære singulis difficultatibus: illasq;
hostiatim inquirere: quom accuratioris diuturnio/
risq; operæ indigeat: ad institutam traditionem pe/
culiariter ptinere non arbitror. Nāq; ad animæ na/
turam euidentius constituendam: circum ambire
ea: quæ de singulis ptātibus tradi ac dubitari pos/
sunt: impedimento potius q̄ adiumēto fuerit. Por/
ro quom partem animæ dicimus nō ob id quispiā
a nobis animā effici magnitudinē autumet. Neq;
enim omne quod habet partes magnitudinem eē:
necesse est. Nāq; numerus magnitudo nō est. tam
etsi compositus sit ex partibus. Aīa uero in partes
neq; magnitudine: neq; numeri diuisione diuifi/
lis est: non enim separatam aīam facimus: ab iis ī
quæ diuiditur. Sed potestatum quas habet enu/
meratione & differentiarum inuentu diuisionem
eius constituimus: eo fere pacto: quo si quispiam
pomū redolentia & pulchritudine distinxerit. Aut
in figuram saporemue diuiserit. Profecto eiusmo/
di diuisio: neq; ut corporis tametsi pomū ma/
xime corpus est: neq; ut numeri esse uidebitur.
Quom igitur uita omnibus uiuentibus insit ex a/
nimæ præsentia: stirpes autem uiuant: habebunt
igitur animam stirpes: & erit stirpium anima uir/
tus: siue potestas qua intetcedente uiuunt: uiuunt
autem quatenus & nutriuntur & incrementum

summūt. Igitur ius altrix & auctrix anima & species stirpium est. Namque omne compositum quod & esse & agere dicitur intercedente altero: quod in compositione: sit habitum & speciem habet: id per quod est id quod est: & per quod peculiari actione fungitur: idque in re ipsa primum ē: Secundarium uero est materia atque subiectum: & sane quatenus secundarium habetur est quid in se ipso excipiens: quatenus autem primum est id quod excipitur. Quemadmodum sanum animal ex ualitudine & corpore compositum est: & dicitur sanum quidem esse ualitudine: & sanum esse corpore: quom ualitudo sit habitus & species quam corpus excipit. Corpus uero quo secunda ratione sanum animal dicitur materiam & subiectum asserimus: & id quod ualitudinem recipere natum est. Pari ratione se se uiuendo habent quaecumque uiuunt: quae ex anima & corpore constituta utrisque dicuntur uiuere. Primum anima deinceps corpore: hinc animam formam esse corporis: & id quod ab eiusmodi corpore suscipitur. Corpus autem materiam esse: & id quod suscipit commostrari potest. Altrix igitur anima forma est eius corporis a quo possidetur. Quod enim hoc sit anima & non natura simpliciter inde est euidenter constare creditur: quod nihil eorum uiuit: quae naturam habere per

spicuum & confessum est : quom anima careat .
Nullum enim ex simplicibus corporibus uiuere di-
cimus . Perinde quasi eatenus uiuere quidpiam cō-
stet quatenus illi anīa præsens ac præsito sit . Om-
nia igitur uiuūt quæcūq; animam possident & ni-
hil uiuit quodcunq; non possidet . Præter hæc autē
si uirtutes quibus intercedentibus semina operantē
congenitæ & peculiare his rebus habentur a qui-
bus semina deducūtur per quas etiam uirtutes se-
mina quæ a corporibus animatis proueniūt actio-
ne funguntur . Profecto easdem uirtutes anima-
les esse conuenit . Atqui semen omne : quod ab ani-
matis rebus prodit prima altrice potestate interce-
dente operari conspicitur . Altrix igitur potestas a-
nimalis est . Quamobrem quom hæc ipsa anima
sit : & animalium potestatum prima : de ea primo
loco disserere : & quænam illius substantia : quæ
natura sit demonstrare par est . Cæterum sermo qui
de altrice anima habendus est pari fere iugo copu-
latur : cum eo qui de genitrice anima traditur .
Peculiaris namq; nutricis potestatis functio est :
tam ali & in clementū summere q̄ seminātī simile
q̄ppīā gignere . Est . n . aīaliū : quæcūq; pfecta sūt :
neq; māca aut inchoata & mutila uelut spadones :
neq; temere ultroneam generatiōem habētia opus

efficere alterum quale ipsum est: ut semp sint omnia: & diuinitatem imitatione ac similitudine consequantur: Verum eniuero quacūq; natura subsistunt diuinitatis desyderio capiūtur: omnia quæ intercedente natura agunt illius gratia. Porro anima animalibus in causa est: ut eas faciant quæ ad suam ipsorum naturam pertinere cernuntur. Generatio autem rei sibi similis unum quidpiam ex iis est: quæ ab animalibus per naturam fiunt: eniuero stirpes & animalia quæq; non mutila ex propria natura uim gignendæ sibi rei similis sortiuntur. Potestas igitur genitrix animalis est. At qui stirpes quæ altricem duntaxat animam habere uidentur: præter nutritionem & auctiōem: uim etiam gignendi sibi uendicant. Altricis itaq; potestatis & animæ portio est uis genetrix. Communis igitur nobis sit de re utraq; traditio. Plane quom in rebus omnibus per ea quæ euidētia sunt ad minus euidētia ratione tendamus. Ita in instituto opere a nobis agendum est: & quandoq; dem functiones & actus qui intercedentibus animæ potestatibus nascuntur ipsis potestatibus a quibus proueniunt euidētiores esse intelliguntur: uelut sentire ipso sensu manifestius est. Itemq; ali altrice ipsa uirtute notius. Ab ipsa sensus functione exordiri aequū est. Non eo solum q̄ notius: sed

quod primum quiddam est per rationem potesta-
tis a qua prouenit. Illa enim definitione priā sunt
quæcunq; in propria ratione continēt aliqua: quæ
non ulterius in definitione summuntur. Eodēmo-
do se se habet ipsa nutritio ad nutricem uirtutem:
rei enim quæ alitur: ali ab altrice uirtute cōpetit:
non autem uis altrix. ad hoc ut sit alendi functio/
ne indiget: functiones enim quæ ab rebus extrin/
secus fiunt absq; habitibus esse non possunt habi-
tus cōtraria ratione sine functionibus eē possunt.
Verum is qui de nutritionis functiōe dicturus
est necesse est primum de alimēto differat. Enim/
uero fieri non potest: ut ignoto alimento: quo ali/
tur id quod ali natum est: nutritiōis notionem
assequamur. Eadem questionis series in ceteris a-
nimæ potestatibus seruari potest. Quom i iis etiā
actiones habitibus euidentiores habeantur. Porro
his quæ de functionibus actionibusue tradi ac di-
ci possunt cōsentanea ac copulata sunt ea quæ de
iis ipsis tradita sunt: circa quæ functiōes actiones/
q; uersantur. Igitur quom quidnam sit altrix ani-
ma demonstrari oporteat. Prius de alimento dice-
re aggrediemur.

e

De altrice uirtute: & quod duplex sit alimētum.

d Vo itaq; alimentorum genera eē
u dentur. Alterum quod inconco
ctum indigestūue extrinsecus ad/
mouemus. Alterū: quod cōcoctio
ne conficitur & āducitur & adiu/
dicatur corpori. Vtrunq; enim alimenti appella/
tione nuncupamus. Atq; hęc alimentorum bifari/
am distracta natura causa est: ut interdum con/
trarium contrario interdum simile simili ali dica/
mus. Nanq; alimentum quod subcrudum atq; in
confectum est rei quā alitur cōtrarium est: quem
immutatione qua simile fiat rei quā nutritur indi/
geat. hęc autem immutatio nihil aliud est: q̄ ipsa
concoctio. Verum immutatio omnis in controuer/
sum tendit. Enimuero albū qua ratione album ē.
in nihil aliud q̄ in nigrum: aut in colores interme/
dios immutatione uertitur. Quā ipsa etiam nū in
medios colores immutatio non aliter: q̄ per immu/
tationem in contrarium fieri potest. Neq; praterea
calidum in aliud uertitur: q̄ ī frigidum rursusq;
frigidū in calidū. Neq; dulce in albū: aut nigrum
aut frigidū: aut calidū uertitur quatenus dulce ē.
Sed in contrariū saporē. Pari iam rōne si alimētū
quod inconcoctū est cōcoctione imutatū rei quā

alitur simile factū fuerit; pfecto anteq̃ cōcoquere
tur: atq; immutaretur eidem rei cōtrarium extitit.
Quapropter omne eiusmodi alimentum posse in/
coqui ac demutari in rem alitam necessarium est.
Atq; hoc pacto contrarium contrario alimentum
est. Sed non omne prorsus temere cōtrarium. Ne/
q; enim quicquid in contrarium mutatur: id con/
tinuo nutrire potest in quod mutatur. Acutum e/
nim in graue uertitur. Contraq; graue in acutum
& ifiguratum in id quod figuratum est: & prate
rea album in fuscum: nō tamen ob id efficitur ut
illa quorum immutatio in hac facta est: alantur
augeanturue. Sed ea contrariorum alimenta sunt
quæ quom in contraria demutantur incrementum
atq; auctiōem afferre nata sunt iis in quæ con/
uertuntur. Corporum autem est incrementa con/
ferre. Iccirco alimentum & contrarium & aliud
corpus esse conuenit ab eo quod alitur. Neq; ue/
ro si eiusmodi esse alimentum oportet ob id con/
tinuo credideris quicquid coauxerit alimenti mo/
do incrementum afferre potuisse. Quippe q̃ sim/
plicia corpora quæ elementa uocantur: augentur.
Sane ab iis quæ in se demutantur uerum non ali/
menti modo auctiōem accipiunt. Aquam enim
esse igni alimentum communis & fufius dicitur.
Ea namq; duntaxat proprie augentur quæ altricē

e z

aīam cuius proprium est alere sortita sunt. Ideoq;
nullum inanime nutritur tametsi augeatur. Atq;
hoc pacto alimentum contrarium est. Enimuero
ab initio eiusmodi est: ubi uero adiicitur atq; adiu
dicatur corpori subinde alimentum est. Adiicitur
autem atq; adiudicatur simile simili & rursus si
mile simili intercedente nutrit. Alimenti enim ut
aiunt, res alita alimentum est. Res autem alita ē
id quod adiectum atq; adiudicatum est. Id autē
est id: quod iam rei alitæ simile factum esse digno
scitur. Cæterum id solūmodo ali quod altricem a/
nimam habeat: neq; præter id aliud quidpiam in/
de perspicuum est: quod in similitum compositione
rei alentis & alitæ utrunq; maius factum dici po/
test: quom enim similia utraq; habeantur utrunq;
profecto in compositione pariter maius effectū eē
poterit. Id autem quod ex alimēto immutatum ē
ali: alimento autem incremētum summere dici nō
potest. Sed id duntaxat cui alimētum adiicitur ea
dem causa quod alentem aīam habet. Atque hoc
sane intransmutatum permanet. Alimentum autē
ab ipsa altrice uirtute immutatum animato & p/
manenti adiudicatur. Atq; alimentum quidem ta/
le est. Fit autem alendi functio per nutritionem.
altrice anima extrinsecus admoꝝum alimentum p/
concoctionem immutante atq; adiudicante corpi

cuius forma & potestas est. Calidum autem altri
ci animæ ad eiusmodi functiones atq; immutatio
nes se se instrumentum exhibet: quo factum est:
ut id hoc ipsum esse quod alat existimauerint ii q
agentis principii uirtutē in id quo intercedēte uir/
tus agit transfulerunt: quom caliditatis ui abdica/
ta nihil ali posse conspicerent. Nāq; calidum uim
motricem habet. Sed neq; præfinita neq; ordinata
motio: illa est cui calidum in primis principii ad/
uenit. Id autem quod alitur gressu quodam & or
dine procedit & limites quosdam habet quæ pecu
liaria animæ: non autem ignis esse uerissimum ē.
Cæterum quibus rebus aluntur ea quæ aluntur:
iisdem quoq; augētur, quemadmodum ante mon/
stratum est. At uero neq; eadem res est augeri &
ali: neq; simul fiunt: neq; in idem utraq; simul in/
tentione tendūt. Alitur enim semper animal dum
est. Iccirco inter animales functiones hæc maxime
continua est. Atqui non semper ea quæ alūtur au
geri contingit. Siquidem aluntur semper quousq;
sint. Aluntur autem q̄ plurima quæ senescunt &
deterunt. Intentio autem rei alentis est eius quod
alitur salus augentis uero in magnitudinem colla
tio. Quis ob res harum potestatum altera essen/
tia & substantiæ conseruatricis est atq; hæc uis al/
trix est. Altera uero auctris uim efficiūda per q̄

titatem adiectionis sibi præcipue uendicat. Plane
generare & sibi simile quidpiam post se trāsmittere
uis ipsis de qbus iam diximus augendi alendiq; fū
ctionibus consentaneum & cōsequens est. Quod
non inest omnibus quibus utraq; illa uis inest. hoc
est mutilatis & imperfectis animantibus quemad
modū retro diximus. Atq; una hæc altricis animæ
potestas absolutissima ac perfectissima censetur.
Perfecta enim eius actio est: & ad naturam rerum
iam adularum & perfectarum pertinet. Rerum
quippe naturalium omnium uelut superius dice
bamus finis est sibi simile gignere: hæ igitur primæ
& naturales animæ functiones sunt. Alere. Auge
re. Gignere. Sint autem potestates ex quibus fun
ctiones eiusmodi perspicuæ sunt alia nutrix: quæ
quom prima potestas animæ sit peculiari actione
quæ admoto alimēto fit: id seruat incolume a quo
possidetur. Alia auētrix quæ uim augendi corpo
ris in quo est sibi intercedente alimento uendicat.
Tertia generatrix: quæ uim generandi similis cu
iuspiam habet. Quæ sane potestas ipsa quoq; ali
mento quadantenus indiget. Quandoquidem se
men quo intermedio generatio fit: a postremo ali
mento deciditur. uelut alio loco demonstratum ē.
Vis uero genitrix altrice atq; auētrice perfectior ē:
neq; n. iam id studet ut ad incolumitatem & per

fectionem aliquid conferat. Sed ubi iam res perfe-
cta atq; adultæ sunt alterius sibi similis gignendi
cām præstare nititur instaurandæ cuiusdam imor-
talitatis appetētia: quatenus mortalibus rebus p/
mittitur immortalitatis esse participes hunc mo-
dum per eandem uirtutem suppeditante ac mini-
strante natura. Cæterum quom tres res sint ex q/
bus nutritio constat: una quæ alit. Alia quæ ali-
tur: tertia qua alitur. Res sane quæ alit nutrix &
prima anima ē res quæ alitur corpus cuius hæc ip-
sa uirtus est res demum qua alitur alimentum ē:
eadem ratio auctiori & generationi quadrat. Ve-
rum quom a fine: atq; ab ea pte: quæ oīum abso-
lutissimā existimatur rebus oībus noīa indere iu-
sta ratione consueuerimus. Atq; eadem de causa
hominem tametsi sensualis sit rationalem nuncu-
pauerimus. Finis autem primæ animæ sicut osten-
dimus est sibi simile quidpiam gignere: merito pri-
mam aīam genitricem appellare possis: quæ simile
aliquid se se habenti faciat. Quāq; præter hoc al-
trix etiam & auctrix sit. Est autem altrix anima
potestasue ab constitutionis principio animalium
corporis causa. Quemadmodum & essentiæ & ad-
iectionis atq; incrementi: hoc. n. negotio inuigilat
ut apparare & disponere ualeat id in quo est. Idē/
q; pariter alere atq; augere: Quæ uis iam ī deciso

effusq; semine pertinaciter haret. Quoties materiam apte ac comode preparatā adinuenit. Quā præterea ita constituit : ut id quod in educatione atq; incremento constitutum est: ex eadem ui aliquid præcedenti simile pducatur. Quæ uis etiam accedit in causa ut assistente coram alimento & alatur & crescat: & intercedēte hac una animali potestate: operatur id quod ex semine genitum degit in utero habetq; cæterarum uirtutum præcipia atq; idoneas dispositiones : quarum habitus habuit id a quo generationem adeptum est. Non quod id actu possideat : quia neq; portiones illas ullo pacto possidet quibus intercedētibus functiones ab iisdem potestatibus prodeunt.

Quod a stirpibus abscissæ portiones uiuunt adulescuntq; ab animantibus uero minime.

u Erum inquirere & coniectari non ab re fuerit: quor ab stirpibus abscissæ portiones quædam uiuunt & pfecte adulescere possūt: quom id animantibus negatum sit. Huius autem discriminis causa est: quod stirpes quidem altricem solam animam habēt: qui in uniuerso corpore est. Quo fit ut simpliciores quom sint:

neq; tot organis egeat simulatq; ab iis quæ piam
abiuncta atq; abscissa particula est redundante a/
limeti copia altricem in se uirtutem seruare potest.
Seruatur itaq; abscissa portio & toti similis reddi/
tur. Perquam enim uirtutem agunt ea quæ ex se/
minibus producant per eandem ædem ipsæ por/
tiones agendi facultatem adipiscuntur. Quom hac
uia illis perfectio inesse uideatur. In animantibus
uero non eodem modo dispersæ in toto corpore uir/
tutes habentur. Igitur neq; in adiuncta & decisa
quapiam portione. Non enim similium partium ē
animalium anima uelut stirpium. Neq; præterea
cuiq; animalium partium ulla uis inest: earū quæ
feminibus insita est: quia neq; partes illæ ab ipsis
generationis primordiis ullam ex iisdem uiribus su/
scipere natæ sunt. Postremo animalium partes ali/
mento non utcunq; se se obtulit passim ac temere
uti possunt. Sed diuersis distinctisq; organis inter/
cedentibus nutriuntur. Quæ nō nisi iis quæ ab se/
minali principio constituta sunt adgenerari pos/
sunt uelut radices stirpibus: quæ quom assidente
ac præsentaneo alimento haud multum elaborata
dispensatione indigeant facillime cōsistunt atq; a/
dolescunt. At uero nihil in uniuerso animalium ge/
nere comperias quod absq; organis ad conficien/
da alimenta dispositis nutricari ualeat. Neq; item

possunt animantia constitui: nisi ex semine anima-
les in se potestates habente. Quapropter quom in
utero sunt fere uelut portiunculas se se alētis ute-
ri in propria alimenta decrepunt. Aluntur autem
per uirtutem quam in se possident: atq; excipiunt
alimentum uelut partes. Ideo neq; tūc iam animal
est: neq; simpliciter uiuere dicitur. Sed p se adhuc
in utero degentia uocantur. Viuunt etiā ex diui-
sis sectisq; animantibus Plarunq; ablata atq; ab-
iuncta partes momentis quibusdā temporis. Qui-
bus ad animales uirtutes reliquiae nonnullae in pti-
bus superesse possunt earum functionum & pote-
statum quas quo tempore copulatae & continētes
uniuerso & integro corpori fuerant possidebant.

De anima sensibili.

Rima igitur animae ptās in hūc se
habet modum: deinceps uero post
p uitalem uegetalēq; animam quā
per pprias rationes spēm se se ha-
bentis corporis eē monstrauius
cuius retro enumeratae uirtutes sunt altrix auctrix
genitrix. Sequit ut de anima sensuali siue sensibili
distingramus. Hac secundum locū post uegetalem
possidet. Quaecunq; n. prāter hanc aliam q̄ piam

animale ptatem adepti sunt necesse est nō solum
ut nutricem. Sed & sensualem aīam habeāt. Atq;
hęc illa pculdubio ptās: est per quā res uiuentes:
præterq; quod uiuūt aīalia etiā esse dicunt. Quā
obrem plures in partes sensuū definitio distrahit.
Quarum suas quæq; peculiare traditiones postu
lant: ut aut in uniuersum & cōprehēsim aliqd de
aīa sensibili statuamus. Ptās aīæ ē p quā id quod
ipsam habet suscipiendis sensilibus simile factum
quadam alteratione intercedente atq; adhibita a
ctione eadē sensilia & iudicare & discernere pōt.
Verūenimvero quēadmōm altrici ptāti ad hoc ut
agat alimēto opus ē circa quod eius actio uersat.
Ita quoq; uirtus sensibilis qā circa sensilia fūctio
nem exercet sensilibus rebus idiget quas excipe &
iudicare nata ē: quo fit ut nisi adsint sensilia nihil
agat sensus quadā proportionē ac similitudine ad
eos homines qui scientiam quom habeāt: nihil ta
men illa intercedēte operantur. Pari enim rōne illi
quoq; scientes habentur & abdicata actione sen
sus sola potentia sensus ē. Sed præter res sensiles
ad utilitatē ēt aliquā sensus respicit: ac relationem
habet: aut cōsequēdæ cuiuspiam rei gratia aut de
clinandæ quod extra sensilia est. Porro sensile &
sensus ante functionem actionemue res proculdu
bio dissimiles sunt ī actione aut similes reddunt.

Sentire enim per similitudinem aliquam est quæ
per alterationem fit. Species enim rei sensibilis quæ
citra materiam in sensibili uirtute gignitur est sen
sus actu. Quod si similitudo per alterationem est
profecto ante alterationē diuersa & dissimilia fue
rant uelut in alimento paulo ante monstrauius
quapropter non ab re solemus dicere sensum quo
dammodo pati a simili quodammodo etiam a dis
simili. Quo enim momento patitur afficiturue si
milis est; gignitur autem eiusmodi passio siue affe
ctio in corpore quod primum animam sensualem
adeptum est: internūtiis quibusdam organis quæ
diuersæ a rebus sensilibus naturæ sunt: & quom
ab ipsis sensilibus patiendi facultatem habeant o
peram & obsequium exhibent. Quæ simulatq; af
ficiuntur affectionem eandem subinde distribuūt.
Est autem eiusmodi affectio cordi inhærens & af
fidens ubi fere in uniuersum omnis animæ princi
patus uiget; quemadmodum ex præcedētibus de
monstrari per facile est: ubi enim maxime esse siue
essentia animalis ē ibidem æquū est maxime nobi
lem ac principē spēm haberi: in calido aut & hu
mido animalium essentia potissime uersatur. Lo
cum aut qui cor circuit eiusmodi esse certissimum
est: enim uero cor principium & fons sanguinis
est quo alimur: & principiū idē ac fons uitalitatis

& spiritus: Sanguis autem & spiritus calida' & humida sunt. Atq; hæc sane de sensu i commune præmissimus. Quom autem sensus partes quinque numero sint & non secus ac partes animæ inter se priores & posteriores habeantur: certe ita se habentibus nullam cōmunem traditionē uideo quæ propolitæ rei naturam possit ostendere: nisi membratim ac peculiariter de quaq; parte differatur. Igitur si de sensibus propriam attinentēq; doctrinam tradere uolumus singulas partes aggredi necesse est. Partes autem sensibilis præteritis habentur. hæc tactus: gustus: olfactus: auditus: uisus: ex quibus solum tactū a cæteris separari contingit. Verum quodammodo & gustus ipse tactus est. Atq; nonnulla animalia comperias quæ sola tactus potestate sunt prædita. Sed cōtra ut sensus alii absq; tactu sint fieri nullo modo potest nāq; sine tactu nullum animal a principio esse possibile est. Plane quom de sensuum potestatibus fūctionibusq; traditurissimus. Quom harum functionū opera circa suum unaquaq; sensibile uersetur necessarium esse arbitror: priusq; hæc ostendamus de sensibus pauca differere: deinceps quonā modo sentire accadat pari ratione referemus.

Quæ sint per se sensilia. Quæ per accidens.

N uniuersum autē sensilia omnia
sunt: aut p se aut ex accidente sen
i filia. Eorum quæ per se sensilia
sunt: quædam singulatim cuiusq;
sensus habentur: alia enim ad ui/
sum priuatim pertinent: ut colores alia ad audi/
tus: ut sonus & strepitus alia ad olfactū uelut o/
dores: alia ad gustum ut sapes: alia ad tactum
ut contrarietates tactiles: caliditas: frigiditas: sicci/
tas: humiditas: asperitas: leuor. Sunt enim hæc sin/
gulis quibusq; sensibus sensilia quæ per se sentiri
ab alio q̄ a suo sensu nō possunt. Itemq; eorū quæ
p se sensilia sunt: quædā cōia dicunt: hæc aut sunt
ea quæ id quidem habent ut dignoscantur sensu.
Sed plures sensus sunt qui eorum opera atq; ob/
sequio utuntur: Simul enim cum iis p̄prium cui/
q; sensui sensile inciderit: cum iisdem ipsa sensoria
in suos sensus distributionem efficiunt: atq; hæc
sunt: motus q̄es numerus: figura magnitudo. Sen/
silia autem per accidens q̄ iis aliquid sensile acci/
dit: sensilia nuncupamus. Puta si quis spumam ob/
id quod albam esse contingit sensile quidpiam eē
fateatur. Album enim sensile quiddam est. Ea igi

tur quæ hoc pacto sensilia dicuntur haudquaquã
suo pte principio sensilia sunt : quom quatenus e/
iusmodi sūt nihil ab iis pati sensus quæat. Cæterū
q̃ ad per se sensilia attinet: Circa ea quæ commu/
nia sunt falli ac decipi sensus saepe cōtingit. Quo/
tiens non ita patiuntur uelut se habent subiecta
sensilia : tunc enim error & deceptio sensus est :
quom circum offusa re quapiam sensui uariis pa/
tiēdi modus offertur. Neq; illi simile fit a quo gi/
gnitur. In propriis autem sensilibus sensus potissi/
me ueri sunt: ubi sensibus ea seruantur illaesa qui/
buscum sensilia suscipi nata sunt. Quorum pri/
mum atq; præcipuum est uti secundum naturam
ualētia & sana sensoria sint. Deinceps uero rei sen/
silis situs: neq; enim res retro positas potest uisus
excipere. Tertio loco æquabilis interualli mensura
necessaria est: nō enim ex omni spacio sensoria res
sensiles excipere possunt. Præter hæc autem opus
est medio quo intercedente ad sensoriorum mini/
steria commoda & apta sensilium susceptio præ/
beat. Neq; n. uisio fieri pōt: nisi colluminato p/
spicuo. Postremo nihil oportet esse: qđ sensum iter/
pellat & turbet: neq; n. audirē possumus quom so/
ni uehemētiores obstrepūt & sensum iturbāt. Igit̃
uisus ppria sensilia colores sūt: & quæ præterea nō

uidentur in luce: uidentur autem in tenebris pro/
fecto colores non sunt: nō enim in coloris defini/
tione comprehenduntur: si color actu pspicui mo/
uendi facultatem habet: perspicua sunt aer & a/
qua & quacūq; etiam tametsi solida ac dura sunt
propriis coloribus carent: ubi autem a coloribus
quodammodo mouentur ad se se suscipiēda uisui
obsequium & operam præstare possunt: hæc autē
confestim actu perspicua fiunt simulatq; lumine
collustrata sunt: & quom ita se habēt a coloribus
moueri nata sunt. Lumen enim & ea pspicua cor/
pora quæ collustrantur lumine a coloribus quo/
dam modo moueri illud potissimū argumento est
quod ubi plerūq; colores uisuntur in lumine. Lu/
men colore sibi cōpato cōcolor efficiť ab auro .n.
aureum purpureū a purpura ab herbaceo herba/
ceum aparet. Est plerunq; uidere: si adesse accidat
qui animaduertantur contra elatos parietes & pa/
uimēta eiusmodi distincta coloribus pinde quasi
earum quas supra memorauimus rerum colores
excipiant: uelut fere collustratus aer ob id quod
ab iis coloribus afficitur eiusmodi colores in hæc
ipsa distribuat. Fit autem color in re colluminata
simul & ī lumine: ita ut lumen in perspicuo gigni/
tur: neq; per defluxum aliquem neq; more mate/
riæ siue perspicuo excipiēte lumen: siue lumine ex

cipiente colorem: abeuntibus autem rebus iis quæ
hæc innasce faciunt subinde faceſſunt. Color qui/
dem a lumine ſi colorantia ſimul abſceſſerint: &
lumen a perſpicio ubi id quod colluſtrabat abſu/
erit: uerum eſt quædam utrinq; motio quæ fit in
rebus quæ colorem excipiunt præſentia quadã &
habitu. Quemadmodum fiunt ea quæ in ſpeculis
conſpiciuntur: quæcūq; igitur colluſtrata ſunt: ue/
lut prædiximus: eadem actu perſpicua dicuntur.
Quom enim actu perſpici quæ piam poſſunt: tūc
& actu & proprie perſpicua ſunt: perfectionē au/
tem & propriam ſpeciem quatenus perſpicua cen/
ſentur a lumine conſequuntur. Lumen enim qua/
lumen eſt perſpiciui actus & perfectio iudicatur.
Porro lumē perſpicio ingignitur ubi ignis aut di/
uinum corpus preſto fuerit. Fit enim lux per ha/
bitum earum rerū quæ illuſtrare poſſunt: ad ea
quæ colluſtrari nata ſunt: nec enim lumē corpus
eſſe credideris ideoq; citra tempus fit. Si autē co/
lor in lumine uiſilis eſt proſecto luminis mouen/
di uim habet. Propterea enim quod actu perſpiciuū
eſt ideſt colluſtratum primū a colore patitur. Hu/
ius enim mouendi uis colori ineſt mox uiſio quæ a
colore fit ipſa quoq; perſpicua eſt: ea de cauſa co/
lorum ſenſus & iudicium accidit uelut in his quæ
ſtiūculis declarauimus: quibus quonammodo ui/
f

deamus ostensum est. Quapropter illi sane colo-
res non sunt qui uidentur in tenebris. Qua uero
ratione quibusue effectis illa uideantur eodem lo-
co differuimus. Namq; a singulis rebus uisibilibus
quæ colore sunt prædita coloratum lumē & ad fa-
cilitatem inspectionis extensum: similiter se se ha-
bentibus oculis eosdem affectus incutiunt: ut ab
illis patiantur atq; afficiantur quom præsertim o-
culorum ipsa natura plana & perspicua sit: perspi-
cuitatemq; recipere facile ualeat: uisio autē sit eo:
quod sensorium colores excipit: & se se quodam-
modo coloribus similem præbet: id autē quod co-
lorem suscipere nat est: autū pprium oīno colorē
nō habet: aut talem habet ut uix uideri possit. Id
autem inter perspicua potissimum est: quod hu-
midum & fluidum atq; interminabile est: qualia
sunt aer & aqua. Ex quibus sensorium illud con-
stat quo color excipitur. Pupilla enim ex aqua cō-
genita est: quæ quom interminate perspicua sit: il-
lata a coloribus affectiones: quadam crassitudi-
ne ac consistentia coercere potest: cuius naturæ
haudquaquam aer est. Quas obres uisio intercedenti-
bus oculis qui ad uidendi potestatem pertinent ex
quadā ad eos similitudine circa res uisiles fit. Po-
testas autē uidendi nihil aliud est: quā id quo quic-
quid eiusmodi ptatem habet ab rebus uisibilibus im-

mutatū p̄ admotā iisdem actionē easdē res uisiles
obuias excipere ac iudicare pōt. Lumen igitur qđ
maxime ac p̄cipue uisile ē qđ ceteris rebus uisi
libus ut uideantur cām exhibet actū esse intermi
nabilis p̄spicui ea rōne qua p̄spicuū est iam ante
p̄diximus: eo. n. quo supra rettulimus mō sicut
color in iis quæ colore illita sunt: ita lux in perspi
cuis simul effectū & causa ē. Color uero qui mo
uendi p̄spicui facultatem habet: ipse quoq; ī p̄spi
cui ē: sed terminabili: Quom. n. corpus omne co
lorem suscipere natum sit: plus minusue eius natu
ræ particeps est quam p̄spicuitatem appellamus:
hæc. n. continens materia colorum est: necessariū
est enim ubi color affuerit susceptricem quoq; co
loris naturā adesse. Perspicuū igitur quod intermi
nabile est: quodq; maxie p̄spicuū & est & dī quia
lumen siue lucē recipit: & ceteris in cā ē ut appa
rere possint ab aliquo: quod extrinsecus est: colo
ratur. Lumen enim ut diximus rei perspicuæ quo
dammodo color est: qui statim fit ubi id quod il
luminare natum est: p̄sto affuerit. Id autem est
ignis & diuinū corpus. Oblato enim ad hæc habi
tu quodā intermedio lumen gigniē. Ex quo fit ut
quom primū hæc adsit collustratio supueiat: ubi
abscedūt pariter & ipm lumen abscedat. Perspicui
tas uero quæ ī solidis durisq; corpibus reperta est.

intraneum atq; immixtum colorem habet. Iccirco nequaquam accidit ut non nunq̃ colorem habeāt non nunq̃ colore careant. Sicut perspicuis quæ in terminabilia sunt euenire solet: ut interdum lumē habeant inrerdu non habeant. Caterum eorum quæ hoc pacto perspicua sunt: alia plus: alia minus perspicua esse animaduertimus: quod ex q̃titate mixtionis eius corporis accidit: quod unū minime omnium perspicuum est: id autem est terra: quæ eorum quibus immiscetur perspicuitati impedimēto est. Ex qua causa colorum etiam discrimina nascuntur. Enimuero color in omni perspicuo fit albi cuiuspiam aduentu: eiusmodi autem se habet ignis siue extrinsecus sit: siue immixtus. Differentia uero plus minusue perspicui exilior uberiorue mixtio eius quod collustrare natum ē: discrimina colorum efficit. Album enim & luminosum apparet ubi purius perspicuum & plus coloris ē. minus autem & remissius est id quod ad nigrum declinat eatenus enim ibi perspicuum esse dignoscitur. Ea igitur perspicua innatum & p̃prium colorem habent in quibus album & lucidum qui p̃prie color dicitur actu illa efficiēs admiscetur. Lumen enim color non est. Color igitur terminabilis perspicui terminus est: quatenus perspicuum est. Corporum nanq; ea ratione qua corpora sunt: ter/

minus superficies est. Qua uero ratione perspicua
esse dicuntur terminum colorem habent. Iccirco
inest inhæretq; superficiei color in qua omnis ap/
parentia colorum est. Sola quippe corporis extre/
mitas apparens & manifesta est. Itidemq; color id
est quod apparet & manifestum ē. Qua parte. n.
uisiles colores sunt eadem coloratum quidpiā esse
dicimus: i extremo autē & superficie uisiles sunt.
Quo fit ut color terminabilis perspicui: qua per/
spicuum est terminus iure dicatur: uis autem illa
quæ in igne & cæteris rebus quæ lucem ingerere
nata sunt inest præcipue res uisiles reddit: quæ
causæ sunt ut reliqua corpora uideantur ob id qd
effundendæ lucis facultate sunt prædita. Qua fa/
cultate intercedente uidentur: quæcunq; uidetur.
Atq; hæc profecto natura perspicuis terminalibus
instita atq; immixta aliis exuperantius aliis exilius
colorū generationis & discriminis causa existimā/
da est. Colorem autem terminum esse perspicui:
qua perspicuum est: eo etiam indicio conuincitur.
quod ea perspicua quæ proprium terminum non
habent. Hæc autem interminabilia sunt: proprio
pariter colore carere cernuntur. fere. n. simul ē cū
corporis termino perspicui terminus. Nāq; quo pa/
cto corpus a quopiam extrinsecus terminatur & fi/
guratur ita & coloratur: ut enim i corporibus qua

tenus corpora sunt extremitas definita & terminabilis est: ita in perspicuis quatenus perspicua sunt ea quorum extremitas terminabilis est colorem proprium habent. perinde quasi simul color & extremitas copulata sint. Quæ licet ita se habeant non tamē idem omnino sunt: unius enim corporis una numero superficies est: non autē una numero superficies & unus color numero. Sapissime. n. unā eandemq; superficiē cōtrariis coloribus distinctam esse contingit & terminabilia sane pspicua siue collustrata: siue nō collustrata sint superficiem & terminum habent: colorem autem tunc solū habent quom illustrantur.

De auditu.

a Vditus uero est: qui sonos & strepitus actu editos: excipit atq; dignoscit. Eiusmodi at soni siue strepitus gignunt ab ictu. Ictus uero ab aliquo: ad aliquid: & p aliqd.

Ab aliquo inq: quod ferit seu percutit: ad aliquid: id est quod ceditur pcutiturue per aliquid: id est quod intermedium ad percussione & ictum ē. Percussio enim delatio quādam est: quam motū localem uocant. Omnis autem eiusmodi motio p

aliquod intermediū ē. Igitur siue percussio pariter
non sine intermedio est. Id aut̃ est nō utcūq; se se
temere optulit. neq; n. p̃ firma ac solida interme/
dia corpa motionē eiusmodi fieri posse certissimū
est. Neq; itidē p̃ inane ea potissimū ratione quod
inane principiū esse nullo pacto possibile est. ueq;
in aere & p̃ aerem maxime sonus editur. Interdū
ēt per aquam. Neq; præterea id quod cedit & id
quod ceditur utcūq; cōtigerit sonos edūt. Sed so/
lidorum inuicem duorūq; corporum ictus esse ne/
cesse est. Qũndo nō quacūq; mutuo illidūtur so/
nos ciere nata sunt. Lanarum enim mutua percus/
sio sonos nullos emittit. Neq; item dura ac solida
omnia quæ nata sunt sonos edere : sonos faciunt.
Nam acus; neq; cum illidūt; neq; quom̃ inuicem
illidunt sonos ullos edere ualent. Neq; n. aer inibi
ab re percussa quæ leuigata & conuexa sit sub p/
cutiente re : quæ ipsa quoq; pariter se se habeat
coniunctim excipitur ideoq; sonos nullos cit. Pla/
na igitur & leuigata ob id sonum emittunt quod
in eiusmodi corporibus aer iūctim & copulate re/
cipit̃ sub re quæ pcutit. Concaua uero idē faciūt;
qd̃ ex iis aer q̃ pcutitur circūobiecta cōcauitate la/
terum diggredi non pōt; & suis hinc inde partibus
iactatur & frāgitur; & quo uiolentius inuoluitur
uehementius resonat. Fere. n. aer q̃to magis refrā/
f̃ iiii

gitur eo plures ictus reddit. Caterum si sonus edi-
debeat opus est percussione perceleri diffusi diffu-
tiq; aeris qui medius est inter id quod cedit & id
quod ceditur. hoc enim pacto ubi aer rei quæ per-
cutitur sensim & coniunctim residens inciderit cō-
tinuo sonus edet. Iam uero & solus aer si ictu con-
citato percutitur strepitum edit & uelut durus ac
solidus id a quo percutitur mutuo percutit: & pe-
culiarem diffflationem fluxilitatemq; ueloci pcus-
sionis incitatione præoccupat: uelut quom lora &
flagella torquētur: ubi nisi motio percussione aeris
diffflatione celerius fieret nullus unq; strepitus ede-
retur: uelut ēt si quis delatū celeriter arenæ cumu-
lum uerberet: neq; ictū anticipet priusq; arena dif-
fundatur & dissipetur.

Quo pacto fiat echo.

e Cho aut p refractionem aeris red-
ditur: quoties percussus aer unus
idemq; pmanens: in duꝝ quidpiā
& cōcauum defertur: & ab aere q
in eadem cōcauitate uniter cōple-
ctitur neq; dissoluit diffunditurue. Sed unus idē/
q; permanēs expellitur & uiolēter in id recursat:
unde delatum est. Neq; n. in uacuū uas aer inci-

dit: sed refertū aere a quo: quia a uase cohercetur
aer aliunde proficiscēs ultra deferri & diffundi p/
hibetur & retro celeri motione ppellit & fere mo/
tu fluxilis eisdē sonos retinet atq; restituit. Fieri at/
pōt uti & non prior aer percussus in concauū cor/
pus feratur atq; in discedentem cedentēq; aerem
incurrat obuius: mox inde flectatur in se se. sic. n.
antiperistasis congeminata & mutua fieri posse ui/
detur abscedētis rursū & remeantis aeris illisio/
ne post pcusum illū aerē: & in concauū corpus il/
latum. Sed prior sane pcussus aer qui celeritate p/
cussionis cōtinēs atq; indiffusus pmanet postero/
rem aerē amula ac simili pcussione deformat: rur/
sumq; hic posteriorē atq; ita cōtinēter ad uasis us/
q; latera reciprocos sonos puentus quadam suc/
cessione ac distributione fit. Postremus aut aer qui
ad uas pcussus & deformatus est ab eodē uase in/
hibetur ne percussione ultra diffundat: & cōtra
ab solidā durāq; rei offensaculo uelut pila repelli/
tur. Alterumq; rursū aerem incutere & formare
pōt rursūq; hic ante se alterum: atq; hunc ī mo/
dum & ictus & soni: ubi primum occaperint: re/
ciproca distributio fieri assolet uelut in obiectis in/
uicem speculis æque uideri cōtingit. Plane quom/
aer quid inane eē uideatur: isq; causa sit ut audia/
mus: nam intercedente aere audiēdi facultate fū/

gimur. Aer enim corpori inhædificatus atq; elabo-
rate dispositus se se auditui instrumentum exhi-
bet. ea de causa nihil temere asseruisse uidentur ii
qui nos inani audire censuerunt. Vox autem soni
species est. Vox namq; sonus est: qui ab animali
quatenus animal est: prouenit enim uero fiunt ab
animali quatenus animal est: quædā quæ ab ima-
ginatione & impulsu proficiſcuntur. Quæcunq; e-
nim carent anima ex translatione & similitudine
uocem reddere dicuntur. Nam quom cantus & ser-
mo animantium soni sint ea de causa quæcūq; ho-
rum imitationem effingunt uelut tibiaſ cytharas
tubas: liras: uoces edere affirmamus. Atqui uocē
emittunt ea animalia quæ spiritum attrahunt re-
geruntq;. Nihil enim aliud est uox q̄ spirabilis ae-
ris percussio ab animali ptate ī uocalibus organis
genita ad id quod arteriam appellamus cum ima-
ginatione quapiam. Spirabili quippe aere duabus
æque functionibus natura utitur. Altera ad redū-
dantis calidi: quod circa pulmonem & cor est: re-
frigerationem. Altera ad uocis prolationem. Quē-
admodum ipsa quoq; linguæ functio simul inter-
noscendis saporibus: simul dearticulanda locutio-
ni subuenit. Lingua enim uocis instrumentum ē:
quo anima ad arteriam & inclusum in ea aerem:

respiratum aerem uerberat: & sicut in lingua eue-
nit ut functio qua ad degustandos dignoscendosq;
sapores utitur uitæ animantium summopere ne-
cessaria habeatur. Quandoquidem non uiuunt
animantia nisi alantur: functio uero quam ad lo-
cutionis interpretationem adhibet gratia cuiuspi-
am commodi melioris accedat. Eodem pacto in
aere respirabili coniectandum est: ut intranei calo-
ris refrigeratio ad uitalem necessitatem pertinens
sit. Nā refrigeratio illa quæ intimis pectoris par-
tibus opitulatur animantibus quæ spiritum attra-
hunt reddūtq; ita necessaria est ut ad esse siue es-
sentiam conferat. Obsequium uero quod indidem
ad uocem articulatim efformandam prodit melio-
ris duntaxat ut diximus cuiuspiam gratia est. E-
nim uero sermo & cogitationum animi significa-
tio: quæ linguæ accēpta referunt optimam & præ-
stantissimam ciuilis institutionis communicatio-
nem humano generi confert. Verum ea quæ uo-
cem edunt respirabili aere uti uel ex ea parte eui-
dens est: quod quibus momentis attrahimus spi-
ritum quibusq; reddimus uox emitti nullo pacto po-
test. Sed solū quom aerē itra cohercemus. Nec. n.
is qui spiritum reddit repletur. Sed is qui iam re-
pletus est per particulas spiritum reddit. Quade-

re post uocem emissam attrahimus spiritum non
autem reddimus. Age uero ne credideris sonos om-
nis ab aiali editos uoces esse. Sed illos duntaxat quod
eo modo quo diximus eduntur. Atque ea de causa
tuffientis strepitus uox non est; tamen si ictus ille a
uocalibus organis proficiscatur. Sed quia neque ab
imaginatione neque ab impulsu animi prouenit nul-
latenus uox appellanda est. Itaque audibiles res haec
sunt quas supra rettulimus: auditio autem circa
eiusmodi res auditoria animae functione uersatur:
haec autem animae potestas est: per quam id a quo
possidetur intercedente quadam in se immutatio-
ne res audibiles excipere & internoscere natum est.
Audiendi autem functio ita fit. Inuolutus & (ut
Aristoteli placet) auribus inaedificatus aer moue-
tur ab eo aere qui extrinsecus incutit & intrinsecus
quodammodo a percussione formatur. Idem igitur
aer non diffusus diffususue iam permanet: ob id
quod undiquaque coercetur. Ea de causa formu-
las se se mouentis exterioris aeris excipiens eas ad
primam usque sensibilem uim per extensos quosdam
meatus admittit: ibidemque animae sensibili causa est
ut sonos una & recipere & dignoscere possit. Simul
autem prima eadem uis sensibilis intercapedinis mensuram
cōcitatione & remissione percussione agnoscit. Nam si in
aerem auribus inaedificatum uehementior percussio

ab aere extrinsecus adueniat: perinde quasi propius facta percussio sit simul sentit. Si uero tranquilior & remissior ictus fiat uelut ex longinquo itidem sentit. Estq; intercapedinis & spatii in auditu susceptio per concitatiorem quietioremue in auribus inuoluti aeris percussionem. Pari fere ratione Putandum est a uisu interuallum excipi. Quacūq; enim exploratius intuemur propius: quæ uero obtusius atq; hebetius longius posita esse uidetur. Quam uisionis affectionem in coloribus unius eiusdemq; tabulæ pictores obseruant. Alia enim uelut longius alia uelut propius apparere faciunt & mutuo positu colorum qui plus minusue uisum mouere queant eiusmodi deceptiones concinnant. Quom enim propius posita quam remotioribus interuallis abiuncta longe melius & perspicacius uisus agnoscat & quæ perspicacius uideat propius esse autumet admota inequaliter colorum conuersione fallitur.

De olfactu.

eodem modo olfactu quoq; interualla percipiuntur. Est autem olfactus rerum odorabilium susceptio atq; cognitio. Porro odorabiles

res odores esse constat: uerū non æque nobis cogni-
tu : atq; apprehensione faciles res olfactiles sunt
quemadmodum audibiles & uisiles: ac multo ma-
gis tactiles atq; gustabiles. Eius discriminis causa
est: quod indiligentiorē hebetiorēq; hunc sen-
sum habemus: & plerūq; animantia comperias :
quæ olfactu prædita sagaciorē sint: q̄ homo. Hic
enim suaues & insensos dūtaxat odores percipit:
quom non hoc modo uideat & audiat : sensibus
namq; auditus & uisus non solum iucunda: atq;
insensa percipimus: uerum etiam ea quæ neque iu-
cunda neq; insensa censentur. Confinia uero & co-
gnata sunt odorabilia gustabilibus p̄inde atq; o-
dorabilium species ad saporum species analogum
quiddam seruire uideantur : ab odoribus enim
quodammodo gustationem sapores obtinent. Si
uelut in uolumine de sensu & sensibili Aristote-
les refert . Sapor est affectio quæ ex sicca re gle-
bulenta ac terrea in aqua ex caliditate quapiam:
atq; incoctione gignitur : & gustandi uim quæ in
potestate est ad actum demutat. Olfactile uero a
saporosa siccitate in humido itidem gignitur. Si-
mul enim natura quæ odoribus peruia sit quæq;
eandem siccitatem diluere & diffundere ualeat af-
fectionem illam exceperit olfactile actu efficitur.

Analogus igitur ea de causa sapor odor est. Quo
circa quemadmodum sapores alii amari: alii pin/
gues plæriq; salsi & præter hos austeri accidi acer
bi acres: ita iisdem discriminibus olfactilia discer/
nuntur. Cæterum sicut gustandi ita & contrectan
di sensum exquisitissimum habemus. Nam gu/
stus quodammodo tactus est. Tactu enim homo
egregie atq; excellenter sentit eo quod temperatis
simum corpus habet: atq; eandem ob causam ho
minem: entelechia & perfectione quæ est anima:
longe cæteris animantibus præstantiore atq; abso/
lutiore præditum esse uidemus: iccirco tactum eo
dem temperamento quo diximus in uniuerso fere
corpore absolutissimum & exquisitissimum possi/
det: unde fit ut per tactum a natura mollis & be
ne disposita contrectatio in homine argumentum
ingenii atq; industriæ præferre uideatur. At ue/
ro exacta & exquisitiore olfactus sagacitate care/
mus. Nec enim omnia olfactilium rerum discrimi
na internoscimus: aut peculiaribus quæq; nomini
bus appellamus. Sed saporibus emâcipamus. Ac
dulcium saporum odores dulces: acrium acres di
cimus & pari in reliquis pacto utimur. Atqui si/
cut auditus & uisus non solum ea quæ exaudiri
quæq; uideri nata sunt iudicant. Sed contro/

uerfas quoq; priuationes agnoscunt. Pari nanq; ra-
tione auditus id quod inexaudibile est & uisus: id
quod inuisibile est percipit. Tenebras enim non alia
q̄ uidendi potestate dignoscimus: eadem itaq; ra-
tione olfactus rei simul olfactilis: itemq; per pri-
uationem inolfactilis iudicio fūgitur. Omnes qp-
pe sensus controuersas suis sensilibus priuationes
discernere nati sunt. Habet autē olfactus illud ui-
sui compar & proximum ut fiat intercedēte extrin-
secus medio: siue illud aer: siue aqua sit: quæ non
minus perspicuitatis & soni q̄ odoris peruiam na-
turā habet. Ideoq; diaphana diecha & diosma nū-
cupantur: ob insitam utrisq; uim: qua præstare
officium singulis his animæ potestatibus possunt.
Nam & aquatilia quoq; animantia odores sensu
percipiunt. Longioribus enim interuallis obuio na-
tatu ad alimentum accurrunt: & subodoram uim
habere uidētur. In homine autem atq; omni pror-
sus animantium genere quæ spiritum trahunt &
regerunt olfactus attractione spiritus fit. Quippe
quod olfaciendi organa respiratione aperiūtur: &
expanduntur mox coeūt occludunturq; quemad-
modum in eorum animantiū oculis euenit: quæ
prædita palpebris sūt. In animalibus uero quæ re-
spirare nullo pacto possunt: non itidem repperias:
ob id quod neq; apertos: neq; munitos meatus ha-

bent. Quo pacto habent oculos ea animantia: quibus duri exertiq; oculi sunt. Plane ut sapor & humidus & in humido est: neq; enim saporem gustu imbibi possibile est: nisi prius id in quo sapor est: (Si forte aridum fuerit) humido aspergatur. Ita prorsus odor & aridus & in arido est. Natura enim ad odores excipiendos idonea: quam Dioscori appellamus & in aere & in aqua continetur. Sapida cuiusdam siccitatis diluenda ac diffundenda uim habens: quam ubi excipit fit actu olfactilis: sicut superius diximus. Nihil enim olfactile est: quod sapore careat. Nam neq; igni neq; aquae: aut aeri aut terrae olfactilis natura insita per se est: quia per se saporis expertia sunt. At uero mare odorem habet: quod iam saporis & siccitatis quippiam imbibit. Lapidibus quoq; inodorabiles sunt: quia insipidi. Ligna contra odorabilia quia & saporem continent. Enimvero sicut sapor: ex glebulenta & terrea siccitate gignitur mox aqua diluitur & quadam caliditate concoquitur. Hic enim in fructuum saporibus gustus est: uelut posterius dicemus. Eodem modo gignuntur odores in aqua & aere: quatenus Dioscori. i. transodora sunt: diluta in iis sapida (quam supradiximus) siccitate: terrosa enim illa siccitas nondum in se saporem habens miscetur & quadam modo diluitur aqua & quadam fere concoctione

sapores ingenerat. Odores uero insipida siccitas
haudquaquam efficit. Sed ubi aqua iam imixta ē.
& saporem imbibit. Quod n. odores a sapida hu/
miditate & siccitate proueniant; utrunq; n. sapore
continetur: uel eo argumento plane constat: nul/
lam esse rem olfactilem quæ non saporis cuius/
piam particeps sit. Igitur sapissime euenit ut e pu/
trescentibus rebus: quom accenduntur: in acrimo/
niam quandam demutatos odores olfactu nosca/
mus: perinde atq; olfactilia ex saporibus generatio/
nem adepta uideantur: & eadem causa saporum
immutationi summopere consentanea sint. Quas
ob res illa olfactilis rei definitio esse poterit: ut in/
genita in humido a sapida siccitate: quatenus sapi/
da est: affectio dicatur. Verum hæc fusius ibi ex/
plicantur ubi de sensibus & sensilibus agitur: &
odorabile quidem ut diximus eiusmodi est. Odo/
rum uero illud est quod eam animæ potestaté ha/
bet quæ facta ad rem odorabilem imutatione ac/
similitudine odorem excipere ac iudicare natū est.

De gustu.

p

Orro ad gustandi sensum atq; po/
testatem res gustabiles: hoc ē sa/
pores excipe & dignoscere attinet

Gustabile autem tactile quoddam est. Nec enim aliter q̄ tactu sapor excipitur. Iccirco fit ut nullo alio corpore intermedio præter id quod est gustabile & quod gustare natum est gustare contingat quod æque in tactu se habet. Gustabile enim nihil aliud q̄ sapor ē. Saporem uero humidum qd nam esse iam diximus. Humidum autem tactile est: tactus enim etiam humidi sensus est. Qua ratione efficitur ut gustabile & tactile & humidum sapor sit. Quom materia huiusmodi qualitati ex aqua quæ humida est præbeatur: nihil est gustabile si citra humidum est. Aqua enim quæ per se & suapte natura insipida est: quatenus humida est: a sibi contraria terrosa siccitate patitur: ubi uel in eādem siccitatem inciderit: aut per illam defluerit accedente quapiam ex caliditate concoctione saporem imbibit ac sapida gignitur. Gustus enim saporis nil aliud ē: q̄ terrosi & sicci per humidum distillatio: quæ caliditate aliqua concoquitur & constituitur. Horum enim utrunq; more simplicium corporum suapte natura insipidum est: Ex iis autem effecta modo quo prædiximus mixtio saporis gignere nata est. Enimvero sapor illi qui in terra esse censentur ex immixto humido accedente caliditate procreantur: terra quippe immixtas & ītraneas caliditates retinet. Iccirco

g z

sapor ita ab Arithotele definitus est: ut affectio sit a
sicco quod terrosum est in humido genita: quæ gu-
stus ex potestate ad actum immutandi vim habet.
Quoniam uero gustabile humidum quidpiam est
necessarium esse uidetur: ut organum id quod na-
tum est saporibus imbibi: neque actu humidum sit
neque potentia careat: qua humectari possit. Quā-
doquidem sensuum receptio per similitudines fit:
similitudo autem per alterationem: alteratio autem
immutatio quæpiam est: quicquid enim in simile
immutatur ex dissimili mutationem facit. Cæterum
eiusmodi organum linguam esse certissimum est.
Quæ neque ipsa per se: aut suapte natura humida
est: nec enim profectitiam extrinsecus humiditatem
sentire posset: nisi ab eadem humiditate per simi-
litudinis affectionem immutaretur. Quod nisi sen-
tiret humidum profecto: neque dilutos humido sa-
pores sentire posset. Siquidem non absque susceptio-
ne humidi sensus saporum fit: neque rursus accide-
ret ut hac olfactus facile humectaretur. Estque non
secus atque in cæteris sensibus sensorium potentia
quidem simile sensibili actu uero dissimile. Eodem
pacto se se gustui organum lingua destinat: uerum
saporum species a quibus rerum olfactilium spe-
cies translatione dicuntur: ita se habent uelut ac-
cidere in coloribus diximus. Quemadmodum. n.

albus & niger color simplices sunt: ceteri ex iis i/
mixti atq; intermedii habentur: idem æque in fa/
poribus reperias: Namq; dulcis & amarus sapor
simplices sunt: ex horū autem mixtura dulci pin/
guis: amaro salsus propior ē: deinceps uero ex ho/
rum mixtione intermedii austerus acerbus acidus.
Igitur gustabile illud est quod id a quo gustatur
actu sibi simile efficit. Gustu uero præditū est id:
quod facta in se alteratione similitudinis excipiēdi
deprehendendiq; gustabilis uirtute fungi potest.

De tactu.

Eligom est ut post alios sensus
de tactus quoq; sensu differamus
r Est autem tactus rerum tactilium
susceptio atq; deprehensio: quæ tūc
fit quom id quod contrectādi po/
testatem habet ad similitudinem rei tactilis imu/
tatur. Porro hic locus in ambiguam quæstionē in/
cidit. Nunquid tactus unus an plures sensus sit?
Nunquid tot sint tactus quot contrarietates tacti/
les habentur. Quippe quod sensus unius dūtaxat
contrarietatis singulatim iudicium ferre uidetur.
Visus sane albi & nigri intermediorūq; colorum:
auditus acuti & grauis gustus amari & dulcis. In

tactilibus uero complura cōtrarietatum genera cōperias. Calidū: frigidū: siccū: humēs. Durū: molle: leuigatum: asperū: Graue leue. Quas inquam cōtrarietates diuersas ac mutuo differentes eē nemo est qui ambigat. Quod si cuiq; cōtrarietati singulatum peculiarem sensum addixeris plures procul dubio tactus eē fateri oportebit. An uero soluitur. Quod in ceteris quoq; sensibus multarum cōtrarietatum eundem sensum arbitrum eē contingit. In uoce enim quæ audibilis est non unū dūtaxat contrarietatis genus inuenias; puta graue & acutum: uerum etiā magnitudinem: exilitatem: lenitatem: asperitatēq; & pleraq; alia eiusmodi. Pari ratione si ad colores animaduuerteris similes se se tibi differentia offerent. An potius hæc contrarietatum genera magnitudo: exilitas: lenitas: asperitas: propria uocis sensilia dicenda non sunt: hæc enim sensilia cōia esse uidentur. Quod si ita se habeat stat adhuc nōdum explicata dubitatio. Atqui illud in tactilibus rebus a ceterorum sensuū sensilibus diuersum & differens est. Quod unum quiddā sensibile peculiari noīe nūcupatū sensibus reliquis subiectum ē: auditui sonus: uisui color: sapor gustui: olfactui odor. At uero tactui nullum quippiā subiectum genus circa quod tactiles cōtrarietates uer

sentur nobis manifestum ē. Neq; enim tactile no-
men est ad subiectum: sed ad habitum pertinēs:
uelut uisibile & audibile: quorū nomina color &
sonus est: tactili uero haudquaquam unum & pecu-
liare nomen inditum est. An etiā in uisilibus ac-
cidit ut uno noīe contineri non possint? Siquidem
non solum colores uisilia quādam sunt: uerū etiā
id quod sermone non exprimitur. Sed teste Aristo-
tele innominatum est. Eiusmodi autē sunt ea quæ
in tenebris splendere conspiciuntur. Sed illud quo-
q; in ancipitem questionem impellere nos possit.
Nūquid caro qualitates tactiles excipere nata sit:
& in se tangendi potestatem habeat: an uero intrin-
secus aliud quidpiam sit quod illas excipiat. Nec
enim idoneo ad eam rem argumento uti possis:
si ob id tangendi potestatem carni inesse probare
contenderis: quod simulatq; carni admouetur ta-
ctile subinde cōrectationis sensus efficitur: enim-
uero ubi extra tenuem pelliculam carnem indue-
ris & aliquid tetigeris continuo sensus est: tamet-
si pellicula carnis portio non sit: neq; ullam exci-
piendæ rei tactilis facultatem hēat. Quinimmo cōse-
ntim pellicula intercedente sentimus. Siquidē nobis
est quēadmodū caro ita ēt cōnaturalis atq; adnata
pellicula. Quapropter haud satis efficax indicium
illud est: ob id sentire carnem quod carni admota

re tactili subinde sentimus. Atqui illud ēt a ueritate dissonum ē. Si quis tāgendi sensum eē in carne autumet uel carnem mediū quidpiam uelut aerē aquamue cōstituat uerius sane dixeris carnem eē sensorium analogum ac simile auribus oculis naribus: intrinsecus uero aliud corpus haberi quod sentiendi tactilis facultate fungatur. Sitq; in sensibus omnibus idē subiecto. Namq; sicut in his sensus gignitur: ubi id in quo primū uis sentiendi ē: a sensorio quid patitur; eodem pacto aliqd quod in nobis est a carne patitur & sentiendi fit cā. Plane uero a re sensili caro patitur dum contrectatur & tangitur: oculus autem non contrectatus sed pspicuo interposito a re sensili patitur. Idem in cæteris sensibus modus ē. Itaq; simul cum carne patitur sensus qui per tactum fit; nō secus atq; simul cum oculis a perspicuo uisus afficitur. Est enim simul cum organorum passione sensus: non quod carne ab re sensili patiente superpositis ui sensuali rebus tactilibus sensus tangendi fiat. Iam. n. constanter propositū est non eē in carne sentiendi potestatem. Sed carnem esse organum: uerum ea in hoc sensu differentia est: quod in cæteris sensibus haudquaquam applicatis admotisq; sensilibus ad sensoria. Sed alio quopiam intermedio sensus efficitur. In tactu uero sensuali potestati res tactiles

admoueri & superponi non possunt. Sed ubi car/
ni quæ organū est admota fuerint sensus ideo cō/
festum sit quia tactui nullo alio ītermedio opus ē.
An uero aliter solui dubitatio non potest. Si asse/
rimus esse aliud quidpiam in tactu prāter carnē
quod analogum siue proportionale sensorium sit
oculo: qui pariter sensorium uisus ē. Nam & Ari/
stoteles eiusdem mihi sententiæ eē uidetur. Id au/
tem quo intermedio tactilium rerum susceptio sit
in tactu sentienti inharēs atq; ingenitum haberi.
Hoc autem caro est. At uero quod in reliquis sen/
sibus medium extrinsecus abiunctum sit: eam cau/
sam asserre possis. Quod in his sensilia interceden/
te medio quopiam corpore eoq; separatim abiun/
cto suos sensus īmutare nata sūt: ubi igitur absq;
medio sensoriis admouentur ciendorum sensuum
uim habere nequeunt: tametsi ea extrinsecus ad/
mota eiusdem generis sint cū iis sensoriis quibus
motio in eosdem sensus inducitur. Propria autem
tactui sensilia congeniti nobiscum sensoriis mouē/
di naturā habent. Cæteræ huius quoq; dīa altera
deinceps cā esse pōt: quod perfecta absolutaq; ani/
malia nō solum ea quæ corā forent quibusq; tāge/
rentur: uerum ēt absentia sentire oportuit. Præsen/
tes igitur res tactu excipi natæ sunt. Cōtra absen/
tes res tactus nō excipit. Simul. n. ubi a tactu ex

ciperent iam non absentia: sed praesentia essent.
Tangi enim & contrectari rerum praesentium est.
Iccirco aliquo intercedente medio absentia indi-
guerunt: quo motionem suam in sensus exercere
possent. Neq; enim ea quae praesentia non sunt ali-
ter sentire est. Accedit eodem quod ex iis rebus qui-
bus intermediis sensuum functiones fiunt anima-
tium corpora constitui impossibile est. Inrmediis
namq; simplicibus corporibus sensuum susceptio
fit: siue id aqua sit: siue aer. Neq; aliter prorsus fie-
ri posse comperias quemadmodum in libro de sen-
su & sensibili demonstratum est. Verum neq; ex a-
qua neq; ite ex aere simpliciter animal ullum con-
stare posse certissimum est. enimvero dura solida
& commixta sunt animalium corpora & eiusmodi
quale caro est: aut quidpiam analogum carni.
Igitur tactilium rerum susceptio intermedio cor-
pore indiget: ex quo differentiae corporum quate-
nus corpora sunt tactiles habentur. Siccitas hu-
miditas: caliditas: frigiditas: ex quibus qualitati-
bus prima & simplicia corpora definitionem adi-
piscuntur. Reliquae autem tactiles contrarietates
ad has uti principes redigi posse uidentur: quae in
iis uoluminibus in quibus de generatione & cor-
ruptione traditur: ab Aristotele comonstrata sunt.
Ceterum sensorium in quo sentiendi uis inest:

pars est : quæ quoniam eiusmodi potestatem ha-
het : earundem contrarietatum susceptione fungi
potest ob id : quod se se iisdem contrarietatibus si-
mitem efficit. Sed quom per affectionem passio-
nemue tactum fieri constet : simile autem a simili
pati & affici nullo modo natum est : necessarium
est corpus quod tangendi uim habeat : quom cor-
pus sit : nonnullas etiam tactiles contrarietates ha-
bere. Quæ ubi similes atq; æquales sunt tactum
lacefcere nequeunt : ubi uero redundant : aut defi-
ciunt sensum excitant : ab iis enim uelut a dissimi-
libus sensus patitur atque immutatur. Quare nō
immerito sensum mediocritatem quandam appel-
lare possumus : quæ in rerum sensilium contrarie-
tate uersetur. Illud nanq; quod in medio sistitur
extrema iudicio consequi natum est : quom utriq;
extremo & diuersum & contrarium sit. Iccirco fit
ut ad illa transmutari ualeat : enimuero ad contra-
ria transmutatio tendit . In tactu igitur hæc ap-
prime necessaria sunt : In cæteris autem sensibus :
non itidem est ea de causa : quod eorum sensoria
haud quaquā in sua substantia eorū quidpiā cōti-
nent quorū ministeriis delegantur. Nanq; pupilla
quom cōstet ex aqua ut cū colore sit minime opus
est : neq; ut auditus cū sono : neq; item olfactu in

natus & insitus ullus odor necessarius ē: quod si
in se quid haberent eorum quæ recipiunt iam & ii
sensus mediocritates quædam esse uideretur: ue/
lut tactum esse prædiximus. Similia enim iis quæ
haberent non reciperent. Sed ea dūtaxat quæ uel
exuperarent uel deficerent. Porro sensus maxime
necessarii sunt tactus & gustus: neq; enim iis ab/
dicatis animal superesse possibile est. Cateri uero
sensus non eodem modo animalibus cōferunt: ut
sint. Sed ut modo quodam meliore sint: cuius rei
indiciū est non solum pleraq; animantia suapte
natura iis carere sensibus: uerum etiā iisdem sen/
sibus a natura prædita uitā agere posse quom iis
orbata sunt.

De sensu communi.

Vid sint sēsus singuli & quonā pa/
cto suū quisq; sensile sensus exci/
piat atq; dignoscat breuiter & cō/
cise monstrauius. Si quis uero
traditionē quæ habet de sensibus
in cōe perstringat id apprime uerū eē comperiet.
Sensum animæ potestatem esse quæ intercedenti
bus sensoriis sēsiles formas citra subiectā materiā
excipere & discernere nata ē. Primum autem sen/
sorium in quo eiusmodi ptās est corpus sensile est:
non qua rōne corpus dicitur. Sed ex ptāte quam

habet. Senlus enim magnitudo non est. Sed ratio
ac species magnitudinis. Verum exuperantiæ sen
silium: sensus interimunt. Ideoq; commensuratio/
nem & aequalitatem eius corporis destruunt: cu
ius sensibiles potestates sunt: qua ablata species in
eadem commensuratione constituta subuertitur:
quam sane commensurationē incitator uehemen
tiorq; motio demolitur. Qua ratione fidium quo
q; concētus in cythara percussu rudi ac uiolēto di
scerpitur. Igitur singuli sensus subiecti sibi in sen
sorio sensilis sensus habentur: non quatenus cor
pus est. Sed quatenus eam potestatem habet: &
subiecti sibi sensilis discrimina internoscit. Quem
admodum superius expositum est. Nec enim alia
uspiciam potestas est: quæ colorum differentias iu
dicet præter uisum: neq; item præter auditū ulla
quæ sonorum interualla comprahendat. Quæ ra
tio reliquis quoq; sensibus cōis est. Quoniam ue
ro differētibus quoq; sensibus de rebus sensilibus
inuicem iudicium ferimus & eorū differentias sen
timus: album enim a nigro disiungere sensus iudi
cium est: utrunq; enim sensile est. Adeo non teme
re quis ambigat quidnam illud sit: quod eiusmodi
discrimina interstinguat. Nec enim sequestrata
& abiuncta esse possunt ea quæ diuersis sensibus
sensilium differentias iudicant: utraq; enim mani

felte in aliquo efle neceffe eft. nanq; hoc pacto q; dulce aliud efle ab albo cognofcit. Sane uero af- firmare ea quæ horum utrunq; sentiūt & peculia- res utrifq; differentias agnofcunt feparata efle fe- re fimile eft ac fi duobus admotis fenfilibus ex q; bus alterum tu fentias alterum ego utrunq; nō- ſtrum differentiam eius quod fentiamus agnofce- re plane fatearis. Atqui neceffe eft: unum quid eē quod rem alterā ab altera diuerfam eē autumet. etenim unum itē quidpiam ē quod rex fenfilium atq; intelligibiliū difcrimen agnofcit: atq; is intel- lectus eft: hic uero cum rerum omnium: tum ue- ro in fingulis rebus effentiaē ſpeculator & arbiter eft: atq; hæc ipſa cognofcēs mutuā differētiā quæ a ſubſtantia pficiſcitur & res ſuapte natura intel- ligibiles iudicat. Nequaquā igitur fieri pōt: ut abiun- cta & differentia ſint ea qbus diuerſorum ſpecie ſenfilium difcrimina diſcernūtur. Quinetiam ne- q; in diuerſis temporum momentis eorum differē- tiaē cognofci poſſunt. Puta nūc quod dulce ab al- bo differat cognofcere eum q nūc dulce cognofcat mox quod albū a dulci differat: eū qui nunc albū cognofcat: perinde ac ſi idem ſit id quod diuerſa ſenſilia dulce & album cognofcere natum eſt: nō ſimul autem ſed in parte. Quemadmodum enim unum quid oportet efle id quod dulce & album

diuerſa autumet: ſic illud quoq; quod alterꝝ ab al-
tero differe dicit: nec ſolum dicit hæc inter ſe differ-
re: ſed etiam nunc. i. hoc temporis momento dif-
ferre: nunc enim dicit quod nunc differūt: dicere
enim ſenſui idem ē & ſentire. Quod ſi ita ē ſimul
& eodem momento hæc ſentiet. At uero aliquid
idem numero in eodem indiuiſiliq; temporis mo-
mento non ſolum pluribus differentibus: uerum
etiam cōtrariis motionibus agi ac pluribus ſimile
reddi impoſſibile exiſtimandum eē uidetur. hoc at
proculdubio fieri contingit: ſi eo modo qui retro
dictus eſt ſenſus fiat. Motiones enim quæ a con-
trariis ſenſilibus prodeunt contrariæ ſunt. Ita fit
ut non ſolum in differentibus ſpecie ſenſilibus: ſed
etiam multo magis in iis quæ uni duntaxat ſen-
ſui ſubiiciuntur unum eſſe ſenſum qui ſimul iudi-
cet dictu inexplicabile uideatur. Puta in colori-
bus quorum excipiendorum uiſus poteſtatem ha-
bet quam ratione albi nigriq; discrimina inter-
noſcere uiſu poteris: ſi faciēda ē ſimul utriuſq; ſu-
ſceptio: ſuſceptio aut facta ſimilitudine ad res ſen-
ſiles gigniē. Age uero idē ſimul cōtrariis ſimile ef-
fici prorſus impoſſibile eē quis dubitet: aut ſiquid
ita moueri dixeris ut ſimul afficiatur & album ac
nigrum excipiat: proſecto contraria ſimul excipere
poterit quod fieri nullo pacto poſſe certiffimū ē.

Verum explicabilior questio redditur. Si aliū mo-
dum afferrimus quo sensus a re sensili moueri p-
bemus ut sensiles affectiones: non cum materia ī
sensoriis recipi asseueremus. Quod enim uisus nō
ut in materia passiones excipiat liquido patet: ui-
demus enim neq; albescente: neq; nigrescente uisu
quoties albū nigrumue percipimus: neq; uero col-
lustratus item aer tametsi ad excipiendos colores
uisui famulatur: quom prius a coloribus moueē
albus nigerue fit: ut eo ministerio fungi ualeat: ni-
hil igitur est quod inhibeat uti per eūdem aerem
ab hoc albus ab illo niger color excipiat: quan-
do utrisq; coloribus obiectu directo conspectis nō
uterq; per se obiectus color sed alter per alterum
ad uisum transeat: neq; si niger & albus color idē
tidem spectetur ob id ītermedius aer simul utris-
q; famulari posse uetatur cuius rei causa ē: quod
aer non patiendi modo neq; more materiae a sensi-
libus mouetur: neq; item colores qui in speculis
aquisue uisuntur specula aquasue tales faciunt
quales ipsi colores sunt: quo fit ut facta in h s ab
re sensili motio confestim desinit: ubi non ultra co-
ram & presto sit sensile. Quod si in corporum sen-
sibilibus sensoriis passiones hoc pacto generantur
certe uis ipsa sensibilis quam sensum communem
appellant traiectu quodam omnia sensilia recipe

poterit: non tamen intercedētibz iisdem organis
sed diuersis & iudicandi cuiusq; sensilis mutuasq;
sensilium differentias cognoscendi facultatem ha-
bet. Idq; non sub disiunctis diuisisue momentis :
sed continenter eodem puncto temporis aggredie-
tur. Illud præterea quod iis modis ab animæ po-
testate mouetur per imaginationem motionis eius
uestigium & simulacrum quoddam seruare uide-
tur tametsi: neq; coram: neq; præsto sit sensile: sed
iam absit. Ita fit ut qui aliquid multo albissimū
inspectauerint nōnullas motionis ab eo genitæ re-
liquias in uisu retineant: absente etiamnum albo:
non enim idē a sensilibz motus est: inanimis ani-
matifq; corporibus. Aut profecto eo modo quo di-
ximus diuersorum sensilium discrimina poterit cō-
munis sensus agnoscere. Siquidem partim unum
idemq; sensibile est partim plures atq; disiūctum.
Enimuero quemadmodum in circulo a circūferen-
tia in centrum productæ atq; coniugatæ lineæ cō-
plures ac multæ sunt: uerum si ad terminū respe-
xeris ædem habentur: quia multarum linearum
terminos circuli centro aptari uidemus: & eiusmo-
di terminus unum quodammodo & multa ē: qua
enim ratione multarum differentiumq; linearum
finis est: multa: qua uero lineæ omnes inuicem co-
guntur atq; aptantur in centro unum dicitur. Pa

h

ri modo sensus communis & unus & plures esse
censendus est. Namq; si mēbratim per singula sen
soria effectarum a rebus sensilibus motionum sen
sualem uirtutem in postremo sensorio terminum
esse consyderes: eatenus enim proficiscitur & ten
dit facta a sensibus per sensoria dispensatio. Sen
sus hic plura quādam esse uidebitur. Quom plu
rium distinctorumq; motuum terminos præsefe
rat. At contra si eundem hunc sensum uim incor
poream eē animaduertes quæ & uniuerso postre
mo sensorio & cuiq; illius parti addita sit indiuisi
lis & unus sensus eē putabitur. Vnum igitur &
non unum est uis ista sensibilis: quatenus ergo nō
unum est sed plura: eatenus plura simul atq; di
uersa apprehendit: ob id quod per quāq; patientis
sensorii partē affectionē sentit: quom potestas &
finis cuiusq; sensus sit. Quatenus uero sensuum
est omnium terminus: unus & idē est: namq; cui
termino motio ab uno sensorio facta coniungitur
eidem cæterorū quoq; sensuum motiones aptantē
eatenus: uelut una quapiā uirtute: ad omnes sen
tiendi differentias arbiter est: quom simul ab iis
omnibus motiones proficiscantur. Hac igitur uia
unumquid & indiuisibile in indiuiso & continenti
tempore sensilium diuersi generis differentias di
gnoscerē poterit. Quēadmodum autem diuersi ge

neris sensilia: ita & inter se se eiusdem generis dif-
ferentia simul iudicat: ea de causa quod simul om-
nium sensoriorū spēs habet: quom eorū terminus
sit quibus delegatum est ut affectiones sensilibus
prouenientes huic potestati interpretentur & nun-
cient hūc in modum differentias contrariorum iu-
dicat. Quorum sensus uno sit intercedente: senso-
rio enim uero in iis sensorium per aliam atq; aliā
partem simul affectiones quæ a contrariis sensili-
bus proficiscuntur excipiet: quando quidem fieri
nullo pacto potest ut contrariæ affectiones simul
in eadem parte generētur. Sed eo per diuersas par-
tes a sensilibus patiente & eodem quo patitur mo-
do in postremum sensum affectiones transmitten-
te: postremoq; itidem sensu affecto per partes una
eademq; uis ex omni sensorio & singulis eius par-
tibus cōtraria simul sentit & iudicat. Idem autem
in iudicio accidit: namq; iudicium quo sub rebus
contrariis cōtraria pensitantur haudquaquam cō-
trarium est: licetq; contraria circa idem simul ha-
beri impossibile sit: in iudicando tamen contraria
reperiuntur: eo quod non simul dicere iudicariue
contraria: sed simul idem esse impossibile est.
Quas ob res illud fieri nullo pacto potest ut po-
testas illa quæ iudicat nigrum & album: idem
esse censeat: quom & accadat & æque fieri possit

h z

ut contraria inuicem contraria esse percipiat. Potestas autem sensibilis simul contraria iudicat esse contraria: quom postremum sensorium cui potestas eadem est per diuersas partes patiatur & contrariorum sensilium illi formas annunciet: eadem enim potestas ubi uno intercedente sensili ab uno sensorio passa fuerit: unū iudicat: ubi uero a pluribus plura. Quorum enim simul sensorium formas excipit: eorum simul iudicium facit. Quo autem pacto fieri possit ut sensorium diuersas & contrarias formas excipiat: retro iam dictum est. Hoc autem communi sensu & uidentes nos & audientes & singulis sensibus sentientes sentimus: qui enim uidet: auditue: audire se se & uidere iam sentit: namq; non alia potestate q̄ sensu nos ipsos sentire percipimus: neq; tamen nos uidere uidemus: neq; nos audire audimus: quom nec uidere ipm siue uisio uisilis sit: neq; audire: siue auditio audibilis. Sed hoc primi & proprii sensus qui cōmunis dicitur opus & functio est. Qua functione insensientibus animalibus sensuum omnium gignitur uelut una consensio. Atq; ea sensilia quæ cōmunia appellauimus: hoc sensu excipi aīaduerte re est. Nam ad peculiaria cuiusq; sensus sensilia īternūciis: item peculiaribus organis unumquodq; eorum pari gradu refertur. Mouetur enim uisus a

colore q̄ simul est cum magnitudine: figura statu
motu numero itercapedine: eorū igitur motiones
quibuscum color uisum excitat una cū coloribus
refert uerum uisus qui colorū arbiter est cōia sensi
lia non iudicat. Sed hac ad cōem sensum functio
pertinet. Verū enim uero quod illa uisus non iudi
cet: uel hoc ipso perspicuū & manifestum est: qđ
non solum sub coloribus uerum etiā sonis reliq̄sq;
aliorum sensuū sensilibus reperiuntur. Quo argu
mento colligit̄ ut neq; uisilia neq; exaudibilia ne
q; præterea cuiusq̄ alterius sensus qui ppriis sensi
libus distinguat̄ ppria sensilia esse uideantur. Por
ro quinq; duntaxat sensus eē: neq; alium prætēr
hos quos retro numerauimus haberi: inde perspe
ctum & manifestum ē: quod prætēr ea quæ in ab
solutis animalibus conspiciūtur nullum alibi sen
sorium esse possibile est. Necessariū autem fuerat
si quis sensus defecisset sensorium quoq; deficere
quemadmodum in tertio uolumine de anima Ari
stoteles tradit. Quo fit ut quom omnis sensus in
animali sit nullūq; animal alium quempiam præt
ter eos quos attulimus sensus habeat quinq; So
lummodo sensus esse monstrentur. Propter id ue
ro quod rōnalis potestas animalium uirtutū om
nium absolutissima est: in iis primū uis omnis sen
sibilis ē in quibus potestas rationalis agnoscitur.

h iii

De phantasia & phantastica uirtute.

Is autem animæ imaginatrix: quā
phantasticā a ppellant: ipsa quoq;
u perpendendi ac iudicādi faculta/
te prædita ē: una ex iis uirtutibus
quibus & ueꝝ dicere & mētiri so/
lemus. Est. n. more sensuū uera ac fallax imagina/
tio aīantiaq; oīa per imaginationē multa cū age/
re tum pati aīaduertimus. Dicimur autem ueri eē
sensu opinione sciētia intellectu ex quibus sensum
potestatem specierum sensilium cirtra subiectā ma/
teriam susceptricem & arbitrā esse iam diximus:
quæ in propriis sensilibus dignoscendis fere q̄ ra/
rissime fallitū. Opinio autē hypolepsis ē quā su/
sceptionē dicere possumūs & circa ea uerlat̄ quæ
se se aliter habere posse compertum ē. Scia uero
syllogismus est quem demonstratiuū uocant: uel
cognitio causæ quæ sciri possit: quæq; rei causa eē
noscat̄: neq; secus q̄ sit esse possit. Intellectus at
uis est: quæ abdicatas a materia formas suscipiēdi
ptātem habet & qua p̄ indēmōstrabilia principia
ueri sumus. Porro imaginatio ad hanc ipsa nullo
pacto ptinet: si ad ppriū nomen imaginationis ac/
cedimus. Sed motio quādā ē per quā nobis simu/
lacia quæpiā gignūt̄ in aīa: & tamen in oībus

iis quæ supra memorauimus p translationē imagi-
nationis uocabulo q̄ sapissime utimur. Etenim de
sensu de opinione de scia de intellectu phantasiā
prædicari facimus. A sensu igitur imaginatio seiū-
cta est: quod sensus presentibus sensilibus imagi-
natio etiānum absentibus fit. Ille nobis duntaxat
experrectis uigilantibusq; hæc ēt obscurantibus ac
dormientibus fieri potest. Præter hæc sensus haud
nostræ spontis est: neq; enim nostræ facultatis est
sentire aliquid absente re sensili. Contra imagina-
tio nostræ spontis habetur. Simul enim ubi colli-
bitum est: cuiusuis rei uel absentis imaginationem
excipimus: atq; ut sensus participia sint omnibus
animalibus datum est: imaginationis uero nō om-
nibus. Nanq; & ostreacea & uermes huius uirtu-
tis expertia sunt. Sensus quoq; in propriis sensili-
bus ferme semper uerus est: imaginationes autem
quamplurimum falsæ & fallaces habētur. Postre-
mo non esse idem imaginationem & sensum iudi-
cio deprehenditur: quod ubi quid sensu exquisitio-
re perpendimus nequaquā illius phantasiā ima-
ginationemue habere dicimur. Contra ubi quid
hebetius obtusiusue sentimus id ex imaginatione
quadam nobis ita uideri asserere solemus. Quod
si idē imaginatio & sensus forēt ubi maxie sensus
haberēt ibidē maxime imaginationē hūi æquū eēt

h iiii

& exquisitior sensus exquisitior imaginatio cēseretur. At uero neq; scientiæ neq; intellectui imaginatio res eadem esse putanda ē. Quādoquidem scia & intellectus semper uera sunt. Imaginatio autē sapissime hallucinatur & fallitur. Sciētia ē & intellectus quemadmodum & prudentia: in iis tantum animalibus est: quæ rationem adepta sunt: imaginatio autē etiam in rōne carentibus eē cōspicitur. Atqui quoniam opinionem accidit nonnunquam ueram sapius falsam haberi. Idem fortasse cum opinione imaginatio esse uideri possit: namq; opiniones aliæ ueræ aliæ fallaces sunt: uerum nō ita se habet: omnino enim opinionem fides sequit ubi enim quis opinatur ibidem prorsus credit: & quod ita se res habeat assentire paratus est: opinio enim in re aliqua assensus quidam ad eandem rem est ut ita se habeat: assensus autem cū fide ē: nihil enim aliud est opinio q̄ assensus cū rōne atq; iudicio. Non omnibus autē simul imaginatio cū fide est. Animalium igitur quæ rationis indiga sunt pleraq; imaginatione fungūtur: fidem uero nullū ex iis habere pōt. At uero ubi fides abest ibi nullus cum iudicio assensus est. demum opinio omnis in compositione & complexu est: aut enim affirmare aut negare aliquid opinio nata ē: non oīs autē imaginatio eiusmodi ē. Iccirco neq; ueritas neq; mēda

cium in utrisq; pari modo cōtinetur. Quemadmo-
dum neq; in eo quod in sensu & quod in opinio-
ne uersatur. Quapropter si nihil eorum quæ dixi-
mus imaginatio est: quādoquidem imaginatiōem
nō consequūtur ea quæ sensum: opinionē: sciām:
intellectū consequi solent: proculdubio cōstare po-
test imaginationē nequaquā: ut quibusdā uisum
est. ex sensus atq; opinionis compositione cōstitui.
Enimuero si id ita se haberet: ea quæ sensum atq;
opinionem cōsequi uidentur: imaginationem etiā
consequerētur: quia id quod ex quibusdam cōpo-
situm est supersitibus permanētibusq; partibus:
ex quibus componitur: hanc ab iis cōditionem nā
ciscitur: nō enim idem ē compositio & mixtio: qm̄
id quod ex quibusdam cōmixtum ē: ex iis est qui-
bus cum admiscetur: sed nō illa. Cōpositum autē
illa est ex qbus cōstat: sed compositione quadam
& ordine. Quidnā ergo imaginatio sit eo fortas-
se pacto percipias: si rem ita intelligi oportere con-
stitueris ut a functionibus: quæ circa res sensiles
fiunt: figura & ab iis expressa quædam effigies in
primo sensorio gignatur. Primum autem sensoriū
appello corpus illud cui uis animæ sensibilis in-
est quæ sane figura atq; effigies eius motōis quæ
ab re sensili facta est: derelicta quædā intrinsecus
uestigia sunt: quæ non ulterius præsentē re sensili:

illeſa ſeruantur & permanent: fere nō ſecus ac rei
ſenſilis imago quæpiam : quæ intus ſeruata atq;
depoſita in nobis cauſa memoriæ eſt: eiufmodi igitur
figuras ſiue relicta uestigia imaginationem nū
cupant. Quare ita imaginationem definiunt ut
eam *Τυωσις* .ideſt figurationem in anima & in
parte principi faciant. Sed figura hæc imaginatio
non eſt. Sed circa eiufmodi figuram imaginatricis
poteltatis functio. Nāq; ſi figuram & imaginatio
nem idem eſſe conceſſeris: ſtatim efficies: ut ii qui
figuram illam habuerint: etiam quom nihil imagi
nentur: nihilominus in imaginatione ſint : pariter
id abſurdiſſimum ſequitur : ut ſimulatq; eodem
puncto temporis in pluribus imaginationibus uer
ſemur: quæ etiam tot numero ſint quot illa ſunt
quorum in nobis ſimulacra ſeruantur. Poſtremo
aut figurationem dum ſit imaginationem autu
mant: aut eam quæ facta iam ſit. Quod ſi figura
tionem dum ſit: imaginationem faciunt: proſecto
imaginationem in ſenſuum actu eſſe fatebuntur:
hæc enim figuræ generatio eſt: at uero citra etiam
ſenſuum actus imaginationes fiunt. At ſi figura
tionem quæ iam facta eſt: quæq; iam depoſita ſer
uatur: imaginationem eſſe arbitrantur. Certe pari
errore implicatur: idem enim memoriam atq; ima
ginationem ſtatuunt: enimuero eadē ferme i ima/

ginatione & in sensu ratio est. Nam sicut in sensu prius sensibile quiddam ē: mox uis sensibilis & eius potestatis functio quæ circa res sensibiles ē: quā sensum appellamus. pariter in intellectu. Intelligibile res ipsa est: quæ intelligitur: intellectus uero potestas. Intellectio autem intellectus ipsius circa rem intelligibilem functio. Ita profecto in imaginatione esse existimandum ē. Primum aliquid esse: quod imaginabile sit. Id autem esse possunt ex actione sensuum intra genitæ ac relictæ reliquiæ: quæ rei sensibili atq; intelligibili analogæ putantur: deinceps uim imaginatricem haberi: quæ potestati sensuali & intellectuali comparetur. Tertio imaginationē quæ sensationi atq; imaginationi analogæ sit: & circa res imaginabiles imaginatricis potestatis functio censeatur: subduntur. n. imaginatrici potestati illæ ex actione sensuum impressæ reliquiæ uelut sensilia quædam intranea: quo modo extrinsecus sensilia sensualis potestatis habent: hæc autem reliquiæ siue relictæ simulacra actu sensus appellantur propterea quod functionis sensibilis opera esse uidentur: & actu sentire nihil aliud ē quam simulacrum eiusmodi: quod ab exterioribus sensibilibus intrudit in se continere. Ceteræ uis imaginatrix subiecto una eademque ē cum sensibili: sed ratione ac definitione dispescitur. Quippe quod uis sensibilis est quatenus res sensibiles duntaxat excipit: quæ licet abiū

cta & separata sint a corpore in quo ipsa uis inest
coram tamen & præsto sunt. Imaginatrix autem ē
quatenus uelut uis sensibilis circa res sensiles ex/
trinsecus positas se se exercet. Ita hæc ipsa circa
res imaginabiles: quæ in corpe sunt a quo uis ipsa
imaginatrix habetur & uelut circa ea quæ sibi sen/
silia sunt; etiam si nō coram res sensiles affuerint;
operatur. Quom enim præsentibus sensilibus a/
ctio fit sensum simul fieri certum est: namq; sen/
sualis animæ functio quæ presente sensili & inter/
cedente sensorio in sensibili corpore fit sensus est:
propterea sensus atq; imaginatio idem esse uiden/
tur. Vbi uero non amplius coram habetur sensile
actio ab anima sensuali proueniens relictæ & de/
posita uestigia illa aggreditur quæ a sensu in actu
uelut aliqd sensile genita sunt. Subindeq; fit ima/
ginatio. eadem enim in idem actio si non simplici/
ter eiusmodi dicatur. Sed quatenus a quopiam a/
lio genitum sit: nunc memoria nunc reminiscencia
uocatur. Quarum differētia alio loco a nobis ex/
plicata ē. At nunc de imaginatione loqmur. Quē/
admodum. n. accidit ut id quod ab alio quopiam
mouetur: ipsum idē rursus aliud quidpiā moueat:
baculus. n. lapillū mouet quom ab alio moueat.
Ita primū quoq; sensoriū qđ admota p res sensiles
fūctione iā motū ē rursus facta ī eo ab iisdē sen/

silibus motione imaginatricem animam excitat :
non secus ac sensilia sensibilem; eodē cum iis gres-
su mouent ea quæ in nobis sub quadam: picturæ
expressione confinguntur : & a rebus absentibus
imprimuntur: hæc enim ob id fiūt quia sensus ali-
quis eorum fit: quare ubi a sensu in actu produ-
cta sunt: mouent. Imaginationis ergo definitio e-
iusmodi afferri potest: ut motio a sensu ī actu p-
fecta dicatur. Ii enim qui imaginationem figura-
tionem quandam in parte animæ principi esse as-
serunt: in relicto uestigio: nō autem in actione cir-
ca uestigium imaginationem ponere uidentur. Ac-
tio igitur & imaginatio quæ fit circa uestigiū: qđ
a re per se sensili depositum & seruatum est: pari
modo in sensu in quo fit: uerum & falsum habe-
re poterit. Quas ob res euenire consueuit ut in e-
iusmodi sensilibus imaginationes quāplurimæ ue-
ræ sint. Nonnullæ autem per q̄ fallaces & uanæ.
Quoties relicta simulacra cum a communibus :
tum uero ab iis qui sunt ex accidente sensilibus
proficiscuntur. Quæ res in causa est ut sensus in
his hallucinentur & errent: ubi hæ imaginationes
ingenitæ habentur: non ab re ipsi quoq; multa of-
fusione falsitatis obbruuntur. Hi uero sensus qui
ab impressis relictisq; uestigiis coram diutius ser-
uatis retentisq; producuntur affigurante ac defor-

mante imaginatione plurimum mendaces ac falsi
sunt. hoc enim pacto etiam in perse sensilibus fal/
se imaginationes occurrunt: quoniā uis imaginādi
ab relictis iisdē uestigiis & ab iis quæ absunt: pin/
de quasi ab iis quæ coram & presto sunt agit: neq;
se se in mouendo eiusmodi exhibet cuiusmodi ha/
bentur. Quales imaginatiōes in dormiētibus ani/
maduertere ē & in iis quæ ut diximus formata ī/
tra nos effigie & pictura gignuntur: atq; hæc lym/
phatis & insaniētibus accidūt. Principiū. n. in iis ē
a simulacro & uestigio qđ a sensu in actu genitū
& relictum ē: uerum in hac circa res sensiles fun/
ctione erroris cām asferre facile ē: quom id se pre/
ter propriam figuram magnitudinem colorē aliā/
ue qualitātē siue motum locū pluralitatem cōpo/
sitionem obtulit. Ea igitur imaginatio uera est:
quæ circa id uestigium siue simulacrū operatur:
quod a uera atq; existente re impressum est: &
quæ circa id talis gignitur quale uestigiū est. Fal/
sa uero imaginatio: tunc habetur quom are exi/
stente non ē. Cuiusmodi illæ imaginationes sunt:
quæ ludificantur in somniis profectā ab absenti/
bus remotisq; sensilibus: perinde quasi coram ad/
esse uideantur. Caterum a præsentibus quoq; sen/
silibus imaginatrix uis fallitur: quom non eiusmodi
sensilia apparent qualia sunt. Illa enim imagi/

natio fallax est: cui neq; cohæret neq; consentit id
quod apparet. Quemadmodū falsa quoq; opinio
illa ē cui repugnat & cōtradicit id cuius opinio ē.
Deniq; imaginatio aut uera aut falsa ē: ex cuiusq;
rei habitu cuius imaginatio sit. Sane uero nonnul
le imaginationes hebetes atq; imbecilles: nonnul
læ autem pertinaces & uehēmētes sunt. Quæ dif
ferentia in sensibus quoq; comperta ē. hebes ima
ginatio superficietenus obducitur: neq; ullas dep
hensionis uires habet: neq; exquisitas omni ex par
te differētiās eius quod imaginamur insinuat: ue
hemens autem imaginatio contrario modo se ha
bet. Sed non minus uehemens q̄ hebes: modo ue
ra modo falsa esse potest. Nec. n. ueræ imaginatio
nis proprium eē credideris ut uehemens sit. Falsæ
autem ut hebes atq; obtusior habeatur. Sed earū
differentiæ immutātur & uariæ sunt. Quāobrem
ueras imaginatōes uehēmētes & catalepticas. i. ap
prehēsorias appellare cōsueuimus ea de cā qđ ap
phēsiō ī eiusmodi imaginatōibus nihil aliud q̄ af
fensus ē. Imaginationē aut falsam & quæ in uero
hebes ac dubia ē acatalepton. i. ui apprehēso
rentē uocamus. Manifesta uero siue euidēs imagi
natio nōnunq̄ uera ē. & uehēmēs. i. uim appreso
riam habēs: nōnunq̄ aut tātummō uehēmēs: non
ēt uera quæ hebeti siue dubiæ imagiatōi opposita

est. Porro uehementi imaginationi assensio cōsen-
tanea & pedissequa est : nisi forte per alia quāpiā
accidentia fallax esse deprehenditur. Qua imagi-
natione afficimur quom alstra non moueri imagi-
namur & quom in picturus & speculis eminen-
tias & depressiones aspiciamus: non enim iis imagi-
nationibus fidem abrogamus: quia uehemētes nō
sint. Sed quia per alia quāpiam redarguūtur : &
non uera esse monstrantur. Nam & ueris plerun-
q; & uehementibus imaginationibus persæpe dif-
fidimus: quom aliis ante ratiōibus redarguimur.
Imaginationis autem consensum actio sequitur :
quam practicem uocamus. Quare animantia ra-
tionis expertia quæcunq; agunt: per imaginationē
agunt: & quia ratione carent: eiusmodi consensio-
ni acquiescūt. Sæpe etiā hominibus euenit ut ima-
ginationes suas sequantur ea de causa quod eorū
mens atq; intellectus: perturbatione siue affectio-
ne quāpiam uelut nebula sepitur & uellatur: pu-
ta accedēte ægritudine aut sopore. Enimvero ima-
ginatrix anima uelut ēt sensibilis animalibus a na-
tura concessa est: & pene hypobathra. i. subgrada-
ria rebus cognoscendis iudicandisq; p̄cipium ē:
& ut aliud appetamus aliud declinēmus hortatur
& admonet. Nam sicut opinio cuiuspiam rei gra-
tia est eius qui hoc uel illo pacto opinatur: & aut

rei quam sic eē opinetur adhæret atq; assentit: aut
auertitur & dissentit: eodem modo se haberi sen-
sum æquum est: nec nō in sensu imaginationem.
Hæc enim iudicandi eligendi & declinandi prin-
cipia sunt. Necessarium est autem in imaginatio-
ne aliquid typo cōmunius subintelligere. Proprie
enim typus est id quod ex eminentia & depressio-
ne redditur aut schema figuraue quæ a re figurā-
te in rem figuratam inducitur. Sicut ex sigillis ex-
pressa simulacra se habere conspiciamus: uerū nō
eodem pacto relictā in nobis a sensilibus uestigia
uisuntur. Nec enim sensilium susceptio a principio
per schemata gignitur. Quale enim schema albi
erit: aut in uniuersum coloris aut odoris? Sed quo-
niam peculiari nomine indigemus typum illum q̄
in nobis a rebus sensilibus genitus permanet uesti-
gium & derelictum quippiam trās lato nomine ap-
pellamus. Consequitur ergo imaginationem assen-
sus. Sed tamen non omnem. Quemadmodum e-
tiam assensum impulsio sequitur: neq; pariter om-
nem assensum. Qua ratione etiam neq; omnem
impulsus actio insequitur. Atqui hæc ipsa in a-
nimalibus ordine quodam disposita sunt: sensus
imaginatio impulsus actio: uerum non ubicunq;
sensem repereris ibidem quoq; imaginationē sub-
sequi necesse est. Quando quidem non omnia a

nimantia imaginandi uim habere cōcedimus: neq;
q; item omnem imaginationem assensio sequitur.
Non enim globum solis pedali mensura constare
assentimur tametsi id in nobis imaginatio perci-
pit. Pari ratione ī cāteris quā nobis ambigua atq;
īncerta sunt: utimur. Post hac nō omnis assensio
impulsum trahit. Nam qui cuiquam quod album
sit assentit non continuo in id impulsu defertur:
uerum illa etiam assensio quā mathematicis disci-
plinis adhibetur nullam sub se:impulsionem cit.
Assensum enim illum quo diametrum lateri non
cōmensurari posse concessimus nullius impulsus
excitandi uim habet. An forte eiusmodi assensus
in imaginationibus non habentur. Sciētia enim
imaginationes non sunt. Atqui ubi socratem esse
eum qui obuius progreditur assentimur: non pro
inde ad rem quam piā appetitione & impulsu tra-
himur. Assensus enim quo rebus addicimur non
est impulsus ille quo in res quā coram adsunt ue-
lut iam selectas agimur. Id autem appetitus est.
Accidit etiam ut impulsione atq; appetitu plerun-
q; perciti nihil agamus quoties appetitui neq; cō-
siliū neq; deliberatio suffragatur. Porro imagina-
tioni etiam phantasiā nomen a sensu: unde essen-
tiam habet inditum est. Quandoquidem enim no-
bilissimus omnium sensuum uisus existimatus ē;

Cui functio non nisi lumine intermedio prodit in
actum. Qui enim fieri potest ut abdicato lumine
uisus in actu sit? Profecto ab ea re imaginatio phā
tasiae nomen accepit: quae nobilissimo sensui causa
est ut in actu esse functione sua possit. Haec autē
lumen ipsum ē. Sane assensio quae in simplicibus
uersatur utrum sint nec ne: in nostra potestate nō
est: nam sensum atq; imaginationem eiusmodi as
sensio subsequitur. At uero assensus ille qui agen
dis rebus praestatur utrum agi debeant an nō de
beant: a ratione uelut a causa proficiscitur: quem
in potestate nostra esse perspicuum est. Nanq; in
manu ac facultate nostra esse quis dubitet: rem
quampiam deliberatione ceteris antepone: atq;
eidem assensionem addicere: qui proculdubio as
sensus non iam amplius in imaginatione uersari
dicendus est? Quanam igitur sint irrationalis ani
mae iudiciales siue arbitrae potestates iam disserui
mus. Hae enim sunt sensualis atq; imaginatrix.
Rationalis uero & intellectualis potestas: quae ip
sa quoq; arbitrādi & ppendendi iurisdictione fun
gitur ppria & peculiaris ē huiusmodi de qua pau
lo post differemus.

De impulsu ac ui impulsoria.

Equitur autem ut iis expositis de
inceps de ui impulsoria dicamus
¶ hæc enim in animalibus principium
& causa est non solum actionis: ue
rumetiam delationis. i. motus lo
talis modo animalia eiusmodi sint: ut secus locum
moueri suapte natura possint. Namque subinde post
eum assensum: quem imaginatioibus adhibemus
appetitio uelut eius finis subsequi uidetur. Quæ pla
ne potestas iam non more cæterarum iudicio ar
bitrariæ prædita est. Sed ad alteram animi partem
spectat: quæ actiua nuncupatur. Atque id quod iu
dicialia & spectatiuum est in actionem uelut in fi
nem relationem habet: & alterum alterius mutuo
principium est. Verum uis sensibilis spectatiuæ por
tionis causa est: a qua uelut principium motionis
egreditur. Id autem quod actiuum est: ad uim sen
sibilem ita se habet: ut id cuius gratia & finis. Cæ
terum uix impultrix una cum appetitu coniungi
tur: eadem enim potestas est: quæ animalibus pri
cipium & causa secus locum motionis esse uide
tur. Aut enim ubi quid expetunt ad id appren
dendum impelluntur mouenturque: aut auertuntur
ut id declinent ac fugiant. Impulsus enim quidam

appetitus est. Atquē ad appetitum pertinent con/
cupiscentia: ira: uoluntas. Rerum enim quæ dele/
ctare natæ sunt appetitus concupiscētia uocatur:
quam passim in omnibus quæ sunt sensu prædita
comperies. Appetitio autem ulciscendi cuiuspiam
qui nos fere cōtempserit: ira dicitur quæ iam nō
in omnibus sensu præditis: sed in absolutis & per/
fectis aīalibus habet. Non. n. uermes & ostreæ tā/
etsi sentiunt: irascuntur. Bonorum autem appeti/
tus qui in nobis iudicio & consilio pollentibus gi/
gnitur uoluntas appellatur. Quæ solis hoībus pe/
culiaris & propria est. Nam uolūta srationalis ap/
perentia est: quom rationalem dico: non id intelli/
go ut animæ rationalis actio sit. Sed ut tanq̄ i ra/
tionalibus actionibus fiat: uis enim appetendi q̄a
rationi subditur id habet ut illi ēt obsequi atq; ob/
temperare ualeat. Quomq; ea appetimus quæ ra/
tionis iudicio recepta & comprobata sunt eiusmo/
di appetitio uoluntatis nomine nuncupatur: uolū/
tas enim cum deliberatione atq; consilio est: deli/
berare autem atq; consulere eius functio ē: qui ra/
tione nō careat. Sed impultricem uim alterā quā/
piam esse animæ potestatem. Cæterasq; de quibus
retro mentionem fecimus: nō solum ab appetitu:
uerum etiam iter se mutuo differre: ex iis quæ de
inceps dicturi sumus perspectum eē poterit. nāq;

ab altrice uirtute uis sensibilis separata disiūgitur :
quom̄ altera insit stirpibus altera non insit : quod
si idem esset utraq; uis profecto ubi altera habere
tur ibidem alteram simul haberi oporteret : uerum
in animalibus a primis generatiōis exordiis uis al
trix inest. Alimento enim utitur iam effectum ani
mal : & in utero degens uiuit : & hac sola potestate
operatur. Sensualis autem anima mox animali
bus dum nascuntur innascitur. Contractio enim
& extensio nōnullarum partium quibus id quod
in utero ē sēpius utitur ex peculiari & addito sen
su non est. Sed uelut animati portio per has affe
ctiones agitur motu. prāter hāc continēter ac mo
mentis singulis altrice uirtute fungimur. Semper
enim alimur & in dormiētibus maxime prācipuo
munere atq; actione : potestas hac se se exercere ui
detur. Contra non semper sensibili uirtute fungi
mur. Somnus enim in sensuum ocio & tranquili
tate consistit. Iccirco uacatio a sensibus : somnus :
ab altrice potestate mors ē : & uis quidem hac o
peratrix. uis autem sentiēdi iudicialis & arbitra di
citur. Postremo uis altrix in omnibus animalium
partibus est : non itidem uis sensibilis : enimuero
capilli ossa ungues : nullo sensu prādita cernuntur
Quamobrem hae potestates non ratione inter se

differunt: sed etiam subiecto & functione disiun/
guntur ratione diuersa sunt: quod non eadem a/
lumnæ potestatis & sensibilis essentia est: qua e/
nim sunt: utriusq; definitio diuersa est: functio/
ne differunt quod non semper ubi uis altrix ope/
ratur ibidem continuo uis sensualis idem agit. Il/
la enim semper indefessa functione utitur. Hæc
nobis dormientibus feriat & quiescit. Subiecto
distincta sunt quod uis altrix omnes corporis par/
tes occupat: sensibilis uero determinatos & pecu/
liares positus habet: & præterea i stirpibus uis a/
lendi comperta est: quom iis uis sentiendi non ad/
sit. Impulsio autem & appetitio iisdem fere discri/
minibus ab altrice potestate disiuncta sunt. Qui/
bus uis ipsa sensibilis. Sed ea dumtaxat differen/
tia est: quod uis sensualis ab altrice differt: quate/
nus illa iudicio hæc actu fungitur: neq; enim ap/
petitui discernendi ac iudicandi uis inest: quemad/
modum sensui. Namq; appetitus ad actiuam par/
tem pertinet: quâdoquidem animalium motionū
causam habet. Appetitus quoq; a potestate sensua/
li functionum ordine & tempore differt. Priores
enim sunt actiones quæ a sensu & sensum conse/
quente imaginatione proueniunt: iis quæ ad appe/
titus actiones respiciunt. Hæc uero in illis & post

illas habentur. Appetitū enim quāundā sensua-
lium motionum est. Atq; omnino ante appetitum
semper sensus est; non semper autem post sensum
appetitus habetur: quod si ita se habet nō ubiq;
q; altera harum ptātum est; ibidem semper alterā
esse contingit; deniq; uelut supradiximus sensus i
animalibus cognitionis & iudicii impulsio autem
appetitus actionis ē causa. Ille in passione siue af-
fectione quadam est: hęc contra potius agendi &
operandi facultatem habere uidet. Porro illa qui-
bus uniuersa animæ potestates insunt: quodā in-
ter se ordine iisdem prædita esse conspiciuntur ut
priorēs ptātes posteriorum gratia esse; & iis aliqd
conferre uideātur. Pari fere analogia: qua anima
ti corporis portiones uniuerso corpori conferuntur
namq; sicut in animato corpore alterā portionem
alterius gratia generari & esse animaduertimus;
quom omnes pene corpis partes. functionibus ani-
mæ accommodatæ sint: quandoquidem animatū
omne corpus organicum eius uirtutis gratia ē: cui
famulatur & seruit: eodē modo in anima: ea quæ
priora sunt posteriorum gratia esse comperies. Ve-
getalis enim siue altrix anima in animalibus salu-
tis & essentia causa est: quibus abdicatis: non po-
test uis sensibilis ullo pacto subsistere: uis uero sen-

sibilis eo modo cognitrix & arbitra : quo iam dis/
seruimus actiuæ impulsicisq; uirtutis gratia est :
rursum uero uis impulsrix : atq; actiua alterius &
spectatricis & arbitra potestatis gratia est : nō qui/
dem sensibilis : sed intellectus : intellectualis que
actionis : in iis animalibus in quibus hæc ipsa po/
testas habetur. Quemadmodum in iis quæ de po/
testatibus animæ traduntur ostensum ē. Dictum
est autem impulsus appetitusq; potestates & plu/
res esse & inuicem differenter haberi : & inter co/
gnitrices etiam arbitrasq; uirtutes discrimen esse
monstrauimus : est enim potestas quæpiam quæ
ministerii simul & iudicii functionem habet : hæc
autem sensus atq; imaginatio ē. Alia uero pars a/
nimæ quæ principatum tenet speculatrix est quæ
rationalis uocatur & cogitandi atq; intelligendi of/
ficio fungitur : uis nanq; sensibilis ad intellectua/
lem potestatem in iis quæ utrisq; huiusmodi uir/
tutibus prædita sunt relationem quādam habet :
qua sensilium rerum differentias intellectui nun/
ciet atq; significet : Atqui quemadmodum in ui co/
gnitrice : aliud est quod principatum : aliud quod
famulatum obtinet : ita parem differentiam in pra/
ctice siue actiua comperies : uis enim qua impelli/
mur & qua appetimus quæ impulsus atq; appeti

tus dicitur principatu fungitur: uis autē quæ ner
uis insita est: qua corpus actionibus: quæ ab im/
pulsu & appetitu proueniunt: mouetur famulatu
ac ministerio suo obsequitur: nanq; quom ea quæ
impellente appetitu fieri consueuerunt passioni /
bus siue affectiõibus quibusdam ingenitis fieri ui
deantur ex iis aliæ caliditate rite disposita corpus
remittunt laxantq; atq; incrementum obducunt :
aliæ infrigerant & contrahunt. Verum enimuero
imaginationes: sensus: intelligentiæ : quæ in rebus
uersari uidentur in similitudinem aliquam rerum
ipsarum: præsentibus rebus aguntur : & siue cor/
pori molestias inferunt: siue contractionem & hor
rorem incutiunt. Simul autem ubi circa innatum
spiritum contractio & distensio redditur: eiusmodi
affectiones ab eodem spiritu diffunduntur in ner
uos: ut facta per impulsione actione animalia mo
ueri & principium motionis ab appetitu consequi
posse uideantur. Exilis enim & parua mutatio si
circa præcipium acciderit magnorum multorumq;
discriminum causa est. Qua ratione in nauibus si
mul atq; temo breuis admodum atq; exilis obuer
titur multa subinde in prora obuersione fit. Aequè
si circa cor & intrusum cordi spiritum immutatio
quæpiam incidat: siue intercedētibus sensibus: si/
ue intercedentibus intellectionibus: quorū utrun /

q; motio atq; affectio subsequitur; tametsi in non
percepta a nobis cordis portione eiusmodi obuer/
sio fit: ea tamen de causa quod animalium princi/
pium cor est: plurimam in uniuerso corpore diffe/
rentiam efficit: ruboris: palloris: frigoris: caloris:
horroris: trepidationis: principium igitur motio/
nis in agendis rebus est aliquid quod aut expeti:
aut declinari natum est: enimuero impulsus nihil
ferme aliud esse uidetur q̄ animati corporis mo/
tus: qui a re aliqua quæ expeti aut declinari nata
est: imaginatione gignitur: eius autem siue intelle/
ctionem siue imaginationem caliditas aut frigidi/
tas ex necessitate subsequitur. Iucūda enim & in/
fensa omnia fere non absq; caliditate & frigidita/
te aliqua fieri posse uidentur: quæ simul atq; circa
nos gignuntur: interdum in nobis partes quaspi/
am: nonnunq̄ totum corpus æque agitari conspici/
mus: uelut i somno solet accidere. Quæ sane pas/
siones circa principia organicarum portionum ad/
genitæ per impultricem uim easdem portiones ad/
functionem & ministerium suum excitant & ab/
eadem ui iam inde a principio intrinsecus generā/
tur. Oēs. n. eiusmodi actus p functionē corpaliū
partiū fiunt. Sed quānā cōmunes aīalium omniū
animæ partes habeant: quæue sint illarum iter se
differētīæ ex iis quæ iam tradidimus perspectum

haberi posse non ambiguo. Sunt autem peculia/
res ac propria harum cuiusq; partium functiones
hæ. Viuere enim altricis potestatis actus & fun/
ctio simul animalibus stirpibusq; commune est :
uita autem est uelut diximus ab eadem potestate
nutricatio & auctio. Sentire uero quod animalis
proprium est & post uiuendi functionem ponitur
sensualis animæ actio dicitur quæ intermedio sen/
sorio facta: sensilium formarum citra materiā su/
sceptione pducitur cuius functionis uidere ad ui/
sum audire ad auditum & reliqua ad suos quæq;
sensus pari gradu pertinent. Ipsum autem sentire
simpliciter ad cōmunem sensum attinet. Cæterū
sicut in sensu singularia & propria sensilia singu/
laribus sensoriis agnoscimus communia communi
sensu percipimus: perinde quasi sensus omnis ab
eodem quidē fiat: sed per aliud atq; aliud: ita p/
fecto quom sensus iudicium quoddam sit: nō mi/
nus hæc ipsa quoq; iudicia quæpiā existimare o/
pus est. Puta imaginari: assentire: apprehēdere: su/
spicari: opinari: scire: ratiocinari: cōsiderare: intel/
ligere: quæ proculdubio iudicia ab uno quopiam
fiunt quod commune sit omnibus: atq; illud cri/
ticum: siue iudiciale est: iudicium uero ab eo/
dem per aliam: atq; aliam potestatem fieri: eadem
in sensibus ratione perspecta. Iudicialis namq;

potestas est & imaginari: & assensum prestare: cō
prehendere: suspicari: opinari: deprehendere: qua/
rum functionum differentias communi iudiciali
parte dignoscimus. Ageuero sicut in iudicio com/
mune quiddam est: ita ī impulsu & appetitu. Ap/
petitus enim impulsus est in rem quapiam & ex
eodem impulsu aliud concupiscentia est: aliud ira
aliud deliberatio siue consilium. Mouetur autem
animal ab impultrice & altrice anima quom ipsa
nullatenus moueatur quēadmodum iam ante dis/
seruimus: omnis enim entelechia siue actus per se
immobilis est: animam autem entelechiam siue a/
ctum esse monstratum est. Quapropter neq; cor/
pus ab anima moueri proprie dixeris: id enim p/
rius est: in his duntaxat rebus in quibus id qđ
mouet ab eo quod mouetur abiunctum est: uelut
a bobus moueri plaustra dicuntur. Sed quia com/
munius dicitur ab aliquo moueri: id quod īterce/
dente aliquo mouet. Sic enim artifex ab arte mo/
uetur: quia per artem. Sic ignis a leuitate sic item
animal ab anima moueri dicitur: quia per animā
siue intercedente anima mouet: motio enim eius/
modi animali ea parte cōpetit qua animatum est:
non autem qua graue aut leue calidum aut frigi/
dum album aut nigrū: nec enim omnia quæ mo/
uere dicuntur pari pacto ac ratione mouent: nā

q; nonnulla comperias quæ eo modo mouēt: quo
appetibile & desyderabile mouere dicimus: mouet
enim intercedente sui desyderio res omnis amabi/
lis: id quod amare natum est: quom res ipsa ama/
bilis extrinsecus sit neq; moueat. Quapropter ni/
hil quod animatū nō sit: ab eiusmodi ui motrice
moueri cōtingit: anima uero animal in motum ex/
citāt per appetitum & impulsū quæ per animā
animali insunt: excitāt autem per aliquid eorum
quibus se cuiuspiam rei apprehendendæ aut decli/
nandæ gratia animal moueri senserit intellexerit/
ue: reliqua uero quæcūq; carent anima tunc mo/
uent: quom iis rebus superueniunt: quas mouent
& quæ ab se ui separata sunt: quo fit ut eiusmodi
motio: non tam ab iis rebus: quæ mouent q̄ ab iis
quæ mouentur fieri uideatur. Alii uero motus: nō
eodem modo fiunt: nec. n. id quod ad itellectionē
mouet: ita mouet ut moueatur. Nā ubi quispiam
quid intelligit idemq; appetit in quod etiam ipul/
su defertur: ita ab intellectu mouetur: ut intelle/
ctus ipse moueri dicatur. Enimuero animal iterce/
dente anima sentit: intelligit: inambulāt. Alioquin
anima non ideo per se mouetur: quia animal mo/
ueatur. Enimuero nō ob id quod saltator saltandi
artificio mouet ēt ipsam artem saltādī: per se mo/
ueri necesse est: neq; præterea ita ī nobis animam

esse concesseris: sicut in naui horestē: sed sicut per
fectionem & formam quemadmodum retro disse
ruimus: & in prima operis parte tractatū est. non
autem ob id quod intellectionem & imaginationē
præcedere in eiusmodi motione cōspicimus: ea de
causa intellectionem & imaginationem mouentia
esse credideris. Sed quia absq; impulsione & appe
titu neutrū eorum mouere natum est: iis ptātibus
motus causa adiudicatur: non enim quia appeti
tus præcedente intellectione aut imaginatione fit:
ideo hæc mouentia esse putanda sunt. Sed quia
nulla esset eorum ad motionem utilitas nisi im
pulsus & appetitus accederent: ideo hæc potestas
mouens eē existimata est. Fere enim animali opus
est: si moueri debeat prius aut asserere & affirma
re: aut deprecari & negare aliquid: eiusmodi nan
q; circa actiuam partem animati corporis disposi
tio causa est motionis eius: quæ ad locum defert:
nam id rationalibus etiam actionibus debetur: di
co autem rationales actiones eas quæ a rationali
uirtute per rationem fiunt. Hæ autem sunt quas
ratio præuenit quas proprie $\pi\rho\alpha\gamma\epsilon\iota\sigma$ idest actiōes
siue functiones dicere possumus: harūq; potissimū
impulsus & appetitus causa est: nihil enim pro
dest de rebus agendis consulere: nisi propositum

siue intentio subsequatur: quæ nihil aliud est: q̄
cōsultus quidam appetitus: quia sicut in spectati
ua parte conclusio quæ in ppositionibus sumptis
ostenditur rei subiectæ cognitio est: ita in actiua
parte actio deliberationis & consilii conclusio fit.
Simul enim quid se se optulit quod aut insequi:
aut declinare necesse est: appetitus oblatam & ob
uiam rem committatur: nisi quid extra prohibue
rit conclusio actionis inducitur. Is enim qui cuiq;
homini inambulandum esse intelligit: & se se ho/
minem dicit ex iis propositionibus sibi deambulā
dum esse conclusionem efficit: ad hæc qui sibi muni
mento opus esse considerat: uestem autem muni/
mentum quodpiam esse animaduertit subinde
conclusionem colligit qua sibi uestem necessariam
esse cognoscit & conclusionem eandem in præpa/
randa ueste trāsmittit: hæ igitur & eiusmodi sunt
irrationalis animæ potestates: & functiones quæ
per ipsas potestates atq; ab ipsis potestatibus pro/
ficiscuntur: quæ omnes in rationali uirtute conti/
nentur ea de causa quod ratioālis uirtus longe ab
solutior atq; perfectior ē: perfectior autem est per
potestatis unius siue plurium adiectionem. Pri/
ma enim potestas fit ex posterioris potestatis ad/
iectione perfectior.

De rationali uirtute.

St autem quēadmodum retro iā dictum est: præter has potestates super omnes constituta rationalis uis : quæ ipsa quoq; iudicii functionem adepta ē: quam inter cætera animantia homo præcipuam possidens oīum nobilissimum atq; absolutissimum animal eē censetur: per quam potestatem id habet ut rationalis uocetur. Quæ plane uis animæ bifariam diuisa ē: ea de causa quod inter se natura differunt ea circa quæ illius functio & potestas intenta est : atq; in duabus iis animæ partibus alterum secundum naturam est id: quod ad utranq; natum est: quandoquidem non nisi per similitudinem atq; affinitatem quādam cognitio iis aduenit: quod eodem modo in sensibus se habere monstratum est: differunt autem inter se ea quæ rationali potestati subiecta sunt: quod eorum nonnulla practica siue actiua sunt: & in generatōe uersant: fieriq; pōt uti ita sint: & ut ita non sint: nonnulla uero sempiterna & necessaria habentur: atq; ex iis alia opinione alia scientia percipi nata sunt. Quo fit ut rationalium animæ uirtutum alia *δοξαστικη* idest opinatrix alia *επιστημοσυρικη* idest scientifica siue scientia/

lis dicatur utraq; tamen intellectus nuncupetur .
Sed intellectus practicus: qui ad opinionem deli/
berationem & cōsilium pertinet actionis principiū
est: ubi quod ab intellectu cognoscitur deliberatio
atq; appetentia comitatur. Alia enim actionis alia
cōtemplationis gratia quærimus: gignitur autem
homo haud quaquam confestim hoc habitu præ/
ditus: sed idoneam duntaxat excipiēdi habitus fa/
cultatem habens: deinceps autem habitum adipi/
scitur: quæ res evidentissimo argumento est: eius/
modi potestatem iis a quibus habetur ad id cōfer/
re non ut sint: sed ut bene sint: quæcūq; enim ad/
esse siue ad essentiam conferunt ab iis inseparabi/
lia sunt: quibus infunt: uelut in potestatibus uis
nutriendi & in sensibus uis tangendi: quæcūq; ue/
ro ad hoc solum conferunt ut bene sint: hæc iam
perfectis adultisq; superueniunt: quom habitum
eum: quo bene esse dicūtur suscipere possunt: be/
ne enim esse ad id quod perfectum atq; adultum
est attinet. Innascitur autem prius intellectus pra/
cticus atq; opinator quando functiones circa eas
res in quibus intellectus iste uersatur nobis neces/
sariores atq; usui promptiores habentur: deinceps
uero gignitur contemplationis & scientiæ qui spe/
culatiuus dicitur.

De intellectu potentia siue materiali.

i Intellectus autē potētiā is ē quem tūc
habemus quom generamur & in lucem
edimur & is quoq; pari pacto duplex: al
ter alterius suscipiendi uim habens: hūc uero ma
terialem & uocari & esse nemini dubium est. Om
ne enim quod aliquid suscipere natum ē: eius qđ
suscipitur materia est: intellectus autē qui doctri
næ morumq; suffragiis in homine generatur for
ma & entelechia eius intellectus est: qui materia
lis dicitur & naturalis sane materialisq; itellectus
in his animalibus: quæ neq; orbata sunt neq; mu
tilia differētiā habet: qua alios solertiores & ma
gis industrios: alios obtusiores rudioresq; conspici
mus: quo intellectu uniuersum genus hominum
particeps esse concedimus.

De intellectu secundum habitum.

a Duenticius uero itellectus qui posterius
innascitur forma item & habitus atq; p
fectio materialis intellectus est. Hic aut
in omnibus uulgo non est: sed in iis duntaxat qui
elaborata exercitatione & doctrina profecerit: ue
lut in iis repperias quos peritos scientesq; appella
mus. Enim uero eius formæ habitus perfectionisq;
acquirēdæ omnes passim a natura facultatem ha
bemus: non autem omnes acquirimus. Quo fit

k z

ut hæc actu adipisci nequaquam a natura sit: nā/
q; non eadem ratio est in deambulatione cum ea
quæ in scientia & intellectu in actu repperitur in
deambulatione enim id euenit: ut sicut deambu/
landi facultas nobis natura insita ē: & simulatq;
gignimur & in lucem edimur illam habemus: ita
etiam actus eius atq; perfectio adultis & pfectis
nobis natura superuenit. At uero in scientia & in
tellektu facultates quidem natura possidentur ha
bitus uero & actus natura nequaquam habētur.
Iccirco eiusmodi intellectum nō in omnibus esse
concedimus: sed in his solummodo qui studio &
exercitatiōe puecti sunt: aut in iis qui quom nul/
lo impedimento naturæ mutili & incohati sunt: e/
iusmodi itellektus: eatenus participes eē possunt:
quatenus per compositionem quampiam: nonnul
larum rerum notionem communi quadam appre
hensione: ostenso duce natura itinere percipiunt:
atq; hunc magis propria ratione cōmunem intel/
lectum appellare par est: exactior autem diligen/
tia non alio quam eo quem supra rettulimus mo
do gignitur.

De intellectu practico & speculatiuo.

- i   Gitur intellectus: quē practicum & con
sultorem uocamus: quia res quæ agēda
sunt aliter & aliter agi posse uident de/

liberatione atq; consilio indiget: ut ad id quod me-
lius est instituto & electione tēdat. Speculatiuus
autem intellectus qui & aternarum & eodemmo-
do se semper habentium rerum cognitor est ^{ἐπιστη-}
^{μοτικός} idest scientialis: non autem deliberatiuus
dicitur. Intellectum ergo quem potentia & mate-
rialem appellamus: uelut diximus: simul atq; na-
scimur possidemus: uerum functiones illas quæ ad
actum pertinent & earum habitū posterius in diē
accedente doctrina uendicamus: & ex ipsius actio-
nis officio intellectus ad doctrinam excipiendam
idoneus redditur. Intellectus autem speculatiuus
ex speculabilibus rebus gignitur: uerumenimvero
homines una cum sensibus nascuntur: quibus in-
ternunciis operantur & imaginationes excipiunt.
homo itaq; passim uidēs & audiens & cæterorum
pariter sensuū officio fungēs: sentit deformaturq;
ac figuratur a sensibus: & prius ex eo formarum
figurarumq; uestigio quod seruat in se se: recorda-
ri ascuelsit: mox cum ex memoria: tum ex pertina-
ci: atq; assidua sensuum circa res sensiles functio-
ne: transitu quodam fertur ab eo quod hoc quid-
piam dicitur & singulare est: ad id quod tale qd
nuncupatur & uniuersale est: idq; experimento in-
tercedente consequitur ubi enim sensus hoc illud/
ue album singulatim excipit: confestim intellectus

ex iis sensilium formarum susceptionibus eiusmodi colorem album esse percipit: idemque in reliquis sensibus facit: & proculdubio eiusmodi suscaptio factaque sub singularibus sensilibus similitudo: quom uniuersale concipit: intellectio est: namque rerum similium collatio functio mentis & intellectus est. Porro quemadmodum sensus per sensilium formarum susceptionem: in actu redditur abdicata materia: non dissimili ratione intellectio formarum citra materiam susceptio est: & eatenus a sensuali susceptione differre uidetur: quatenus tamen, etsi sensus citra materiam sensiles formas excipit: ita tamen formarum susceptionem facit: quasi formarum materiae insint. Communia quippe sensilia: quae propriorum sensilium susceptionibus adiuncta & complicata sunt formas ueluti in materia constitutas a sensu excipi plane testatur. Enimuero uisus una cum coloribus magnitudinem figuram motum & quietem percipit: quae res perquam euidens argumentum afferre potest ut penes subiectum aliquod color ille uersetur. At uero intellectus neque more materiae species excipit: neque perinde atque eas species quae aut sint in materia: aut una cum materia possideantur: suscipere autem speciem more materiae idem fere est: ac rei quae suscipitur ma-

teriam fieri. Quod in his affectionibus quæ non
ab anima proueniunt p̄spici facile p̄t. Illa. n. quæ
simpliciter patiunt̄ passionum materiæ fiunt; nāq;
id quod calefit: ubi calidū effectū ē passioni siue
affectioni materia gignitur: qđ neq; in sensu neq;
intellectu peræq; comperias: quanq̄. n. per corpo/
reas affectiones sensuū functio fit: sentire tamen
non ē pati: sed iudicare atq; discernere: nequaq̄ igi/
tur intellectus qui uelut materia specierū efficitur
ip̄as protinus ita sp̄s excipit: quasi una cum ma/
teria extrinsecus illas excipiat: uelut hæ sp̄s quæ
sentiuntur ab omni materiæ περιστασις idest circū/
stantia seiungit & nudas solasq; recipiens specula/
tūr: neq; enim is qui album consyderat: ita albi in/
tellectionem facit ut una eum figura aut magni/
tudine eē censeat: cuius rei cām afferre promptis/
simum est. Quod ad intelligibilium rerum susce/
tionem intellectus nullius sensorii corporalis obse/
quio fungitur. Sed ad id quod itelligibile ē digno/
scendum ipse sibi satis est. Quadere licet sensus al/
teratio non sit: nō tamen absq; alteratione quapiā
fieri posse uidetur. In intellectu uero nō idem mo/
dus est: quom autē id quod speciem quāpiam su/
scepturū est nullam eiusmodi spēm in ppria na/
tura continere necesse sit. Introspecta enim ppria
sp̄s aduenticiæ susceptionem prohibet: atq; ita se

k iiii

habere sensuum instrumēta monstrauius: neces-
sarium itidem est ut intellectus qui & materialis
& subiectus est nihil sit earum rerū quæ abse co-
gnosci possunt. At uero res oēs ab intellectu con-
siderantur quandoquidem rerū omnium aliæ in-
telligibiles aliæ sensibiles sunt: & ea quæ sensilia
sunt ab intellectu intelligibilia reddūtur: qui hac
ipsa a materia seiungit: & quid sit in iis id quod
est esse speculatur: nihil igitur est ex iis quæ sunt
actu materialis intellectus: sed omnia potestate:
quom enim ante intellectionem nihil sit actu ubi
quid intelligit id quod intelligitur sit: siquidem il-
li intellectio inde aduenit quod intelligibilis rei spe-
ciem habet: solum igitur materialis intellectus fa-
cultas & promptitudo quadam est: ad formas ex-
cipiendas tabellæ nondum inscriptæ persimilis.
Quinimmo ipsius tabellæ agrapho hoc est inscri-
ptionis carentiæ q̄ tabellæ similior. Tabella enim
iam in entium numero est: quapropter id quod a-
nima præditum est tabellæ potius comparari pōt.
Ipsa uero inscriptionis carētia fere intellectus ma-
terialis est promptitudo & facultas quæpiam exci-
piendis inscriptionibus accommodata: sicut igitur
in tabella accidit ut ipsa quidem in qua prompti-
tudo & facultas est inscriptionis excipiendæ: ubi
quid inscriptum est: pati aliquid uideatur: quom

aptitudo ipsa & facultas in actum prompta nihil omnino patiatur: nec enim subiectum ullum est: eodem pacto intellectus nihil patitur: quom nihil sit eorum quæ sunt actu. Quamobrem nonnulli qui de intellectus potentia argumenta sumpserunt animam locum quemdam esse specierum non ab re tradidere: & quod nobilissimæ animæ portioni inest uniuersæ animæ addixerunt. Atqui esse potest anima specierum locus non actu: nullam enim speciem suapte natura animam possidere monstratum est. Sane uero quom possit species excipere: ea de causa specierum locus dici potest: & de materiali intellectu cuiusmodi sit satis dictum arbitror.

De intellectu qui uelut habitus dicitur.

Orro intellectus ille qui uelut habitus
p dicitur materialis intellectus species uirtus atq; perfectio est. Qui sane habitus quom per uniuersalis apprehensionem: tum uero per formarum a materia separandarum facultatem in intellectu gignitur: quæ quodammodo idem inter se sunt. Qui enim speciem quāpiam absq; materia suscipit: is proculdubio habere uidetur id quod commune & uniuersale est: enim uero ubi speciem hominis abdicatis materiæ appendicibus excipimus nihil aliud quam comunem hominem intuemur.

Quippe quod singularium hominum differētia a materia proficiscitur. Formæ. n. per quas sunt homines nullam inter se differentiam habere cernuntur: & is qui in singularibus uniuersale p̄cipit: rursum sp̄m abiq; materia recipit. Id. n. cū ipsis singularibus & cōmune & idem ē: eiusmodi uero habitus in intellectu ab ipsis generationis suæ principis innāscitur: traiectu quodam qui ex pertina- ci & assidua circa res sensibiles functione progredit̄ & fere uelut ab ip̄is sensilibus uisionem quampiā recipit: quæ uniuersalis inspiciēdi facultatem præbet: quæ a principio cogitatio siue cōsideratio nūcupatur: ubi uero latius increuerit atq; adeo uaria & plurimis in rebus exercitata eruditione profecerit: ut uel absq; sensili subſtētaculo eodem officio fungi per se ualeat. Iam intellectus dicitur. Quom enim ab assidua functione in habitū redigitur ita ut p se deinceps opari possit: tunc is intellectus gignitur: quem uelut habitum appellamus: redacta ad scientē similitudine & p̄portione: qui in medio consistit eius qui secundum ptātem sciens & eius q̄ secundum scientiam agens dicitur: & quantum ab eo qui p sciām actū operatur deficit: tanto sciētem secundum potestatem exuperat.

De intellectu secundum actum.

i Am uero agēs habitus : intellectus actū

dicatur : intellectus nāq; in habitu nihil fere aliud
esse ur̄ q̄ deposita illa coaceruata & quiescentes
cōsyderationes: uerū quod non pari rōne cū sen/
su a re intelligibili intellectus patiatur. Sed sensus
a rebus sensilibus quadantenus disponatur affi/
ciaturue: & corporali quodā ministerio ad illa su/
scipiēda utat̄: eo argumēto p̄spectū ē: qđ sensus a
uehēmēti penes rē sensilē functione: hebetiora sub
inde sensilia colligere non pōt: uelut affectione &
passione quapiā obrutus: & a uehēmētibus sensili/
bus fere cōtra naturā limites pcussus & uiolatus
redditur. At cōtra intellectus ubi ea quā uehēmē/
tius intelligibilia sunt excipit: tm̄ abest ut minus
intelligat: ut etiam perspicatius hebetiora intelligi/
bilia percipiat: & perinde quasi exercitatus & ue/
teranus promptior atq; expeditior in delegata sibi
actione constituatur: & quom nihil aliud sit intel/
lectus in actu q̄ itellecta species: quemadmodum
in sensu quoq; monstratum est: profecto intelle/
ctus in habitu is aut ē q̄ itelligere ī se & intelligi/
biliū rerū spēs p se recipe pōt) se ipm quoq; itel/
ligit: quom. n. ipe sit itellecta spēs si sit id qđ: in/
telligit: intellectus q̄ intelligendaz species habitu
præditus ē: se se quoq; intelligendi habitum & fa/
cultatē habebit: id. n. intellectus cognoscens sit qđ
cognoscere potest: quin etiam quom se intelligit

præcedēter & per se speciem itelligibilē intelligit:
per accidens autem se ipsum: ea de causa quod in
tellectui accidit: ut quom itelligit illud fiat quod
ab se intellectum est. Anteq̃ igitur actu intellectū
intelligat: ipsum intelligere & id quod intelligitur
mutuo referuntur: atq; opposita inuicem habētur
uelut ea quæ sunt ad aliquid: quom uero utraq; ī
actum prodeunt & unum fiunt: cessat oppositio:
neq; enim fieri potest ut iis postmodum ratio rela
tionis ulla conueniat: iccirco intellectus in actu q̃
idem sit cum intellecta specie: non immerito se se
intelligere dicitur: ergo se se itelligit: quia hoc idē
quod intelligit fit: species enim abiunctas a mate
ria intelligit: non enim hoc singulariter apprahen
dit sed in singulari: id quod est esse: intelligit quē
admodum retro iam dictum ē. Neq; tamen ex pa
ri ratione sensum in actu seipsum sentire dixeris:
licet ipse quoq; species sensilium rerum excipiat: ea
de causa quia sentit: quacūq; sentit uelut addicta
materiæ: huius enim & singularis sensus fūctio ē:
non fit aut sensus idem cum rei sensilis specie q̃
uis non more materiæ speciem excipiat: materia
les enim sensilesq; formæ secus a sensu secus ab in
tellectu pensitantur. Nanq; cum in his: tum uero
passim in omnibus: quæ ex specie & materia con
stituuntur: aliud est id quod est rem esse: aliud id

quod est rei esse: neq; enim idem est aes & ari eē:
quippe æs simul utrunq; est & materia & species
ari autem esse non per utrunq; est: sed per defini-
tionem & speciem: quæ subiectæ materiæ ingeni-
ta æs ipsam efficit. Quom uero hæc ī sensibus dif-
ferentia deprehensa sit: sensus proculdubio simul
utriusq; iudicandi facultate præditus est. Speciei
enim ut in materia constituta ē: susceptionem fa-
cit: ea de causa quodcunq; sensibile hoc aliquid &
singulare est: tale enim est id quod simul utrūq;
est: intellectus autem speciei & definitionis p quā
est hoc aliquid contemplatione fungitur: specula-
turq; non hoc quodpiam sed tale: neq; singulare
sed uniuersale: enimuero omnia quæ sunt eiusdē
speciei inuicem per eandem eiusdem speciei defi-
nitionem sunt: cuius definitionis contemplādæ in-
tellectus potestatem habet: in his igitur in quibus
aliud est: hoc esse aliud huic eē: alia potestas hoc
esse: alia huic esse cognoscere nata ē: illa sibi sen-
sum: hæc intellectum uendicat: ea uero in quibus
hoc esse & huic esse: idem ē: quod in formis a ma-
teria seiunctis inspicitur: solus intellectus specula-
tione comprehendit: nihil horum sensibile est: om-
ne. n. sensibile materiale & compositum habetur.

De intellectu & re intelligibili secundum actum
& in materiali specie.

¶ Erum igitur: quæ compositæ sunt
id quod est esse & earum formas
intellectus intelligibilia efficit: illa
dijungens ab iis quibus cum ha-
bent esse. Si autem sunt nonnullæ
species: quæ per se absq; materia & subiecto sub-
sistant: hæ proprie intelligibiles sunt: & hoc ipsum
ut sint intelligibiles suapte natura consequuntur:
neq; se se cognoscentis alterius auxilio indigēt ut
intelligibiles fiant. Verumenimvero quæ ex ppria
natura intelligibilia sunt actū quoq; intelligibilia
esse necesse est: materialia enim illa sunt quæ pote-
state intelligibilia nuncupantur. Verū tamen si intelle-
ctui in actū idem ē: id quod intelligitur: & id qd
intelligit efficitur ut proprie & secundū actum im-
materialis species intellectus sit: & q̄ eiusmodi spe-
ciem intelligit intellectum intelligit: nō quod spēs
illa tunc intellectus fiat: quom intelligitur: uelut ī
formis materialibus se habet: Sed quom iam sit ī-
tellectus: ēt si nō ab intellectu intelligatur. Iam uero
intelligens intellectus intellectione eius quod intel-
ligit: id quod intelligit sit: & intellectus qui in no-
bis ē (hic aut ē is q̄ secundū habitū habetur) quo

ties eiusmodi spēs apprehendit toties iisdem specie
bus idem efficitur: quales. n. species secundum sub
stantiam fuerint etiam si non intelligentur. i. sim
plices: tales idem cum intelligente fiunt. Quare in
tellectus qui illas intelligit: idem tunc quom intelli
git illis efficitur: & intellectus in iis est id quod in
telligitur & id quod intelligit: & tunc utrumque idem
est. At uero ubi materialem quampiam spēm itel
ligit: & id quod est esse cuiuspiā rei materialis ap
prehendit: haudquaquam intellectus omnino rei
quæ intelligitur idem fit: quia id quod itelligitur
in materia & subiecto essentiam possidet. Intelle
ctus uero uelut quid a materia disiunctum appre
hendit. Quapropter eiusmodi spēs quom itelligit
ipā quoque intellectus ē: non autē citra intellectionē
id euenit. Ad hæc intellectus spēs absque materia
quampiam est. illa uero in materia id habet ut sit.

De intellectu agente.

u Erum quom in rebus oibus quæ
secundum naturam genita & cō
stituta sunt aliud quidem in eo
genere quod summit materia sit.
(Id autē ē quod potestate sit om
niaquæ sunt in eodem genere) aliud uero agens
& effectricem uim habens ut in materia gignatur

ea quæ ab ipsa materia suscipi nata sunt: quod in
rebus artificio elaboratis anīaduerrere possumus.
Nam ars in causa est: ut artis species in materia
producatur: in intellectu quoq; easdem haberi dif
ferentias necessarium uidetur: & quando intelle
ctum quendam materialem esse concessimus: esse
pariter agentem quempiam intellectum: qui eius
habitus: qui in materiali intellectu producitur cau
sa sit. Atqui esse poterit hic intellectus proprie ac
præcipue intelligibilis species: & hæc ipsa sine ma
teria: namq; in rebus omnibus id: quod proprie ac
præcipue aliquid est: cæteris causa est: uti eius/
modi sint: id enim quod maxime uisibile est (ta
le autem est lux cæteris uisibilibus rebus in causa
est: ut uisibilia sint: uerum & id quoq; quod maxi
me ac præcipue bonum habetur: cæteris quæ bo
na sunt causa est ut bona censeantur. Cætera enim
quæcunq; bona sunt facta ad id quod maxime ac
præcipue bonum est contributione pensitantur.
Pari ratione quod maxime & suapte natura intel
ligibile est: non immerito uniuersæ cæterarum re
rum cognitionis causa iudicabitur. Si enim nihil
esset suapte natura intelligibile: profecto neq; ali
ud quidpiam ab alio intelligibile fieri posset. enim
uero in rebus omnibus in quibus aliud quidē pro
pria: aliud uero secundaria ratione compertum ē:

secundarium a proprio id habet ut sit: Ad hæc si
eiusmodi intellectus prima causa est: quæ cætera/
rum rerum essentia causa & principium est: pro/
fecto esse poterit eatenus intellectus agens: quate/
nus cæteris rebus intellectis causa est ut sint: atq;
is intellectus abiunctus impassibilis & nulli rei cõ/
mixtus est: quæ omnia ob id intellectui insunt: quæ
sine materia est: propter hoc enim abiunctus & se/
paratus & per se subsistens ē; enimvero in formis
materialibus nulla separabilis est: nisi sola ratione
in quibus separatio a materia nil aliud q̃ interitus
est. Porro intellectus quoq; impassibilis est: nam
in rebus omnibus id quod patitur materia & sub/
iectum ē: quom autem sit impassibilis & nulli ma/
teriæ commixtus: incorruptibilis ē: actu ens & for/
ma citra potentiam atq; materiam: talem autem
esse primam causam ab aristotele commōstratum
est: quæ proculdubio prima causa proprie intelle/
ctus est: quas ob res iste intellectus amplioris di/
gnitatis est: q̃ is qui habetur in nobis & materia/
lis appellatur: quom in rebus omnibus: & agens
patientē: & immateriale materiali præstantius sit:
& hunc simulatq; intelligit intellectus ille idē quo/
dammodo fit siquidem intellectio ex percipienda
specie facta intellectus ad speciem similitudine cõ/
stat. Pari ferme ad scientiā pportione quæ quom

actu rem a se contemplandam considerat: undi q;
est res ipsa quæ contemplatur: scientia enim actu
res est quam contemplamur. In formis igitur ma/
terialibus(sicut retro diximus; id accidit: ut quom
non intelliguntur nulla illarum intellectus sit: si/
quidem quatenus intelliguntur hypostasim habēt
ut intelligibilia sint: uniuersalia enim & cōmunia
in singularibus & materialibus substantiam habēt:
res autem absq; materia intellectus communes &
uniuersales fiunt: & tunc sunt intellectus quom
intelliguntur: quod si non intelligentur non sunt
intellectus: quapropter separata & abiuncta ab in/
tellectu: qui ea intelligit intereunt & corrumpun/
tur: eatenus enim sunt quatenus intelliguntur. Pa/
ria his habentur ea quæ per ablationem siue ab/
stractionem fiunt: cuiusmodi sunt ea quæ mathe/
matica appellamus. Corruptibilis igitur est istius/
modi intellectus: hoc est istiusmodi consideratio/
nes: ubi uero intellecta res talis est qualis suapte
natura intelligitur: eiusmodi quom sit incorrupti/
bilis est: ibidem etiam si ab intellectione separatur
permanet tamen incorruptibilis: intellectus igitur
qui hoc intelligit incorruptibilis est: nō subiectus
& materialis: hic enim cum anima cuius est pote/
stas corruptibilis simul interit: & eo itereūte eius/
dem habitus ptās & pfectio una corrūpitur. At ue

ro intellectus actionis cum materiali: idem efficitur
ubi ipsum considerat ob id: quod singulis rebus
intellectis idem fit: quomodo res eadem intelliguntur
& quaecumque illud est quod intelligitur tale quomodo
id ipsum intelligit) fit. Ceterum hic intellectus de
foris in nobis genitus est & incorruptibilis: de foris
sane sunt: aliae quoque intellectiones sed non sunt in
intellectus. Sed quatenus intelliguntur intellectus
fiunt. Ipse autem velut de foris est: solum enim hoc
rerum intellectarum intellectus est: per se existens et
si non intelligatur. Porro incorruptibilis est: quia ei
iusmodi naturae est. Intellectus igitur qui in nobis in
corruptibilis intelligitur talis est: & in nobis sepa/
rabilis atque incorruptibilis quem intellectum de foris
Aristoteles nuncupat & est intellectus ab extra in no/
bis genitus: non autem potestas animae quae in no/
bis sit: neque item habitus: per quem intellectus po/
tentiae cum res alias: tum hunc ipsum apprehendat.
Sed neque intellectio qua intellectio est incorruptibi/
lis dici potest: per id quod tunc intelligitur quapro/
pter res quae in se diuinum quod proprie habere debet quid
& quale id sit praenoscere posse necesse est.

Quod anima est quodammodo res omnes.

I autem non solum intellectus & eius
actio per susceptionem specierum
l z

citra materiam facta sui ad ipsas species similitu-
dine gignit. Sed sensus quoq; pari ductu ad spe-
cies sensiles refertur: profecto res omnes quodam
modo erit anima quandoquidem exacta & sum-
ma diuisione res omnes quacūq; sunt: aut sensi-
les aut intelligibiles esse constat: habetur autem
cuiusq; rei per speciem id quod ē esse: intellectus
autem & sensus species omnes recipere nati sunt:
ille intelligibiles: hic sensiles: uerum si una cū ma-
teria species ab anima reciperentur: longe diuersa
ratione anima res omnes fieret: postq̃ autem non
simul cum materia: sed ea abdicata recipiuntur:
res autem ipse simul cum materia essentiam possi-
dent: qui nam fieri poterit ut anima cū rebus ip-
sis idem sit? At uero non simpliciter idem est: sed
solum quatenus excipit rerum species: quæ res ip-
sæ quodammodo sunt: quom per easdem species
anima id sortiatur ut sit. Neq; uero coaceruatas si-
mul res animam ob id esse concesseris. Sed quia
singulatim cuiq; rei anima se se similem præstare
potest: ea ratione res omnes quadantenus & est &
fit. Atqui nō de quauis anima hæc quæ diximus
differuntur: sed de absoluta duntaxat atq; perfe-
cta: quæ præter sensum intellectum etiā possidet.
Quamobrem ea de causa maiores nostri animam
res omnes esse dixerunt: quod ex iis principiis ex

quibus essent omnia animam constitui existima-
bant. At uero ex iis quæ nunc de animæ natura
traduntur: nō quidem ea de causa anima idem si-
mul cum rebus omnibus esse monstrata est: quia
ex rerum omnium principiis genita censeatur. Si-
mul enim ista cōcesserimus: non solum animam:
sed quicquid aliud ex omnibus principiis constitu-
tum attuleris: cum rebus omnibus idem esse fate-
ri cogemur. Insuper animam quoq; magnitudinē
quampiam & corpus esse necessarium erit affere-
re: & præterea si id accadat nulli rei hoc modo ani-
ma idem esse poterit. Siquidem in quadam prin-
cipiorum mixtione & compositione cuiusq; rei na-
tura consistit. Inde eueniet ut quæcunq; ex iisdem
principiis constituuntur eadem inter se esse fateri
cogamur: non potest autem esse temperamentum
& mixtio in anima cuiuspiam rei: quæ aliud ab
anima sit: iam enim eēt illa res nō autem anima.
Cæterum eo pacto anima una cum rebus idem eē
censenda est: ut intercedente sensu atq; intellectu
specierum suscipiendarum facultate sit prædita. In
hoc enim eiusmodi animæ id quod est esse consi-
stit. Atq; hæc sunt quæ cum in cōmune de anima
tum uero membratim de nobilissima quaq; illius
potestate tradenda curauimus. In quibus & quæ-
nam pfecta atq; absoluta sit anima: & quo pacto

se se ad imperfectiores habeat concise & breuiter
explicatum est.

De ordine animalium potestatum.

i Am uero ex iis quæ tradidimus or
do qui inter animæ potestates ha
betur: liquido manifestus atq; per
spicius est. Altricem enim animā
in animatis rebus omnibus neces/
sariam eē fatemur: quippe quod quom aduentu
& præsentia animæ uiuat animal: citra hanc pote
statem rem ullam uiuere prorsus impossibile est:
nam & uiuere ita definitum est: ut nihil sit aliud
q̄ alimentum & auctorem ab altrice anima: ani/
ma cōsequi: uelut hac potestate diuersa & ab aliis
differentia corpora uiuere dicātur. huius ergo po/
testatis perfectio gignendi facultas est. Semen. n.
res quæpiā est: ab alimento decidua: neq; uero ubi
quid uiuens fuerit: ob id continuo sensum habeat
necesse ē: quandoquidem ea quæ species citra ma
teriam excipere nata non sunt: nullo pacto sensibi
lia esse possunt. In stirpibus sane nihil tale reperi/
as. Animalia igitur sensum habeant opus ē: nem/
pe quæcunq; uiuentia sunt: neq; ob id uiuunt qđ
cuius rei adnascātur: unde alimentū exprimāt:

neq; simplicium rez educatione nutriūtur: qualē
in stirpibus aiaduere est: proculdubio ut gustā
di sensu prādita sint necessarium est: ut eius sen/
sus iudicio possint esculenta & non esculenta di/
gnosce. Nanq; ea de cā qđ res illā qbus alimur
extrinsecus abiunctā sunt: neq; quicquid temere
obtuleris alimentū prāstare natū est: alimēto aut
ad nutritionē opus ē eaz rez quā alant: quāue
non alant: sensus adipiscantē oportet: quo illa exci/
pian & cōplectantur: illa respuant atq; declinent
deinceps quācunq; gustum habent tactus quoq;
facultate prādita cernuntur. Gustus. n. tactus q/
dam ē. Atqui iis animalibus quibus incedere & ī/
gredi natura datū ē: tactus ad salutē atq; īcolumi/
tatem cōfert: ubi. n. cōmigrauerit & corpa offen/
derint quoz alia destruere & īterficere alia serua/
re & tueri nos solēt: nisi id iudicio apprehēderēt:
ut ad salubria accedere: & noxia declinare possent
facili ac prona occasione animalia in interitum p/
labi conspicerentur: & motio animalium quā fe/
cus locum fit ad malum duceret: At uero nullum
ex iis incommodis secundum naturā est. Post hac
si animalia omnia sensu tactus prādita eē necesse
est: neq; in uniuersum res ulla tactilis intermedio
simplici corpore sentiri pōt quomq; simplicia cor/
pora nullius sibi proprii sensilis tactu apprehen/
l iiii

dendi facultatem habeant. Sed tria quidem sint
quibus intermediis sentitur uelut retro monstra-
tum est: terra autem per se penitus insensilis est:
profecto corpus animalis simplex esse impossibile
est. Tactus enim in rerum quas sentimus medio-
critate constat: & quia tactiles omnes contrarieta-
tes percipit in tactiliū omnium mediocritate & tē-
peramento essentiam habet: Id autem est caro &
in iis quæ carnem non habent aliquid quod pro-
portione & similitudine carnē refert. Igitur ii sen-
sus necessarii sunt & ad essentiam conferunt: qui-
bus abdicata animantia iam ultra superuiuere nō
posse certissimum est: tres uero reliqui sensus non
ad id ut simpliciter sint: sed uti duntaxat bene sint
animalibus conferre uidentur. Quo fit ut nō pas-
sim omnia animantia sed ea solum quæ perfecta
& absoluta sunt: tribus iis posterioribus sensibus
prædita comperiantur: eiusmodi autem sunt ani-
malia quæ gradiūtur & inambulant: nempe quæ
non solo sensu indigent ad ea quæ manentibus &
quiescentibus nobis occurrunt & incidunt: uerum
etiam ad ea quæ quom alicunde perniciofa & in-
teritum afferentia præsentimus obseruare & præ-
cauere ualeamus. Iccirco per interualla quibusdā
rebus intermediis horum sensus efficitur: sensibi-
lis autē uis phātaistica siue imaginatrix uelut ante

prædiximus sublequens & fere pedissequa est: & post imaginatricem uirtutem uis impulsus & appetitiōis obsequitur. Atq; hæ omnes uirtutes una quidem subiecto sunt: potestatum uero discrimini bus inter se dissident. Super has autem accedit ra tiōalis potestas: quæ & postrema & supra cæteras potestates constituta perfectis duntaxat animali bus: neq; iis confestim ubi sunt genita sed ubi ac cedente tempore adolefcunt inesse conspicitur.

Quo in loco quæue in parte corporis animæ prin cipatus constituendus sit.

    Ost hæc illd̄ mihi apprime dignū
inspectu uidetur quo ī loco: qua
ue parte corpis principatum aīæ
cōstitui oportere uideatur: & utrū
in uno subiecto secundū numerū
fit oīs aīa: per solas aut ptātes & definitionē dīas
fortiať: an potius inter se se loco disiūctæ uirtutes
aīæ censeant. Iam uero in rebus oībus in quibus
aliud pfectius: aliud minus pfectū est auctario si
ue adiectione pfectioris: id quod impfectū est: p
fectum redditur. Adiectio aut rei præexistenti ad
iecta re quapiā fit: est igit in aīa dīa iam dictæ p
similis. Neesse ē. n. ut in aīa quoq; ubi impfecta

fit ibidem perfectam haberi si per auctarium & ad
iectionem id quod imperfectum est: reddi perfecti-
us debet. Ex potestatibus autem animæ uis nutritrix
omnium imperfectissima existimatur: & in iis re-
bus imperfectiores uirtutes inuenies; in quibus uis
sola nutritrix extiterit. Verumtamen penes cor uim
altricem residere asseueramus, siquidem cor causa
est ut uitæ functio ab humiditate & caliditate præ-
stetur: hæc autem præcipue penes cor esse comper-
ta sunt: quæadmodum retro dictum est. Adde quod
hac in parte in stirpibus & reliquis animatis cor-
poribus eandem rationem haberi par est. Sed in stir-
pibus altrix anima: ibi est unde principium auctio-
nis ingreditur. Ideoque in iis radicibus & caudicibus me-
ditulio eiusmodi uis insita habetur. Quare in ani-
malibus ratione non dispari: ea in parte anima ue-
getalis erit: unde motionis principia consequuntur.
A corde uero auctoris & nutrimenti dispensatio
in uniuersum corpus ingreditur. In corde igitur uis
nutritrix est: aut in ea parte: quæ proportionem ac si-
militudinem proxime accedit ad cor: dispensationem
autem alimenti a corde proficisci manifesto uena-
rum argumento conuincitur: hæc namque alimenti:
hoc est sanguinis ministræ ac gerulæ sunt. Postre-
mum autem alimentum est sanguis: uenæ enim

quom cæteris partibus corporis inherescat ex cor
de nascuntur: unde sparsionis & propaginis origi
nem capiunt: & earum nonnullæ cordi famulatur
ut crudiores atq; indigestum sanguinem cor ex
cipiens in se concoquat: nonnullæ rursus perfecta
concoctione sanguinem in uniuersum corpus ef
fundant: qua de causa circa cor latiores inueniun
tur uelut fere adhuc integræ atq; indiscissæ sint :
ubi uero ulterius protensæ recesserunt sparguntur
& diducuntur in plures: & angustiores diuisionis
multiplicitate redduntur. Illud quoq; indicatiu nō
inefficax est: cor primum esse quod maxime ali
tur quodq; in se præcipue altricem uim habet: q̃a
primū ex omnibus corporis partibus articulatim
deformatum apparet: quod uero uitalis & nutrix
anima cordi inhæreat: mors ipsa euidentiore argu
mento declarat. Quod pars hæc omnium postre
ma demoritur : uelut ab remotioribus partibus:
& quæ facilius euita transferri possint in principi
um recurrente & resoluta natura. In corde autem
principium uitalitatis degere illud uel maxime fa
cit fidem : quod in omnium quæ obtineri potuit
munitissima ac tutissima totius corporis parte se
dem cordis natura constituit : quæ passim in ipsa

rerum ab se gemitarum incolumitate seruāda: mi
re sagax atq; sollicita est: tutissimum uero ē id qđ
medium est: id autem est pectus & locus is qui
cordi circumiacet. Accedit eodem quod locus idē
in medio eorum organorum constitutus est: qbus
alimenta desumimus quibusq; deciduas sequestra
tasq; ab alimento portiunculas reponimus: utris/
q; partibus negotii difficultatem habētibus: & ea
ratione situm ī medio esse: quod quom in medio
sit: ad utranq; partem se se similiter exhibet: & a/
limentum propius longiusue diffundit: ideoq; in
circuitu cordis est: enim uero thorax fere corpus a/
nimantis est: reliquæ uero partes uelunt thoracis
organa & in eo sitæ atq; ingenitæ potestatis instru
menta congenita sunt. Quas obres non temere
hac in parte principium statuitur quod corporis in
strumentis utatur. Idem suadet ratio ut commu/
nis omnibus animalibus potestas thoraci quod cō
mune omnibus animalibus est positu hærere dica
tur. Communis autem omnibus animalibus uis
altrix est: iisdemq; commune corpus thorax: reli/
quæ enim partes thoraci adgenitæ sunt. Quare a/
nimalibus oībus uitalitatis origo præcipue ī thora
ce sita existimāda ē: nō. n. reliquæ ptes cōes omni
bus animantibus sunt: & caput ipsum non omni/
bus commune est: nam animalia nonnulla com/

perias quæ uel hac parte careant: neq; item : ma/
nus; unguēs; pedes omnibus communes sunt. Po/
stremo quom alimentum maxime calido intercedē/
te conficiatur: æquum ē ut qua parte maxime ue/
hemens calor obducitur: ī ea proprium organum
uis altrix obtineat: atq; illi adhæreat: uelut guber/
nator clauo & faber fabrilibus instrumentis assi/
det: Quod igitur nutrix auctrix & genitrix animæ
uis quam ^{φύτικη} idest uegetalem appellant in pe/
ctore cordisq; circuitu statuenda sit iis & simili/
bus argumentis perspicuum reddi potest. Par au/
tem & cōsequens est ut ubi hæc sit ibidē uis quo/
q; sensibilis habeatur: in iis animalibus quæ utra/
q; potestate sunt prædita. Si enim hæc abiūcta mu/
tuo & separata uirtutes forent profecto ea anima/
lia quæ utranq; uirtutem possiderent non unam
animam sed plures habere uiderentur. Nempe in
stirpibus ipsa per se altrix potestas insita stirpes a/
nimatas efficit. Pari ratione ī animali portio quæ
piam animata uidebitur: quæ eiusmodi per se uir/
tute sit prædita quod si ita se habere cōcesserimus
proculdubio pars quæ uim sensibilem continet: ip/
sa per se quoq; rursus animata censebitur: atq;
hoc pacto eiusmodi potestates abiungi & separa/
ri inter se posse uidebuntur: ut in eodem animan/
te aliquid sit quod sola altrice potestate fungatur:

atq; ob id uiuat: aliud uero sit quod sensibili: non
autem altrice uirtute sit præditū. At uero esse uim
sensualem sine altrice impossibile prorsus eē mon/
strauimus. Fieri enim nullo pacto pōt uti sentiat
quidpiam: nō autem alatur uelut in quibus utra/
q; uis habetur: uis altrix abdicata sensibili functio
ne consistat. Qua in re argumēto quā euidentissi/
mo inniti possumus: quod tactu sublato nō ultra
potest animal uitā uiuere. Quod si uis altrix a sen/
sibili seiuncta degeret certe intereunte & sublata
sensibili fieri posset: ut adhuc animantia superui/
uerēt: incolumi adhuc altrice uirtute quæ uitæ di/
spensatrix est. Itaq; si uis sensibilis ab altrice diuel/
li & discerpi nullo pacto potest. Sed penes idem
hæc ipsa ptās est: & tactus gustusq; principium in
corde uersari ex infectionibus manifeste deprehē/
ditur: erunt sane reliquæ tres potestates itidem cir/
ca cor: q̄q̄ enim ad id non directi meatus pateant
sunt tamen stratae per cerebrū ad cor uiæ p quas
ad cor ipsum: uelut ad originem reditus fiat: nā/
in trepidatione iracundia ceterisq; perturbationi/
bus animi hæc præcipue portio sentiēdi principiū
obtinet. Cor enim uelut animal in animali obsep/
ptum conclusumue: prius mouetur atq; afficitur.
Cæterum illa quoq; non ineuidens ratio est. Nam

si partes hæ quæ carent sanguine uelut ossa: pili:
ungues sensibiles non sunt. Sanguis enim ipse is
est qui eiusmodi uirtutem habet: reliquom est ut
id quod maxime ac præcipue sanguinosum est id
itidem maxime ac præcipue sensuale sit: nihil au-
tem sanguinosius corde est. Sanguis enim qui in
iecinore redundat: indigestus atq; non coctus est:
neq; propria appellatione sanguis nūcupari debet:
hæc igitur argumenta collegimus quibus uegeta-
lis & sensibilis uirtus i animalibus corde præditis
penes cor: in corde autem carentibus penes quid-
piam analogum ac simile cordi degere ac desidere
monstrantur. Porro ubi sensus munus suū obeū-
t quiescūtq; ibi imaginatricē aīam eē necesse ē: quā-
doquidē illius actio & opus secus derelicta a sensi-
libus uestigia residet: quæ i ea corporis parte gignū-
tur: in qua sensus cōis ē: hæc aut cor itidē est: de-
inceps ubi imaginatio ibi cōsensus ē: ubi cōsensus
ibi iracūdia & appetentia: quæ principia delatio-
nis. i. motus localis habentur. Quo fit ut uis ani-
mæ qua propellimur & qua appetimus utraq; in
corde statui debere uideatur: neq; immerito: enim
uero par est ut ab ea parte in quam motiones ex-
trinsecus prouenientes uelut in pīcipium desinūt
in eandem pīcipium quoq; motionis extra tendē

tis perueniat. Quemadmodum in exercitu fere p/
spicuo exemplo comperias: ab illo enim ad quem
extrinsecus legationes adueniunt (Hic autem im
perator est) motiones quoq; exterius proficiscen/
tes principium sumunt: quapropter destinata
motionibus instrumenta principium a corde reci/
piunt: quin & in partibus omnibus propriæ mo/
tionis initiū e cordis regione prodire conspiciamus.
enimvero a qua parte dextrum sinistrumue latus
excitur: indidē dextro sinistroq; lateri motionis pri/
cipia prodeunt. Quæ res in animalium motione
perspicua est: eademq; ratio quadrat in reliquis:
quæ per motum in superna atq; inferna dispecū
tur: is enim omnibus partibus medius situsq; in
cordis circuitu locus siue huic proportionē similis
& principium & finis est: ex quo facile monstrari
potest uim impulsione & appetentiæ secundū cor
pariter uersari. Non ab re igitur cor ipsum quod
& sensualem & motionis principem uim habere e/
xistimamus: partim homiomeris hoc est similitum
partium qualia sensoria sunt partim an homiome
res. idest dissimilitum partium esse uidetur: qualia
sunt membra quæ ad agilitatem nata cernuntur:
puta manus & pes: si enim ad corporis rationem
attendas similitum partium est: dissimilitum si ad
figuram respicis: caro enim non secundum figu/

ram caro est: cor autem secundum figuram cor ē:
uelut manus quæ ipsa quoq; rōne figuræ manus
est. Quamfacillime autem erudiri quispiam & si/
bi duce rōne suadere possit uel ea de causa in cor
de principatum animæ contineri: quod interiorem
uiscerum apparatus a natura (quæ nihil molit
in cassum) exacta diligentia tuendo cordi consti/
tutum inspicimus: quod ī munitissima totius cor
poris regione positū plurima & ualidissimaq; ossi/
um & carnis compagine circūsepitur: opertūq; fir/
missimo membranæ inuolucro uelut indumento
munitur: quod pericardium siue præcordiū quia
cor circumcat appellatur: atq; adeo durum & den/
sum obducit ut uix ferro inactile sit. Corpus ue/
ro cordis inter carnem & neruum medium quid/
piam tenet: ex iis utrisq; corporibus præmoli firmi/
tate composita: ut qua parte carnis naturā habet
ad sensibiles susceptiones: qua uero nerui proprie/
tatem optinet ad principia motionis idoneum sit.
Ad necessariam uero caloris redundantiam habet
attrahentis & reddentis spūm officinæ suppetias:
quibus intercedentibus ad æquabilem caliditatis
mensurā admota refrigeratione deducitur: præter
hæc ad recentes ac subitos imaginum & uisorum
insultus adiacet: pulmo spongiosus: fistulis cau/
us & cassilis: & ne ulla in parte cor lædatur ue/
m

lut tergidux auxiliaris occurrit: merito sane tot sup-
petiis & munimentes obtenditur quom peculiare
uitalitatis causas & origines cōplectatur & fimu/
latq; cor pati contingat in animalibus quibus cor
ineſt ineuitalis interitus occasio icurrat: ea enim
agritudo quæ uulgo cardiaca nuncupatur: ex qua
pleriq; restituntur incolumes: non proprie cordis
sed stomachi agritudo censenda est. Verū ipsam
quoq; rationalis animæ portionem: quæ una pro-
prie principatum animæ possidere creditur in cor-
de statuendam esse non dubitamus. Idq; ea ratio
ne manifestius est: quod in uirtute rationali aliud
actiuum aliud spectatiuum est. Illud nōnullis a-
nimantibus quæ rōnis expertia sunt quadātenus
cōmune est. hoc uni duntaxat homini proprium
& peculiare censetur. harum altera uis quam acti-
uam diximus quamq; deliberatiuam & rationabi-
lem appellamus ūim appetendi & secus locū mo-
uendi consequitur: ubi enim appetendi ibi & uo-
lendi potestas est: appetentia. n. uolūtas quardam
est: ubi autem uolendi uis est: ibi & deliberādi &
ratiocinandi uis erit: nanq; uoluntas est appetitus
quidam deliberationi & rationi cōiunctus. Atqui
ubi sentiendi ibidem & consentiendi uis est: ubi at
uis ē qua assentimur: ibidem quoq; id est quo ex-
timamus: quo opinamur quo cōsideramus & sci-

mus: hæc. n. oia unā cū assensu sunt; at uero eate
nus intellectus speculatiuus ē quatenus scimus. In
uniuersum autem si ab iis quas supra enumeraui
mus uirtutibus: altrice: sensuali: imagiatrice: īpul
soria: rōnalis ptās p se posset ipsa subsistere: illam
quoq; ī nobis a cæteris ptātibus subiecto disiūctā
esse cōtingeret. Quod nullo pacto est quippe qđ
plures a nobis aīas haberi necessarium esset asse
rere & singuli homines plura aīalia esse uiderent:
quæ res si prorsus īpossibilis ē: qm id quod postre
mam & oīum absolutissimam aīam habet cæteris
quoq; præditum eē necesse est. perfectio. n. animæ
est potestas eiusmodi: perfectio autem in illo &
cum illo est cuius est perfectio: profecto rationa
lem quoq; potestatem penes cor esse confiteri ne
cesse ē: quod si ratione ducimur ut uis animæ cui
actio opusq; tribuit: neq; diuulsa neq; disiūcta in
alia aut alia pte statuāt: sed ī eadē pte tota sit: cer
te neq; uis illa: quæ iudicio fūgitur disiungēt: sed
īpam quoq; ī eadē pte poni debere uidebit. Porro
uniuersæ animæ potestates in duas hæc potissi
mum uirtutes summa diuisione scinduntur. Qua
rum altera agendi altera iudicandi est. Quod si
ubi uis altrix est ibi sit & sensibilis: necesse est in
eadem parte secundum numerum omnem animā
esse. Nāq; uis altrix aīæ illa est: quam practicem

m z

appellāt ad quam prāterea uis impulsuſionis &
appetitus ptinet. At uero uis ſenſibilis animāe pī/
cipium eſt: quam criticem hoc eſt iudicalem dici/
mus: ad quam ruruſum uis imaginandi deliberan/
di: & contemplandi pertinet. Atq; hac utraq; circa
cor eſſe monſtrata ſunt. Penes cor igitur reliquas
animāe poteſtates haberi fatendum eſt. Itaq; in ani/
malibus (id quod a pīcipio querebamus) animāe
principatus in corde eſt. Cāterum in utraq; actio/
nis & iudicii poteſtate aliud eſt: quod famulatur
& ſeruit: aliud quod principatur & regit. Iudicia
uero organicis famulatibus & miniſteriis indigēt:
hac autem ſenſoria ſunt. Actiones etiam ipſae iter/
cedentibus organis perficiūtur. manus enim & pe/
des actionum organa q̄ euidentiſſima ſunt. Nem/
pe uero rationes illae quibus innituntur ii qui prin/
cipatum animāe in capite ac cerebro cōſtitui debe/
re contendunt oppido inanes & tenues ſunt quae/
cunq; uero ex iis magis ad ueri ſimilitudinem ac/
cedere credūtur: inde offuſionem erroris accipiūt:
quod in animalium corporibus membrorum ſym/
pathiam: hoc eſt affectionis conſenſum: animad/
uertunt: enim uero in corpore partes omnes inuicē
mutuo conſenſu afficiuntur: organis eleganter &
rite diſpoſitis: atq; ob eiufmodi ſympathia: ubi qd
in cerebro contrectatum eſt nonnullae hominibus

pturbationes accidunt: & ægrotâte cerebro delipiē
tes demētēsque redduntur: curationibus aut in ua/
litudinem restituto refipiscunt & in mentem rede
unt: quēadmodum solet accidere ut admota aliis
membris curatione alia quædam nullatenus illis
similia membra sanentur. Verum neque ea argumē
ta quæ ex sectione & ablatione partiū in quibus/
dam animantibus faciunt: sententiam propositam
ullo pacto comprobant. Sunt enim in utraq; opi/
nione communia. Namque sicut nonnulla animalia
exsecto atque ablato corde uiuētia longiore tēporis
momento persistūt: uelut testudo atque chameleon:
pari occasione in quibusdam animantibus exsecto
capite reliquum corpus diutius uiuere & utranque
partem propriis actionibus fungi quæ sepiissime cer/
nimus. Quas ob res principatus animæ sicut ostē
dimus sedem in corde possidet: uis uero illa quæ
famulat & seruit in reliqua corporis membra pro
tenditur: uis autem sensibilis in omnē carnem ex/
tenditur. Id uero quod agilitati & motui ministe/
rium exhibet in neruos musculosque diffūditur: quæ/
bus intercedentibus partium membrorumque mo/
tio & progressus passim in omni animalium na/
tura gignitur.

Laus Deo Finis.

Errata recognita: non passim oīa sed aduersione
digna.

a.iii. uniuerſas forme hispanias: legi debet ferme

a.iii. medicina studia uiguere: legi debet medicinæ

a.vii. in re quapiā affecta: legi debet effecta

a.vii. Qua natura intercedēte: legi debet natura

b.iii. species atq; profectio: legi debet perfectio

b.iiii. terræ naturæ natura: uacat naturæ

b.vi. ex iis quoq; supra: legi debet quos supra

b.vi. interitu animalis generant: legi debet aīalia.

b.vii. formando ceri: legi debet formā doceri

b.vii. uelut in mulſa uinum: legi debet mulſo

b.viii. ædem partes: legi debet eadem

c.vii. & terra ipsa huius motiōis: legi debet ī terra

c.viii. atq; habitibus opatur: legi debet operantur

d.i. Id cuius genere aliquid ē: legi debet cuius grā
paulo post graria: legendum gratia

d.iii. haberi posse putabitur: legendum est habere
paulo post q; finita sunt: legi debet finita

d.viii. ut eas faciant quæ: legi debet ea faciāt quæ

e.iii. altera uero auctris: legi debet auctrix

e.iiii. solam animam habēt qui: legi debet quæ

e.v. ea q̄ ex seminibus pducūt: legi debet pdeūt.

e.v. ppria alimenta decrepunt: legi debet decerpūt

f.iiii. igitur siue percussio: debet addi ictus igitur

g.z. saporē uero homidū quidnā: legendū ē qddā

g. z. ab aritole definitus: legi debet ab aristotele
 g. v. congeniti nobiscū sensorii: legi debet sensorii
 g. v. ubi a tactu exciperent: legi debet exciperent.
 h. z. Quorū sensus uno fit itercrudente. Sēforio. n.
 legendum intercedente sensorio. enimvero
 h. v. $\tau\upsilon\tau\omega\sigma\iota\varsigma$. legi debet $\tau\upsilon\tau\omega\sigma\iota\varsigma$
 h. vi. simulacrum eiusmodi qui: legi debet quod
 i. z. uix impultrix: legendum est uis
 i. iii. peculiari & addito sensu: legi debet addicto
 i. vi. atq; aliam potestatem fieri: legi debet fit
 i. vii. & allensum prestare: legi debet assensum
 k. iiii. ut una eū figura: legi dēt ut id una cū figura
 k. iiii. nihil sit actu ubi qđ itelligit: id qđ itelligit sit
 legi debet: nihil sit: actu ubi qđ itelligit id qđ
 itelligitur sit
 k. vi. omne. n. sensibile materiale: legi debet sensile
 k. iii. in diem accedente doctrina: potest legi i dies
 l. i. absq; materia intellectus: legi debet intellecta
 l. iii. ab altrice anima anima cōsequi: uacat anima

Impressum Brixia eodem Hieronymo Donato
 Alexandri Interprete urbis præsidente. Solerti Bernar
 dini de misintis de Pap. Impressoris opera. Anno
 salutis & gratia. m. cccc. lxxxv. idibus. Septemb.

